

МОНГОЛ УЛС
МОНГОЛБАНК

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
Бага тойруу 3, Утас: 31-03-92, Факс: (976-11) 31-14-71,
<http://www.mongolbank.mn>

2021.03.30 № A-1/329

таний _____ -ны № _____ -т

Г УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЭДИЙН
ЗАСГИЙН БАЙНГЫН ХОРООНЫ
ДАРГА Ж.ГАНБААТАР ТАНАА

Монголбанкны 2020 оны санхүүгийн тайлан олон улсын хөндлөнгийн аудитын байгууллагаар хараахан баталгаажаагүй байгаа тул Төв банкны үйл ажиллагааны тайланг урьдчилсан байдлаар үүгээр хүргүүлж байгааг хүлээн авна уу.

Тайланг хавсаргав.

Хүндэтгэсэн

ЕРӨНХИЙЛӨГЧ

БЛХАГВАСҮРЭН

,14 1037

A5-2021.doc

МОНГОЛБАНК

ЖИЛИЙН ТАЙЛАН 2020

ӨМНӨХ ҮТ

Өнгөрсөн 2020 бол эдийн засаг, нийгмийн амьдралд олон өөрчлөлтийг бий болгосон, хүнд сорилтын жил болж өнгөрч байна. Монгол Улсын эдийн засаг 2020 онд 5.3 хувиар агшиж, эдийн засгийн бус шалтгаантай хямралын жил байлаа. Ковид-19 цар тахал бүх улсад, бүх салбарт, бүх хүний амьдралд нөлөөлж байгаа хэдий ч 2020 онд хүлээгдэж байсан эдийн засаг, санхүүгийн салбарын олон том сорилтуудыг бид хамтдаа амжилттай даван гарч чадлаа. Эдгээрээс 3 ажлыг онцольё.

Нэгд, Ковид-19 цар тахлын үед эдийн засаг, банк, санхүүгийн салбарт үзүүлэх сөрөг нөлөөг бууруулах, иргэд, бизнес эрхлэгчид, санхүүгийн байгууллагуудад учирч буй санхүүгийн хүндрэл, дарамтыг зөвлүүлэх зорилгоор шаардлагатай арга хэмжээг олон улсын туршлага, холбогдох хууль тогтоомжид нийцүүлэн хэрэгжүүлж байна. Мөчлөг сөрсөн хэлбэрээр мөнгөний бодлогын төлөвийг зөвлрүүлж, 2020 онд бодлогын хүүг 11 хувиас бууруулж түүхэн доод түвшин болох 6 хувьд хүргэлээ. Эдгээр бодлогын арга хэмжээ нь цаашдын эдийн засгийн сэргээлт, зээлийн хүүний бууралтад шууд нөлөөтэй. Хоёрт, Монгол Улс-Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага (ФАТФ)-ын “Саарал жагсаалт”-аас богино хугацаанд гарав. Монгол Улсыг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлтэй улс орнуудын “Хар жагсаалт”-аас хасах шийдвэрийг Европын Комиссоос мөн гаргаад байна. Гуравт, цар тахал эдийн засагт хүнд цохилт болж байгаа хэдий ч төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш тогтвортой байлаа. Үүнд, Монголбанкны алтны худалдан авалт нэмэгдсэн, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт өмнөх оны түвшинд хадгалагдсан, олон улсын санхүүгийн байгууллага, доноруудын том дүнтэй санхүүжилт орж ирсэн нь гол нөлөө үзүүлэв. Түүнчлэн олон секторт нүүр тулж байсан богино хугацааны гадаад өрийн дарамтыг бууруулав. Тухайлбал, Хятадын ардын банктай байгуулсан мөнгөн тэмдэгт солилцох своп хэлцлийн хугацааг дахин 3 жилээр сунгасан, 600 сая ам.долларын нэрлэсэн үнэ бүхий Номад бондыг амжилттай арилжаалж Чингис, Мазаалай бондыг дахин санхүүжүүлэв.

Өнгөрч буй 2020 онд Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрийг амжилттай дуусгаж, олон улсын санхүүгийн байгууллагууд, доноруудтай хамтын ажиллагаагаа амжилттай үргэлжлүүлж байна. Монголбанк дунд хугацаанд баримтлах стратеги, бодлого, хөтөлбөрийг эрх бүхий байгууллагуудтай хамтран батлан гаргаж, хэрэгжүүлж эхэллээ. Улсын Их Хурлаас “Зээлийн хүүг бууруулах стратеги”, “Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2021 онд баримтлах үндсэн чиглэл”-ийг, Монголбанкнаас “Эрүүл, найдвартай, ил тод, нээлттэй, олон нийтийн хяналттай, харилцагчид хүртээмжтэй, үр ашигтай банкны тогтолцоог бий болгох банкны салбарын шинэтгэлийн хөтөлбөр”-ийг батлав. Эдгээр баримт бичгүүд нь харилцан уялдаатай, эдийн засгийн болон санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалахад чиглэж байгаа болно. Энэ хүрээнд инфляцийн зорилтыг 2021 оноос эхлэн 6 хувь болгон шинэчилж, банкуудын зээлийн жигнэсэн дундаж хүү 1.2 нэгж хувиар буурч, Монголбанкинд тушаасан алтны хэмжээ түүхэн рекорд түвшин болох 23.6 тоннд хүрч, гадаад валютын албан нөөцийн хэмжээ 4.5 тэрбум ам.долларын босгыг давж гарлаа.

Цар тахлын улмаас бодит эдийн засаг агшиж, банк, санхүүгийн салбарт эрсдэл хуримтлагдах төлөв үүссэнийг харгалzan Монголбанкнаас иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийг

хамгаалах, банкны системийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг шуурхай хэрэгжүүлж ажиллаа. 2020 оны 3 дугаар сард “Активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журам”-д онцгой нөхцөл байдал үүссэн хугацаанд мөрдөх нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулахын зэрэгцээ эргэн төлөлт нь доголдсон зээлүүдэд бүтцийн өөрчлөлт хийж, төлбөрийн хугацааг хойшлуулахаар шийдвэрлэв. Эдгээр арга хэмжээний хүрээнд 2020 оны эцсийн байдлаар төлбөрийн хүндэрэлд орсон 141,171 зээлдэгчийн 1.27 их наяд төгрөгийн хэрэглээний зээл, 2,540 ААН-ийн 2.8 их наяд төгрөгийн бизнесийн зээл, 44,956 өрхийн 2.3 их наяд төгрөгийн ипотекийн зээлийн эргэн төлөлтийг хойшлуулаад байна.

Ирж буй 2021 онд сорилт үргэлжлэх хэдий ч, эдийн засгийн цаашдын төлөв зерэг гэгээтэй байна. Ковид-19-ийн вакцинууд гарч, улс орнуудад вакцинжуулалт эхлээд байгаа тул глобал эдийн засгийн сэргэлт үргэлжилнэ. Төсөв, мөнгөний бодлогын дотоод эдийн засгийг дэмжихэд чиглэсэн арга хэмжээний үр нөлөө ч цаашид нэмэгдэнэ. Үүний үр дүнд эдийн засаг алгуур үргэлжлэн сэргэж, ирэх жил 6 орчим хувиар өсөх, инфляц зорилтот түвшинд хадгалаагдах, төлбөрийн тэнцлийн дарамт бага байхаар байна. Энэхүү эдийн засгийн сэргэлт, түүний иргэн, аж ахуйн нэгж бүрт очих үр нөлөө нэмэгдэхэд төр-хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа, сорилтыг боломж болгох итгэл, манлайлал чухал үүрэг гүйцэтгэх болно.

Бид хамтдаа сорилтыг боломж болгож, Монгол Улсын эдийн засаг цаашид эрчимтэй өснө гэдэгт итгэл төгс байна. Монголбанк эдийн засгийг дэмжих, тогтвортой байлгахад чиглэсэн санхүүгийн таатай орчныг бүрдүүлэх бодлого, арга хэмжээгээ цаашид ч үргэлжлүүлэх болно.

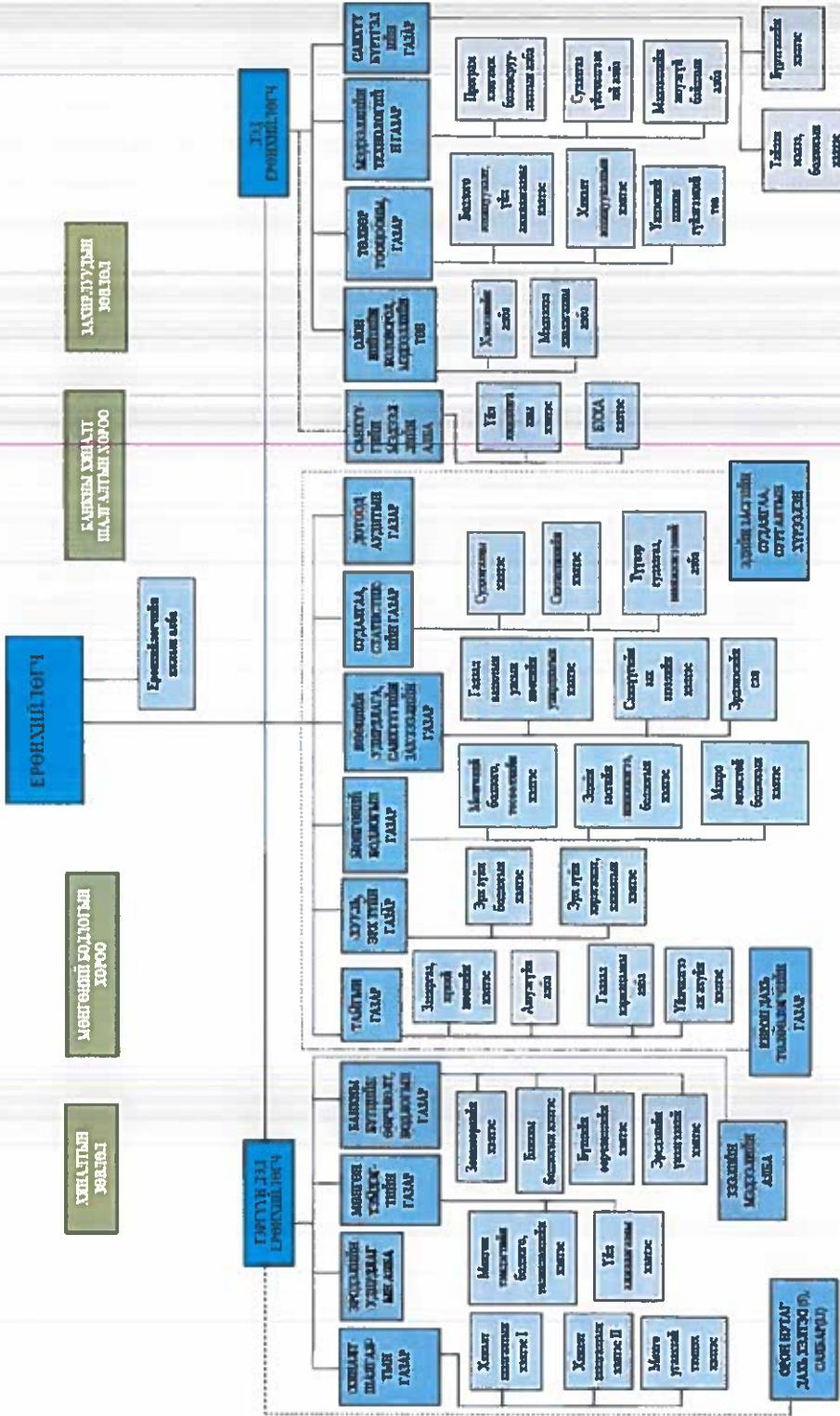
Монгол Улс цэцэглэн хөгжиж, мандан бадрах болтугай!

МОНГОЛБАНКНЫ ЕРӨНХИЙЛӨГЧ

Б.ЛХАГВАСҮРЭН

МОНГОЛБАНКНЫ БҮТЭЦ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН СХЕМ

МОНГОЛБАНКЫН БҮТЭЦ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН СХЕМ

1 ГАРЧИГ

1.МОНГОЛ УЛСЫН МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОЙМ

1.1.Бодит сектор	7
1.2.Гадаад сектор.....	11
1.3 Мөнгө, санхүүгийн сектор	13
1.4 Монгол улсын нэгдсэн төсөв.....	15

2. ТОРИЙН МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТ

2.1 Мөнгөний бодлого	28
2.2 Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо	29
2.3 Банкны салбарын тогтвортой байдлыг хангах бодлогын хэрэгжилт.....	36
2.4 Гадаад валютын улсын нөөцийн удирдлага	42
2.5 Монгол улсын үндэсний төлбөрийн систем.....	44
2.6 Банк санхүүгийн салбарын хууль тогтоомжийн өөрчлөлт, шинэчлэл	49
2.7 Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөр.....	50

3.МОНГОЛБАНКНЫ МӨНГӨНИЙ ЗАХ ЗЭЭЛ ДЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

3.1 Нээлттэй захын үйл ажиллагаа	54
3.2 Төв банкны байнгын санхүүжилт.....	56
3.3 Бусад санхүүжилт	56
3.4 Засгийн газрын үнэт цаас	53
3.5 Монголбанкны валютын захын оролцоо	54
3.6 Алтны санхүүжилт, үнэт металлын худалдан авах үйл ажиллагаа.....	57

4. МОНГОЛБАНКНЫ БҮТЭЦ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАН

4.1 Монголбанкны бүтэц, зохион байгуулалт.....	63
4.2 Гадаад харилцаа хамтын ажиллагаа.....	64
4.3 Олон нийттэй харилцах харилцаа	65
4.4 Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх арга хэмжээ	67
4.5 Дотоод аудит	78
4.6 Эрсдэлийн удирдлага.....	79
4.7 Бэлэн мөнгөний удирдлага	82
4.8 Мэдээлэл технологи.....	84
4.10 Эдийн засгийн судалгаа, сургалтын үйл ажиллагаа	89

5.АУДИТААР БАТАЛГААЖСАН САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАН

6. СТАТИСТИКИЙН ХАВСРАЛТ (ХУРААНГУЙ).....	88
--	-----------

МОНГОЛ УЛСЫН МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОЙМ

1

1.1. БОДИТ СЕКТОР

Эдийн засгийн бодит сектор

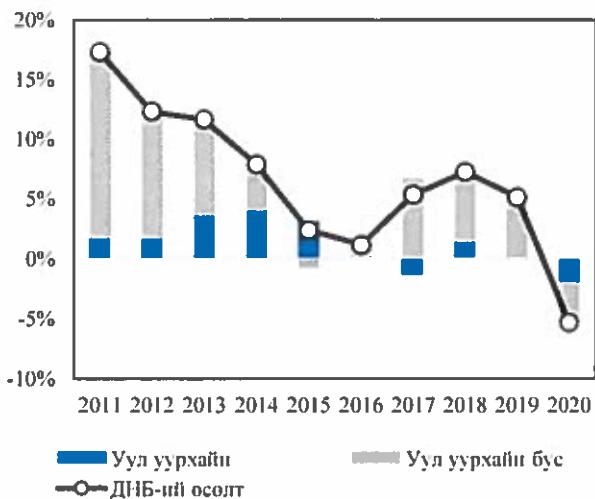
Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ)-ий бодит хэмжээ 2020 онд өмнөх оноос 5.3%¹-наар буурчээ. Эрэлт буюу эцсийн ашиглалт² талаас эдийн засгийн өсөлтийн 3.8 нэгж хувийг эцсийн хэрэглээ, 10.1 нэгж хувийг цэвэр экспорт, -19.3 нэгж хувийг хөрөнгийн нийт хуримтлал тус тус бүрдүүлжээ.

Ковид-19 цар тахал, түүнтэй холбоотой хориг арга хэмжээнүүдийн нөлөөгөөр бараа, үйлчилгээний импорт 8.9%-наар буурч, эдийн засгийн өсөлтөд 10.2%-ийн зерэг нөлөө үзүүлсэн бол экспорт 0.08%-наар буурч, өсөлтөд 0.1%-ийн сөрөг нөлөө үзүүлсэн. Экспортын дийлэнх хувийг дангаараа бүрдүүлдэг уул уурхайн экспорт 4%-наар өссөн бол уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний экспорт ихээр буюу 38%-наар буурч нийт экспорт 0.08 хувиар буурсан байна. Түүнчлэн манай улсын хөрөнгө оруулалтын ургал цэвэр дүнгээр өмнөх оны гүйцэтгэлээс 42.5%-наар буурч³, эдийн засгийн өсөлтөд хамгийн их буюу 19.3 нэгж хувийн сөрөг нөлөөг үзүүлжээ. Мөн нийт эдийн засгийн өсөлтөд засгийн газрын хэрэглээ 2.2 нэгж хувийн, өрхийн хэрэглээ 1.6 нэгж хувийн зерэг нөлөөг үзүүлэв (Зураг 1. 1).

Зураг 1. 1 ДНБ-ий өсөлт, эцсийн ашиглалтын аргаар

Зураг 1. 2 ДНБ-ий өсөлт, үйлдвэрлэлийн аргаар

Эх сурвалж: УСА

Эх сурвалж: УСА

Уул уурхай, олборлох салбарын нэмэгдэл өртөг өмнөх оноос 9.4 хувиар буурч, эдийн засгийн өсөлтөд 2 нэгж хувийн сөрөг нөлөө үзүүлжээ. Үүнд чулуун нүүрсний олборлолт болон экспортын хилдийн үнэ буурсан нь голлон нөлөөлсөн. Харин дэлхийн зах зээл дээрх алт, зэс, төмрийн хүдрийн үнэ өссөн нь сөрөг нөлөөг саармагжуулсан байна (Зураг 1. 2).

¹ Үйлдвэрлэлийн аргаар тооцсон бодит ДНБ-ий өсөлт

² Эцсийн ашиглалтын аргаар тооцсон бодит ДНБ-ий өсөлт -5.4%-тай байна.

³ Үүнд уул уурхайн салбарын хоронго оруулалтын агуулт хамгийн их подоотгэй байна.

Эрдэс баялгийн бус салбар

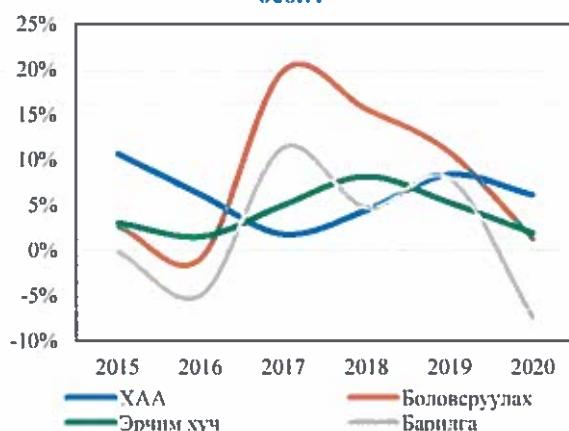
Уул уурхайн бус салбар нийт эдийн засгийн өсөлтийг 3.4%-иар доош чангаажээ. Тодруулбал тээвэр агуулахын салбар 20.1 хувиар буурч өсөлтөд 1.5 нэгж хувь, худалдааны салбар 11.1 хувиар буурч өсөлтөд 1.4 нэгж хувь, барилгын салбар 7.4 хувиар буурч өсөлтөд 0.3 нэгж хувь болон үйлчилгээний салбар 0.8 хувиар буурч өсөлтөд 0.2 нэгж хувийн сөрөг нөлөөг тус тус эдийн засгийн өсөлтөд үзүүлсэн байна (Зураг 1.3).

Зураг 1.3 ДНБ-ий осолт, үйлчилгээний салбаруудаар

Эх сурвалж: УСА

Зураг 1.4 ХАА, аж үйлчилгээний салбаруудын осолт

Эх сурвалж: УСА

Зураг 1.5 Үйлчилгээний салбаруудын осолт

Эх сурвалж: УСА

Инфляц

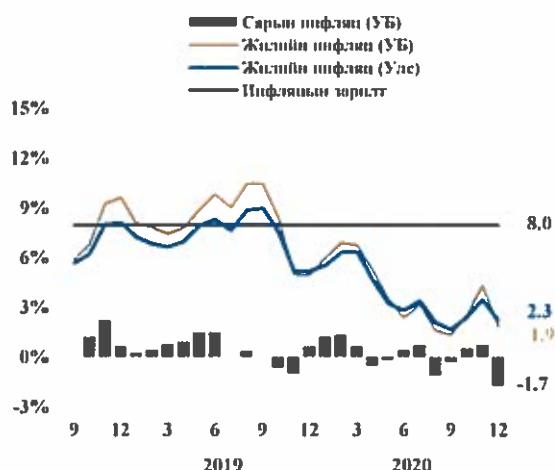
Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2020 онд баримтлах үндсэн чиглэлд тусгаснаар Төв банк инфляцыг 2020 онд жилийн 8 хувь, дунд хугацаанд б хувь орчимд тогтвортжуулах зорилттой ажиллав.

КОВИД-19 цар тахал 2020 онд эдийн засгийн гадаад болон дотоод орчны тодорхой бус байдлыг нэмэгдүүлснээр идэвхжил сарав. Үүнийг дагаад хэрэглээний үнийн индексээр хэмжсэн инфляц улсын хэмжээнд саарах хандлага үргэлжилж, оны эцэст 2.3 хувь болж буурав. Суурь инфляц алтуур саарахын зэрэгцээ нэг удаагийн болон нийлүүлэлтийн шинж чанартай үнийн өөрчлөлт инфляцыг бууруулах чиглэлд хөтлөв (Зураг 1.5).

Тайлант оны эхэнд хэрэглээнийн зээлийн өсөлт даруухан байсан ч тэтгэврийн зээл тэглэсэн, цалын тэтгэвэр нэмэгдэж өрхийн орлого өссөн зэрэг нь хэрэглээг дэмжин, эрэлтийн гаралтай инфляц харьцангуй тогтвортой байх хүлээлттэй байв. Харин цар тахал болон хөл хорионы арга хэмжээнүүд хэрэглээ болон үйлдвэрлэлд хязгаарлалт үүсгэн, эдийн засагт оролцогчдын хүлээлтэд сергөөр нөлөөлснөөр дотоод эрэлт супарлаа. Хэдийгээр эдийн засагт үүссэн шокыг зөвлөх зорилготой макро тогтвормжуулах бодлогын багц арга хэмжээнүүд эрэлтийг тэтгэх нөлөөтэй байсан ч цар тахлын серөг нөлөө давамгайлсаар эрэлтийн шалтгаантай инфляц оны туршид саарах хандлагатай байв.

2020 онд нэг удаагийн болон нийлүүлэлтийн шинжктэй үнэ буурсан нь ерөнхий инфляц бага түвшинд хадгалагдахад нөлөөллөө. Тухайлбал, шатахуун болон хатуу түлш жилийн инфляцыг 2.6 нэгж хувиар бууруулах нөлөө үзүүлсэн байна. Харин өмнөх жилийдэд инфляцыг өдөөх гол бүрэлдэхүүн болж байсан махны үнэ оны эцэст жилийн инфляцын 1.1 нэгж хувийг бүрдүүлжээ.

Зураг 1.5 Улаанбаатар хотын сарын болон жилийн инфляц

Хүснг 1.1 Улаанбаатар хотын жилийн инфляцийн задаргаа

	Нэр	Жин	Жилийн өсөлт	Жилийн инфляциад эзлэх хувь
Max		0.10	11.9%	1.1%
Хүнсний ногоо	0.02	20.3%	0.4%	
Шатахуун	0.06	-18.4%	-1.0%	
Хатуу түлш	0.03	-33.2%	-1.6%	
Нийт	0.21		-1.1%	

Үүний түвшний өөрчлөлтөд ондөр жинтэй бараа бүтээгдэхүүнүүдийг авч үзвэл:

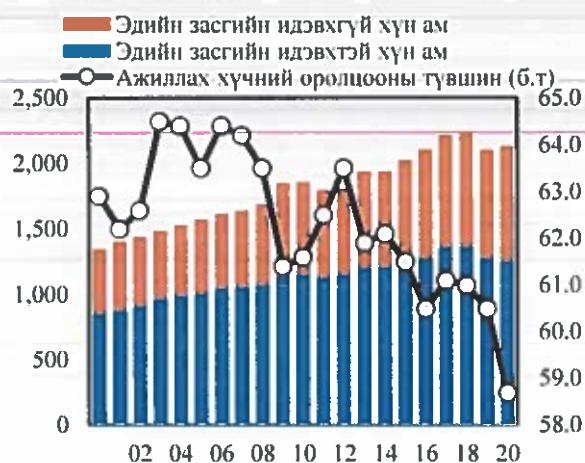
- Махны үнэ:** Хөл хорионы эхэн үед хүнс нөөцлөх хандлага бий болсондой холбоотой өргөн хэрэглээний хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ, тэр дундаа хэрэглээний сагсанд ондөр жинтэй махны үнэ I-р сард улирлын хандлагаасаа давж, II-р сард улирлын хандлагаасаа эсрэг өсч, үнийн нөлөө нь нэмэгдлээ. Харин 12-р сард хөл хорионы арга хэмжээ үргэлжилж байсан ч махны үнэ харьцангуй тогтвормжиж инфляцын 1.1 нэгж хувийг бүрдүүлэв.
- Шатахууны үнэ:** Цар тахлын нөлөөгөөр 2020 онд дэлхийн зах зээл дээрх газрын тосны үнэ эрчимтэй буурснаар дотоодын шатахууны үнэ II улиралд 400 орчим төгрөгөөр хямдарсан тул оны эцэст инфляцыг -1.0 нэгж хувиар бууруулах нөлөөг үзүүлжээ.
- Хатуу түлш:** Засгийн газраас хэрэглээний сагсны хатуу түлшний бүлэгт байдаг сайжруулсан түлшний үнийг хөнгөлөлттэй үнээр худалдаа шийдвэр гаргаснаар 12-р сараас эхлэн хатуу түлшний бүлэг инфляцыг -1.6 нэгж хувиар бууруулах нөлөөтэй боллоо (Сайжруулсан түлшиний үтийг 2020 оны 12-р сарын 3-нд 50 хувь, 12-р сарын 14-ноос 75 хувиар хөнгөлох арга хэмжээг 2021 оны 4-р сарын 1-ний өдөр хүртэл хэрэгжүүлж болсон).

Ажил эрхлэлт

Хөдөлмөрийн насны хүн ам 2020 онд өмнөх оноос 1.3 хувиар өсөж, 2,133.3 мянгад хүрлээ. Үүний дотор эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам өмнөх оноос 1.7 хувиар буурч 1,251.8 мянга болсон бол идэвхгүй хүн ам 5.9 хувиар нэмэгдэж 881.5 мянгад хүрчээ. Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам буурч, идэвхгүй хүн ам өссөн тул ажиллах хүчиний оролцооны түвшин өмнөх оноос даруй 1.8 нэгж хувиар буурч 58.7 хувьд хүрэв. (Зураг 1.7).

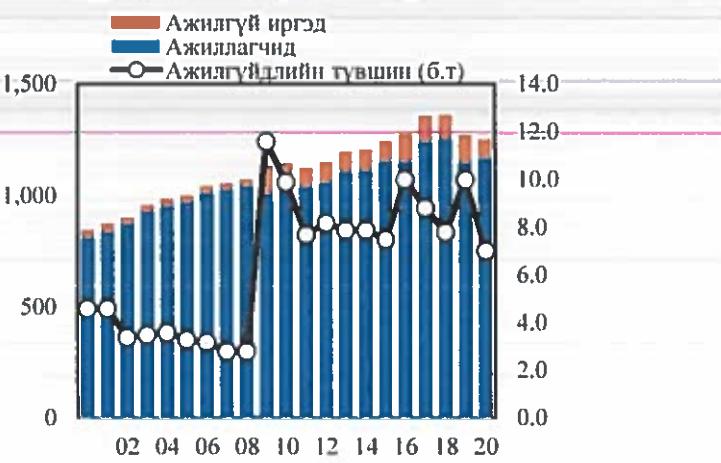
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын дотор нийт ажилчид 2020 онд өмнөх оноос 1.6 хувиар өсөж 1,164.1 мянгад, нийт ажилгүй иргэд 31.3 хувиар буурч 87.8 мянгад тус тус хүрчээ. Ажилгүй иргэдийн⁴ тоо хурдаатай буурснаас ажилгүйдлийн түвшин 3.0 нэгж хувиар буурч 7.0 хувьд хүрэв (Зураг 1.8).

Зураг 1.7 Ажиллах хүчиний оролцооны түвшин

Эх сурвалж: УСХ

Зураг 1.8 Ажилгүйдлийн түвшин

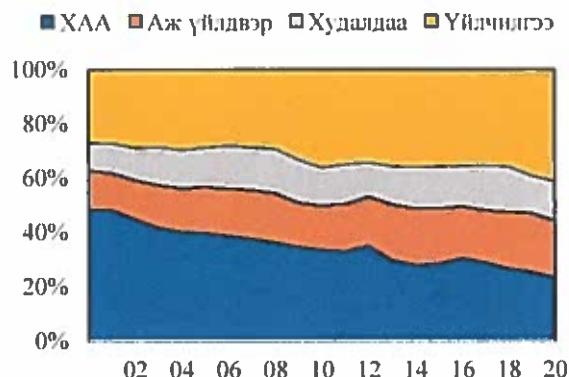

Эх сурвалж: УСХ

Нийт ажилчдын тоог эдийн засгийн юйл ажиллагааны гол салбаруудаар авч үзвэл 2020 онд 481.4 мянга буюу 41.4 хувь нь үйлчилгээний салбарт, 271.2 мянга буюу 23.3 хувь нь хөдөө аж ахуйн салбарт, 243.3 мянга буюу 20.9 хувь нь аж үйлдвэрийн салбарт, 168.1 мянга буюу 14.4 хувь нь худалдааны салбарт тус тус ангилагдаж байна (Зураг 1.9). Эдгээрээс худалдаа, үйлчилгээний салбарт ажиллагчид өмнөх оноос харгалзан 4.8, 7.4 хувиар өссөн бол хөдөө аж ахуй болон аж үйлдвэрийн салбарт ажиллагчид 6.5 хувь, 1.6 хувиар тус тус буурсан байна.

⁴ Монгол Улсын хуудиар зөвшөөрөгдсөн ходолморлох насны, ходолмор эрхлэх чадвартай, цалин хөлстэй ажил болон хувиараа ходолмор эрхэлдэггүй, тухайн үед ажиллахад бэлэн, цалин хөлстэй ажил идэвхтэй хайлж байгаа ходолмор, халамжийн үйлчилгээний хэлтэс, ходолморийн хувийн биржид бүртгүүлсэн ажилгүй иргэдийг хамруудна.

Зураг 1.9 Ажилчдын тоо, өдийн засгийн салбараар

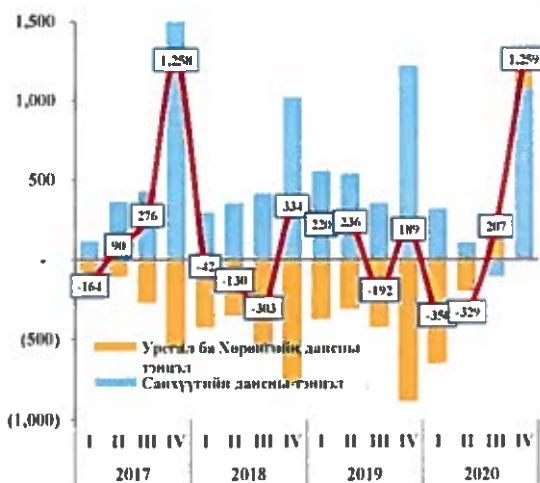
Эх сурвалж: УСХ

1.2. ГАДААД СЕКТОР

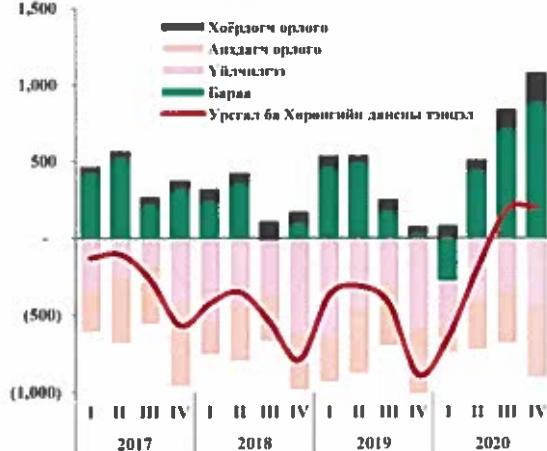
Төлбөрийн тэнцэл

Төлбөрийн тэншлийн статистикийн 2020 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр урсгал ба хөрөнгийн данс 470 сая ам.долларын алдагдалтай, санхүүгийн данс 1,389 сая ам.долларын ашигтай, статистикийн алдаа ба орхигдуулга -131 сая ам.доллар гарснаар нийт тэнцэл 787 сая ам.долларын ашигтай гарч, ашигийн хэмжээ 2019 оноос 334 сая ам.доллараар өссөн үзүүлэлттэй байна.

Зураг 1.10 Төлбөрийн тэнцэлийн гүйцэтгэл

Зураг 1.11 Урсгал ба Хөрөнгийн дансны тэнцэлийн бүтэц

Эх сурвалж: Монголбанк

Урсгал ба хөрөнгийн дансны алдагдал 2020 онд өмнөх оноос 76%-пар буюу 1,530 сая ам.доллараар буурсан бөгөөд үүнд барааны дансны ашиг 53%-пар буюу 609 сая ам.доллараар өсч, үйлчинилгээний дансны алдагдал 25%-пар буюу 506 сая ам.доллараар буурсан нь голлон нөлөөлсөн.

Зураг 1.12 Санхүүгийн дансны тэнцлийн бүтэц

Зураг 1.13 Гадаадын шууд хоронго оруулалтын бүтэц

Эх сурвалж: Монголбанк

Санхүүгийн дансны тэнцлийн ашиг 2020 онд өмнөх оноос 48%-пар буюу 1,289 сая ам.доллараар буурч, 1,388 сая ам.долларт хүрлээ.

Барааны гадаад худалдаа⁵

Монгол Улсын барааны гадаад худалдааны тэнцэл 2020 онд 2,282 сая ам.долларын ашигтай гарч сүүлийн долоон жилийн дараалан ашигтай гарав.

Хүснэгт 1.2 Барааны гадаад худалдаа (сая ам.доллар)

Төрөл	2018	2019	2020	Өөрчилжтэй (20/19%)	
				Дүн	Хувь
Эргэлт	12,887	13,747	12,870	-877	-6%
Экспорт	7,012	7,620	7,576	-43	-1%
Импорт	5,875	6,128	5,294	-834	-14%
Тэнцэл	1,137	1,492	2,282	790	53%

Эх сурвалж: Гаалайн өргөнхий газар

Худалдааны тэнцэл 2,282 сая ам.долларын ашигтай гарсан нь өнгөрсөн оноос 53%-пар буюу 790 сая ам.доллараар нэмэгджээ. Харин худалдааны нийт эргэлт өмнөх оноос 6%-пар буюу 877 сая ам.доллараар буурсан байна. Тодруулбал, импорт 14%-пар буюу 834 сая ам.доллараар, экспорт 1%-пар буюу 43 сая ам.доллараар тус тус буурсан.

Экспорт: 2019 оны гүйцэтгэлтэй харьцуулбал тайлант онд чулуун нүүрс 951 сая ам.доллараар, боловсруулаагүй нефть 216 сая ам.доллараар, жонш, лейцит, нефелит 49 сая ам.доллараар тус тус буурсан. Энэхүү бууралтыг алтны экспортын 1,369 сая ам.долларын өсөлт нөхсөнөөр уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт 4%-пар буюу 289 ам.доллараар өссөн.

Гэвч мал аж ахуйн гаралтай экспорт өнгөрсөн оны дүнгээс 39%-пар буюу 189 сая ам.доллараар, аж үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүний экспорт 38%-пар буюу 141 сая ам.доллараар буурсан нь нийт экспортын бууралтад нөлөөлжээ.

⁵ ГЕГ-ын “Гадаад худалдааны барааны статистик мэдээлэл”-д үндэслэсэн тохи мэдээлэл богоод аргачлалын ялгаатай байдлаас шалтгаалан Төлборийн тэнцлийн статистикаас зорүүтэй болно.

Алтны үзүүлэлт: Алтны үнийн индекс 2020 онд өндөрсөн оноос 25%-наар өссөн бөгөөд үүнд Коронавирус цар тахлын уршигаар эдийн засгийн хямрал даамжирч, улмаар АНУ-ын Холбооны нөөцийн сан /Төв банк/ 2008 оноос хойш анх удаа бодлогын хүүгээ бууруулсан нь голлон нөлөөлжээ.

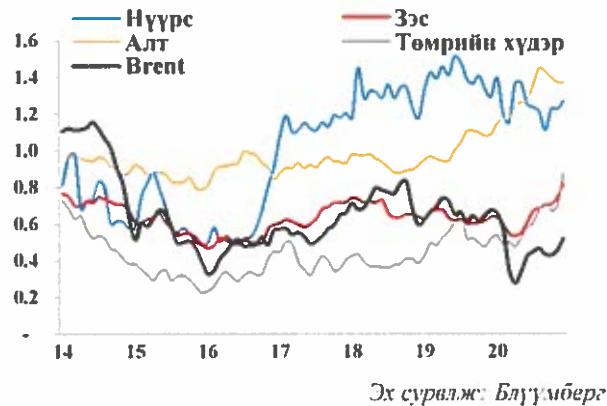
Зэсийн үзүүлэлт: Лондонгийн металлын бирж дэх цэвэршүүлсэн зэсийн үнэ 2020 оны 12 дугаар сард өмнөх оны мөн үеэс 28%-наар өссөн нь Ковид-19-ийн эсрэг вакциин гарснаар дэлхийн эдийн засаг сэргэнэ гэсэн зерэг хүлээлттэй холбоотой болно.

Чулгуун иүүрсний хилийн үзүүлэлт: БНХАУ-ын дотоодын үйлдвэрүүд шинээр ашиглалтанд орж эхэлснээр зах зээлд дотоодын нийлүүлэлт сэргэж, импортын иүүрсний хэрэгцээ буурч, хилийн үнэ оны эхний хагаст буурч, харин сүүлийн улиралд эргэн өсч эхэлсэн. Энэ нь БНХАУ-ын Засгийн газраас Австралийн иүүрсний импортод хязгаарлалт тавьсан тул төрийн өмчтэй эрчим хүчиний үйлдвэрүүд нийлүүлтээ тогтвортой байлгахын тулд тонн тутмын үнийг нэмэгдүүлсэнтэй холбоотой байна.

Төмрийн хүдрийн үзүүлэлт: БНХАУ-ын үйлдвэрүүд хэвийн үйл ажиллагааны горимд шилжсэнээр төмрийн хүдрийн эрэлт өндөр байснаас шалтгаалан төмрийн хүдрийн үнэ оны туршид өсч, 12-р сард сарын дундаж үнэ түүхэн дээд түвшинд буюу 155 ам.долларт хүрэв.

Түүхий нефтийн үзүүлэлт: АНУ-ын нефтийн олборлолт огцом нэмэгдсэнээр, түүхий нефтийн дундаж үнэ 2020 онд өмнөх оноос 33%-наар буурах шалтгаан болсон. Нийлүүлэлт өссөнөөр нефть хадгалах байгууламжууд дүүрч, улмаар үнэ унаж эхэлсэн хэдий ч ОПЕК-ийн гишүүн орнууд үйлдвэрлэлээ танах хэлэлцээрт шилжсэнээр нефтийн үнэ оны сүүлийн хагаст өсөх чиглэлтэй болсон.

Зураг 1.14 Дэлхийн зах зээлдх түүхий эдийн үнийн индекс (2011/1=1.0)

Эх суралж: Bloomberg

Хүснэгт 1.3 Экспорт, голлох ангиллаар (сая ам.доллар)

Төрөл	2019			2020			Өвчлөлт	
	Тоо/хэм (мийн изгж)	Дүн	%	Тоо/хэм (мийн изгж)	Дүн	%	Дүн	Өсөлт
1. Уул уурхай	6,751	89%		7,039	93%		289	4%
1.1. Эзслүүний хүдэр, баяжмал	1,404	1,796	24%	1,395	1,778	23%	(18)	-1%
1.2. Чулуун нүүрс	36,467	3,074	40%	28,587	2,124	28%	(951)	-31%
1.3. Боловсруулагүй нефть	6,545	367	5%	4,071	151	2%	(216)	-59%
1.4. Томириний хүдэр, баяжмал	8,449	576	8%	8,202	640	8%	63	11%
1.5. Мангожильтгүй алт /жт/	9,069	418	5%	30,491	1,788	24%	1,369	327%
1.6. Цайрын хүдэр, баяжмал	135	189	2%	134	168	2%	(21)	-11%
1.7. Жонц лейцит, нефелинт	699	206	3%	679	156	2%	(49)	-24%
1.8. Молибдений хүдэр, баяжмал	6	49	1%	6	41	1%	(8)	-17%
1.9. Гантбоодын хүдэр, баяжмал	1	7	0%	0	1	0%	(6)	-89%
1.10. Монго-тонн!	-	-	-	201,586	124	2%	124	-
1.11. Бусад	156	69	1%	112	70	1%	1	1%
2. Мал аж, атуй	312	481	6%	200	292	4%	(189)	-39%
2.1. Амьд мал, малын мах	40	84	1%	21	41	1%	(43)	-51%
2.2. Арсы, шир	244	13	0%	158	7	0%	(6)	-48%
2.3. Малын елен гээдээ	1	9	0%	1	9	0%	0	5%
2.4. Ноодуур	8	344	5%	9	220	3%	(125)	-36%
2.5. Ноос, бусад уг, хягас	17	28	0%	11	14	0%	(14)	-50%
2.6. Бусад	3	2	0%	0	1	0%	(1)	-51%
3. Газар тариалан	62	16	0%	46	14	0%	(2)	-13%
4. Аж үйлдвэрлэл	390	372	5%	206	230	3%	(141)	-38%
4.1. Хүнс	23	59	1%	25	68	1%	9	15%
4.2. Ноолуурган эдэл	1	46	1%	1	33	0%	(12)	-27%
4.3. Бусад чувас, гутал, эдэл	4	20	0%	5	16	0%	(4)	-20%
4.4. Уулзурхай	180	121	2%	26	70	1%	(51)	-42%
4.5. Цахилгаан, электрон бараз	0	1	0%	0	1	0%	(0)	-16%
4.6. Машин механик, тоног төхөөрөмж, эдэл	4	118	2%	2	38	0%	(80)	-68%
4.7. Бусад	179	7	0%	147	5	0%	(3)	-35%
5. Бусад	1	1	0%	0	1	0%	0	12%
Итгэл дүн	7,620			7,576			(43)	-1%

Эх сурвалж: Гаалийн өрөнхий газар, Монголбанк

Импорт: 2020 онд импорт өнгөрсөн оны үзүүлэлтээс 14%-наар буюу 834 сая ам.доллараар буурахад дараах хүчин зүйлс голлон нөлөөлөв. Үүнд:

- Цар тахлын улмаас хөл хорио тогтоож компаниудын үйл ажиллагаа удааширсантай холбоотойгоор хөрөнгө оруулалтын шинж чанартай бүтээгдэхүүний импорт 14%-наар буюу 376 сая ам.доллараар, үүнд: машин, механик тоног төхөөрөмж, эд ангийн импорт 21%-наар, барилгын материалын импорт 8%-наар тус тус буурав.
- Нефтийн бүтээгдэхүүний импорт 349 сая ам.доллараар буурсан нь дэлхийн зах зээл дээрх нефтийн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт нэмэгдсэнтэй холбоотой үнийн бууралтаас голлон шалтгаалсан байна.
- Харин хэрэглээний барааны импортын хувьд өнгөрсөн оны хэмжээнээс 88 сая ам.доллараар буурсан нь автомашин, түүний сэлбэг хэрэгсэлийн импорт 123 сая ам.доллараар буурсанаас голлон шалтгаалсан байна.

Хүснүүт 1.4. Импорт, голгох ангиллаар (сая ам.доллар)

Төрөл	2019		2020		Өөрчлөлт	
	Дүн	%	Дүн	%	Дүн	Өсөлт
Хөргөсөний бүтээгдэхүүн	1,631	27%	1,542	29%	(88)	-5%
Түргэн эдлэгээтий	859	14%	878	17%	19	2%
Хүнс	605	10%	613	12%	7	1%
Эн, тарна	109	2%	120	2%	11	10%
Бусад түргэн эдлэгээтий бараа	145	2%	146	3%	1	0%
Удаан эдлэгээтий	772	13%	664	13%	(108)	-14%
Гутал, хуваас, цүнх	68	1%	73	1%	5	7%
Гэр ахуйн цах.хэрэсэл ба танилца	109	2%	107	2%	(3)	-2%
Авто шинийн, түүшний сэлбэг хэрэгжээ	508	8%	384	7%	(123)	-24%
Бусад удаан эдлэгээтий бараа	86	1%	100	2%	13	16%
Хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүн	2,661	43%	2,285	43%	(376)	-14%
Машин, механик тоног тохиоромж, эдлийн	1,801	29%	1,414	27%	(387)	-21%
Барилтын материал	654	11%	599	11%	(54)	-8%
Хөрөнгө оруулалтын бусад бараа	206	3%	272	5%	65	32%
Аж үйлдвэрлэлийн орц	665	11%	634	12%	(30)	-5%
Нефтийн бүтээгдэхүүн	1,166	19%	817	15%	(349)	-30%
Дизель түүши	669	11%	432	8%	(237)	-35%
АН-92, АН-95	289	5%	222	4%	(68)	-23%
А-80 болон бусад	207	3%	163	3%	(44)	-21%
Бусад	5	0%	15	0%	9	172%
Итгэл дүн	6,128		5,294		(834)	-14%

Эх сурвалж: Газийн өрөхийн газар, Монголбанк

Үйлчилгээний гадаад хүдэлдээ

Үйлчилгээний гадаад худалдааны алдагдал 2020 онд өмнөх оноос 25%-нар буурч 1,486 сая ам.долларт хүрсэн.

Үйлчилгээний дансны алдагдал буурахад нөлөөлсөн гол хүчин зүйлс нь тээврийн үйлчилгээний алдагдал 69%-нар буурч 185 сая ам.долларт, бизнесийн бусад үйлчилгээний алдагдал 44%-нар буурч 304 сая ам.долларт тус тус хүрсэнтэй холбоотой байна.

Аялал жуулчлалын үйлчилгээний алдагдлын өсөлтийн хувьд ковид-19 цар тахлын нөлөөгөөр аяллын үйлчилгээний орлого буурсантай холбоотой.

Хүснүүт 1.5. Үйлчилгээний гадаад худалдаа (сая ам.доллар)

Үйлчилгээний гадаад худалдааны дансны нэр төрөл	2018	2019	2020	Өөрчлөлт (20/19%)	
				Дүн	%
1 Тээвэр	-561	-594	-185	-409	-69%
2 Аялал жуулчлал	-415	-412	-651	240	58%
3 Барилга, барилтын аялса үйлчилгээ	-165	-107	-90	-17	-16%
4 Даатгал болон тээвэрлийн үйлчилгээ	-21	-23	-21	-2	-7%
5 Санкүүтийн үйлчилгээ	-121	-207	-145	-62	-30%
6 Оюуны омын ашиглалт эрхийн төлөөр	-15	-25	-22	-3	-11%
7 Харилцаа холбоо, компьютер, мэдээллийн үйлчилгээ	-64	-55	-70	15	27%
8 Бизнесийн бусад үйлчилгээ	-590	-546	-304	-242	-41%
9 Бусад үйлчилгээ	-27	-23	3	-26	-114%
Итгэл үйлчилгээ	-1978	-1992	-1486	-506	-25%

Эх сурвалж: Монголбанк

Гадаад хөрөнгө оруулалтын позиц

Монгол Улсын гадаад хөрөнгө оруулалтын позиц 2020 оны эцэст -37,140 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеэс 4%-нар буюу 1,433 сая ам.доллараар нэмэгдсэн байна.

Монгол Улсаас гадагш хийсэн нийт хөрөнгө оруулалтын дун буюу гадаад актив 7,908 сая ам.доллар, үүний 57%-ийг гадаад валютын улсын нөөц, 29%-ийг бусад хөрөнгө оруулалтын актив, 9%-ийг шууд хөрөнгө оруулалт, үлдсэн 5%-ийг багцын хөрөнгө оруулалт тус тус бүрдүүлж байна.

Монгол Улсад оруулсан нийт хөрөнгө оруулалтын дун буюу пассив 45,048 сая ам.доллар, үүний 54%-ийг шууд хөрөнгө оруулалтын пассив, 36%-ийг бусад хөрөнгө оруулалт, үлдсэн 10%-ийг багцын хөрөнгө оруулалт тус тус бүрдүүлж байна.

Тэгвэл гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 53% буюу 12,799 сая ам.долларыг хувь нийлүүлэгчийн дүрмийн сан дахь хөрөнгө оруулалт, 47% буюу 11,406 сая ам.долларыг охин компанийн толгой компаниасаа авсан зээл буюу компани хоорондын өглөг, санхүүжилт зээлж байна.

Хүснэгт 1.6 . Монгол Улсын Гадаад хөрөнгө оруулалтын позиц, 2020 оны эцэст (сая ам.доллар)

A. ГАДААД АКТИВ	7,908	B. ГАДААД ПАССИВ	45,048
1. Шууд хөрөнгө оруулалт (гадаад руу)	689	1. Шууд хөрөнгө оруулалт (гадаадаас)	24,206
2. Багцын хөрөнгө оруулалт	401	2. Багцын хөрөнгө оруулалт	4,654
3. Санхүүгийн-дериватив	4	3. Санхүүгийн-дериватив	0
4. Бусад хөрөнгө оруулалт	2,288	4. Бусад хөрөнгө оруулалт	16,189
5. Нөөц актив	4,526		
		В. ПОЗИЦ	-37,140

Эх сурвалж: Монголбанк

Гадаад хөрөнгө оруулалтын богино позицийн жилийн өсөлтийг данс тус бүрээр тайлбарлавал:

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын богино позиц 1,626 сая ам.доллараар, бусад хөрөнгө оруулалтын богино позиц 757 сая ам.доллараар өсч;

Багцын хөрөнгө оруулалтын богино позиц 894 ам.доллараар, санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийн богино позиц 6 сая ам.доллараар буурч;

Гадаад валютын улсын нөөц 4%-нар буюу 185 сая ам.доллараар өссөн дүнтэй байна.

Хүснэгт 1.7 . Гадаад хөрөнгө оруулалтын позицийн борчлогт (сая ам.доллар)

Үзүүлэлтүүд	2018	2019	2020	Өөрчлөлт (20/19%)	
				Дж	%
Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын позиц	+19,690	-21,891	-23,517	-1,626	7%
Багцын хөрөнгө оруулалтын позиц	-4,580	-5,146	-4,253	894	-17%
Санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийн позиц	-1	9	4	-6	-61%
Бусад хөрөнгө оруулалтын позиц	-12,891	-13,144	-13,901	-757	6%
Гадаад валютын улсын нөөц	3,542	4,341	4,526	185	4%
Нийт позиц	-33,630	-35,831	-37,140	1,309	4%

Эх сурвалж: Монголбанк

Гадаад өр

Монгол Улсын ийт гадаад өрийн үлдэгдэл 2020 оны эцэст 32,162 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оноос 5%-пар буюу 1,460 сая ам.доллараар өсөв. Үүнд:

Монгол Улсын Засгийн газрын гадаад улсаас авсан хөнгөллөттэй нөхцөлтэй зээл ба өрийн бичгийн үлдэгдэл 11%-пар буюу 844 сая ам.доллараар буурсан.

Төв банкны гадаад өр ОУВС-гийн хөтөлбөрийн зээлийн ашиглалт, алтны санхүүжилт, харилцах хадгаламжийн дансны өсөлтөөс шалтгаалан 12%-пар буюу 235 сая ам.доллараар өссөн.

Хүснэгт 1.8. Монгол Улсын ийт гадаад өр (сая амдоллар)

Үзүүлэлт	2018	2019	2020	Өөрчлөлт	
				Дж.	%
Ийт гадаад өр	28,715	30,702	32,162	1,460	5%
I. Засгийн газар	7,184	7,806	8,650	844	11%
Засгийн газрын газар өр/ДНБ	39%	37%	66%	9%	/6%
II. Төв банк	2,030	1,985	2,220	235	12%
III. Хадгаламжийн байгууллага	2,230	2,138	1,631	-507	-24%
Төв банкны байгууллагат					
Богинон тутгаат	764	610	577	-33	-5%
Үрг. тутгаат	1,466	1,528	1,055	-473	-31%
IV. Бусад сектор	8,042	8,407	8,254	-153	-2%
Богинон тутгаат	609	562	501	-61	-11%
Үрг. тутгаат	7,433	7,845	7,753	-92	-1%
V. Аарын өврүүгээ авсан	9,228	10,366	11,406	1040	10%

Эх сурвалж: ЗГ-ын мэдээллийг Сангийн яам, бусад мэдээллийг Монголбанк боловсруулав.

Хувийн салбарын гадаад өр компанийн хоорондын зээлийн өсөлтөөр голлон тайлбарлагдаж байна. Монгол улсад үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүдийн толгой компаниасаа авсан зээлийн санхүүжилт өнгөрсөн онтой харьцуулахад 10%-пар буюу 1,040 сая ам.доллараар өссөн. Харин арилжааны банкуудын гадаад өр 24% буюу 507 сая ам.доллараар буурсан дүнтэй байна.

Засгийн газрын гадаад өрийн ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ 2013-2016 онуудад 29%-41% хооронд тогтвортой түвшинд байсан бол 2017 онд 66% болж өссөн. 2018 болон 2019 онд харгалзан 59%. 57% байсан ч 2020 оны хувьд дотоодын ийт бүтээгдэхүүний бууралт, Засгийн газрын гадаад зээлийн ашиглалт зэргээс шалтгаалан 66% болж өссөн үзүүлэлттэй байна. (олон улсын аргачлалын дагуу Хөгжлийн банкны гадаад өрийг бусад сектор хэсэгт ангилсан).

1.3. МӨНГӨ САНХҮҮГИЙН СЕКТОР

Мөнгө, зээлийн үзүүлэлтүүд

Мөнгөний ийилүүлэлт буюу M2⁶ мөнгөний жилийн өсөлт 2019 оны эцсийн байдлаар 7 хувь байсан бол 2020 оны сүүлийн хагсаас эхлэн тасралтгүй өссөөр оны эцсийн байдлаар 16.3 хувиар өсч, 24.2 их наяд төгрөгт хүрчээ. M2 мөнгөний өсөлтийг эх үүсвэр талаас нь авч үзвэл бусад хадгаламж⁷ийн өсөлт, түүн дотроо төгрөгийн хадгаламжийн өсөлт 10.9 нэгж хувийг бүрдүүлж байна. Тодруулбал оны эхнээс төгрөгийн хадгаламж 2,278.7 тэрбум төгрөгөөр, гадаад валютын харилцах 154.7 тэрбум төгрөгөөр тус тус нэмэгдэж, гадаад валютын хадгаламж 343.6 тэрбум төгрөгөөр буурсан байна. Мөн хамгийн өндөр хөрвөх чадвартай мөнгө болох M1⁸ мөнгө 2020 оны II хагасаас өссөн нь мөнгөний ийилүүлэлт өсөхөд 6.2 нэгж хувиар нөлөөлжээ. M1 мөнгөний бүрэлдэхүүнийг задалбал төгрөгийн харилцах 1,158 тэрбум төгрөгөөр, хадгаламжийн байгууллагаас гадуурх мөнгө 138.7 тэрбум төгрөгөөр тус тус нэмэгдсэн байна.

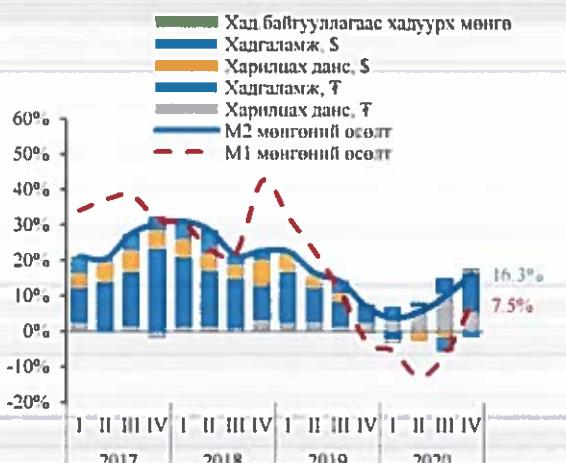
⁶ M2=M1+бусад хадгаламж

⁷ Хадгаламж+гадаад валютын харилцах

⁸ M1=төгрөгийн харилцах+хадгаламжийн байгууллагаас гадуурх мөнгө

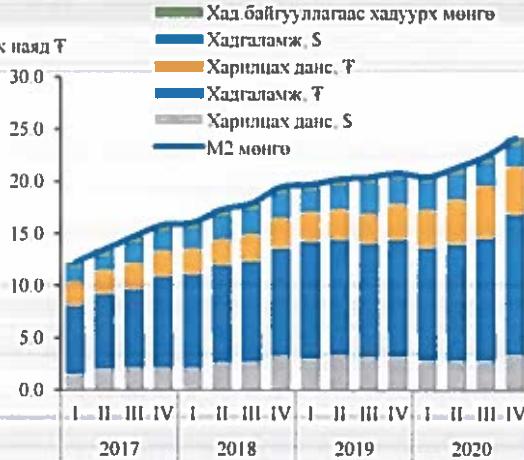
Зураг 1.15 Монголийн нийлүүлэлт, пассив буюу эх цэвэр талаас:

Жилийн осолтийн бүрэлдэхүүн

Эх сурвалж: Монголбанк

Бүтэц

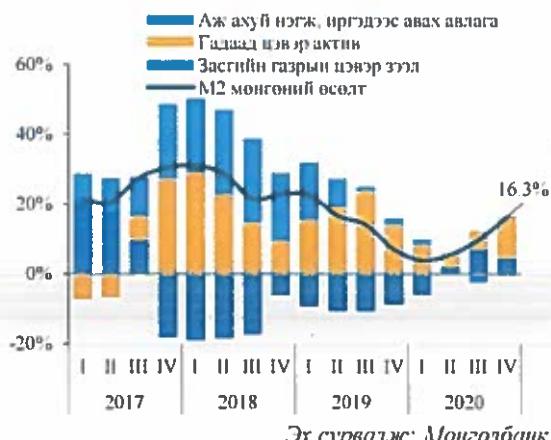

Эх сурвалж: Монголбанк

Мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлтийг байршуулалт талаас нь задалбал гадаад цэвэр активын өсөлт 12.4 нэгж хувийг дангаараа тайлбарлаж байгаа ба хадгаламжийн байгууллагууд⁹-ын зээл олголт буурсантай холбоотойгоор аж ахуйн нэгж, иргэдээс авах цэвэр авлагын өсөлт буурчээ. Мөн банкууд дахь засгийн газрын үнэт цаас төлөгдөж, нийгмийн даатгалын сан болон эрүүл мэндийн даатгалын сангийн банкууд дахь хадгаламж буурснаар засгийн газрын цэвэр зээл (ЗГЦЗ) M2-ын өсөлтөд 4.4 нэгж хувиар нөлөөлсөн байна.

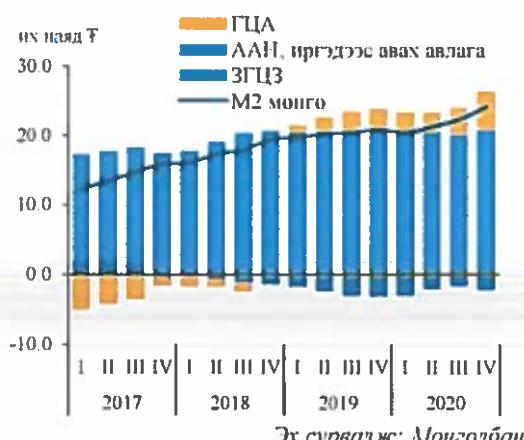
Зураг 1.16 Монголийн нийлүүлэлт, актив буюу байршуулалт талаас:

Жилийн осолтийн бүрэлдэхүүн

Эх сурвалж: Монголбанк

Бүтэц

Эх сурвалж: Монголбанк

Банкуудын олгосон зээлийн жилийн өсөлт 2020 оны эхээс эхлэн буурч, жилийн эцсийн байдлаар 5.0¹⁰ хувиар буурсан байгаа нь өмнөх оноос 10.0 нэгж хувиар буурсан байна. 2020 оны турш хэрэглээнийн зээл¹¹ өмнөх мөн үеэс буурч, нийт зээлийн өсөлтөд 7.1 нэгж хувийн сөрөг нөлөө

⁹ Банк+хадгаламж, зээлийн хоршоод

¹⁰ Тэтгэврийн зээл тэгэсэн нөлоог оруулж тооцвол зээл 1.2 хувиар буурсан байна.

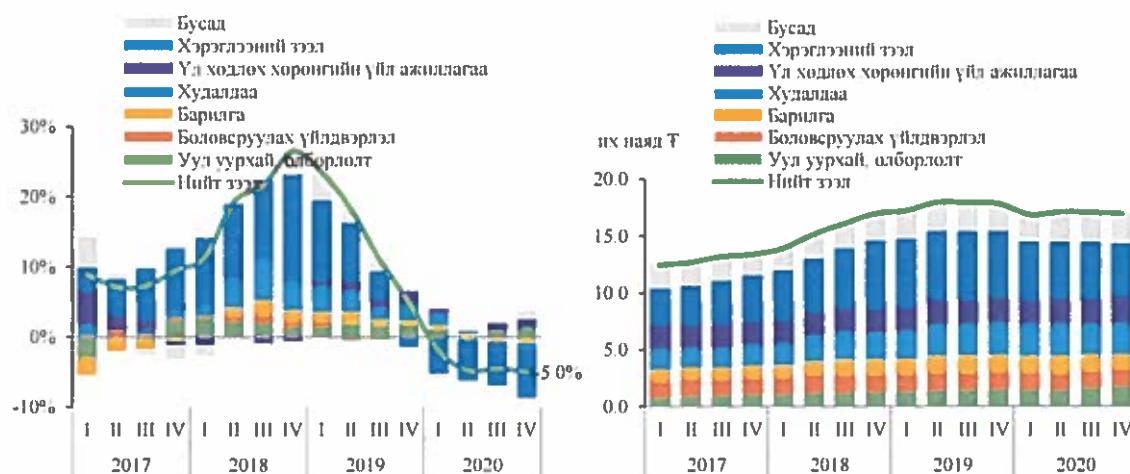
¹¹ Хэрэгжүүлийн зээл=Цалин+Тэтгэвэр+Бусад хэрэгжүүлийн зээл

үзүүлэв. Харин уул уурхай болон үл хөдлөх хөрөнгийн салбарын зээлийн өсвөлт зээлд нийт 2.5 нэгж хувиар бүрдүүлж байна.

Нийт зээлийн үлдэгдлийн бүтцийг авч үзвэл хэрэглээний зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь өмнөх оноос 5.7 нэгж хувиар буурч 27.6 хувь байна. Тодруулбал, хэрэглээний зориулалттай зээл өмнөх оноос 1,264.4 тэрбум төгрөг буюу 21.2 хувиар буурчээ. Харин уул уурхай, худалдаа, үл хөдлөх, барилгын салбарын зээлийн нийт зээлийн 56.9 хувийг бүрдүүлж байна.

Зураг 1.17 Банкуудын зээлийн үлдэгдэл, эдийн засгийн салбарын агууллаар Жилийн осолтийн бүрдэлчүүн

Бүтэц

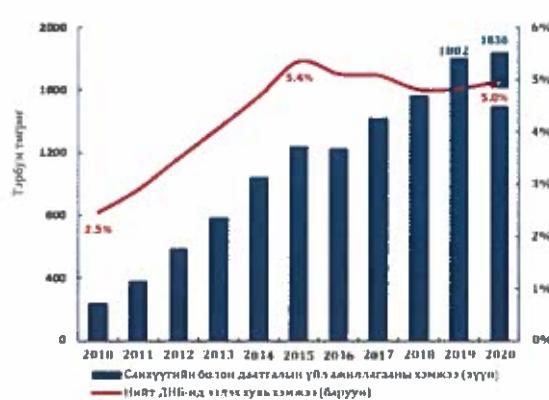
Эх сурвалж: Монголбанк

Эх сурвалж: Монголбанк

Санхүүгийн салбар

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол Улсын санхүүгийн салбарт нийт 12 банк, 532 банк бус санхүүгийн байгууллага, 249 хадгаламж зээлийн хоршоо, 15 даатгалын компани, 54 даатгалын зуучлагч, даатгалын хохирол үнэлэгч 26 компани үл ажиллагаа явуулж байна. Банкнаас бусад санхүүгийн салбарын үл ажиллагааны цар хүрээ жилээс жилд нэмэгдэж буй боловч санхүүгийн зах зээлд банкны салбартай харьцуулахад бага хувь (нийт санхүүгийн салбарын активын 6.7 хувь)-ийг эзлсэн хэвээр байгаа юм.

Зураг 1.18 ДНБ-ид эзлэх Санхүү болон даатгалын үл ажиллагааны салбарын хувь хэмжээ

Зураг 1.19 Санхүүгийн дэд салбаруудын нийт салбарт эзлэх хувь хэмжээ /2020 оны 4 дугаар улирал, активын хэмжээгээр/

Эх сурвалж: УСХ, Монголбанк, СЗХ.

Банк бус санхүүгийн байгууллага (ББСБ)-ын нийт хөрөнгө 2020 оны 4 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеэс 15.4 хувиар өсч 2.0 их наяд төгрөгт хүрчээ. Түүнчлэн ББСБ-ын зээлийн багц өмнөх оны мөн үеэс 7.0 хувиар буюу 86.8 тэрбум төгрөгөөр өссөн нь нийт активын өсөлтийн 32.4 хувийг тайлбарлаж байна. ББСБ-ын зээлийн өрийн үлдэгдлийн 84.8 хувь нь хэвийн, 4.9 хувь нь хугацаа хэтэрсэн зээл ба 10.3 хувь нь чанаргүй зээл байна. Нийт зээлд эзлэх чанаргүй зээлийн эзлэх хувь хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 2.1 нэгж хувиар, хугацаа хэтэрсэн зээлийн эзлэх хувь хэмжээ 0.5 нэгж хувиар тус тус өссөн дүнтэй байна.

2020 оны 4 дүгээр улирлын байдлаар Хадгаламж, зээлийн хоршоо (ХЗХ)-дын нийт хөрөнгийн хэмжээ өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 15.0 хувиар өсч 256.0 тэрбум төгрөгт, ХЗХ-дын нийт зээлийн үлдэгдэл 7.0 хувиар өсч 167.6 тэрбум төгрөгт тус тус хүрчээ. ХЗХ-дын нийт зээлийн багцын 4.4 хувийг чанаргүй зээл бүрдүүлж байна.

Даатгалын салбарт 2020 оны 4 дүгээр улиралд ердийн даатгалын 15, урт хугацаат даатгалын 1, давхар даатгалын 1 компани нийт 17 даатгач үйл ажиллагаа явуулж байна. Даатгалын компаниудын нийт хөрөнгийн хэмжээ 382.1 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 4.4 хувиар өссөн байна. Даатгалын салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд сүүлийн жилүүдэд өсөлттэй байгаа хэдий ч салбарын хөгжлийн тол хэмжүүр болох даатгалын гүнзгийрэлт (даатгалын хураамжийн орлогын ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ)-ийн түвшин олон улстай харьцуулахад доогуур байна. 2020 оны 4 дүгээр улирлын байдлаар даатгалын гүнзгийрэлт 0.57 хувь байгаа нь өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 0.01 нэгж хувиар өссөн үзүүлэлт юм. Даатгалын салбарын нийт хураамжийн орлогын хэмжээ 205.1 тэрбум төгрөгт хүрсэн бөгөөд үүний дийлэнхи хэсгийг ердийн даатгалын компаниуд бүрдүүлжээ. Даатгалын компаниуд нийт хураамжийн орлогын 29.0 хувьтай тэнциүү хэмжээний буюу 59.8 тэрбум төгрөгийг даатгалын нөхөн төлбөрт олгосон байна. 2019 оны эцэсийн байдлаарх ашигт ажиллагааны үзүүлэлтүүдтэй харицуулахад активын өгөөж 0.7 хувиар, өөрийн хөрөнгийн өгөөж 1.2 хувиар тус тус буурчээ.

2020 онд нийт 65.3 тэрбум төгрөгийн үнийн дүн бүхий үнэт цасны арилжаа хийгдсэнд 99.1 хувийг хувьцааны анхдагч болон хоёрдогч зах зээлийн арилжаа, үлдсэн 0.9 хувийг ЗГҮЦ-ны хоёрдогч зах зээлийн арилжаа тус тус эзэлжээ. Монгол Улсын үнэт цасны зах зээлийн нийт үнэлгээ 3.0 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 336.3 тэрбум төгрөгөөр буюу 12.5 хувиар өсчээ.

Хүснэгт 1.9. Банкин бусад санхүүгийн салбарын голдох үзүүлэлтүүд /2020 оны 4 дүгээр улирлын байдлаар, тэрбум тогрог/

Үзүүлэлтүүд	ББСБ	ХЗХ	Даатгал
Актив	2006.9	256.0	382.1
Өр төлбөр	556.2	206.5	200.7
Эзэмшигчдийн омч	1450.7	49.5	109.2
Зээлийн орийн үлдэгдэл	1327.0	167.6	-
Чанаргүй зээл	136.4	7.4	-
Тайлант үенийн ашиг	154.6	9.2	21.0
Даатгалын хураамжийн орлого	-	-	205.1
Даатгалын нохон төлбөр	-	-	59.8

Зураг 1.20 Үнэт цасны зах зээлийн үзүүлэлт.

Эх сурвалж: СЗХ, УСХ.

1.4. МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСӨВ

Засгийн газрын санхүү

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт тэнцвэржүүлсэн орлого, тусламжийн дун 2020 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 9'422 тэрбум төгрөг, нийт зарлага, цэвэр зээлийн дун 13'961 тэрбум төгрөгт хүрч, төсвийн тэнцэл 4'539 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай буюу ДНБ-ий -12.3 хувьтай тэнцүү байв.

Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого

Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого бүрдүүлэлт 2020 онд өмнөх оноос 14 хувиар хумигдаж, төсвийн тодотголтой харьцуулахад 93.7 хувийн гүйцэтгэлтэй байв. Нийт тэнцвэржүүлсэн орлогын 90.2 хувийг татварын орлого, 9.8 хувийг татварын бус орлого бүрдүүлж байна. Нэгдсэн төсвийн орлогыг бүрэлдэхүүн хэсгээр хүснэгт 1-т харуулав.

Хүснэгт 1.10. Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого, бүрдүүлэхүүн хэсгээр

тэрбум тогроо*	2019	2020	2020/2019	
	i.	ii	ii.-i.	ii./i. (%)
Нийт орлого	12040	10402	-1638	-14
Ирээдүйн ов сан	1040	914	-126	-12
Тогтвортжуулалтын сан	95	66	-28	-30
Тэнцвэржүүлсэн орлого	10906	9422	-1484	-14
Татварын орлого	9813	8502	-1311	-13
Импорттой холбоотой татварын орлого	3042	2806	-236	-8
Нэмэгдсэн ортгийн албан татвар	1633	1504	-130	-8
Гаалийн албан татвар	790	741	-49	-6
Онцгой албан татвар	619	562	-57	-9
Орлогын албан татвар	2556	2220	-335	-13
Нийгмийн даатгалын шимтэд, хураамж	2031	1588	-442	-22
Дотоодын бараа, үйлчилгээний татвар	1333	1268	-65	-5
НӨАТ-ий буцаан олголт	-235	-352	-117	50
Бусад татварын орлого	1087	970	-117	-11
Татварын бус орлого	1092	920	-172	-16

Эх сурвалж: Сангийн яам

Цар тахлын улмаас 2020 оны ихэнхийн хугацаанд хөл хорионы дэглэмтэй, эдийн засгийн идэвхжил сүл байв. Үүнтэй холбоотойгоор тэнцвэржүүлсэн орлого **омниох оноос 1.5 их наяд төгрөгөөр хумигдлаа**. Өөрчлөлтийг бүрэлдэхүүн хэсгээр өмнөх онтой харьцуулан үзвэл:

- **Нийгмийн даатгалын орлого – 442 тэрбум төгрөгөөр агшив**
- **Орлогын албан татвар (ОАТ) – 335 тэрбум төгрөгөөр агшив** - Үүнээс, ААН-ийн ОАТ 262 тэрбум төгрөгөөр буурчээ;
- **Импорттой холбоотой орлого – 236 тэрбум төгрөгөөр агшив** - Үүний 130 тэрбум төгрөг нь импортын барааны НӨАТ, 60 тэрбум төгрөг нь суудлын автомашинны онцгой албан татвар, 49 тэрбум төгрөг нь импортын барааны гаалийн албан татвар буурснаас шалтгаалжээ;

- Татварын бус орлого – **172 тэрбум төгрөгөөр агшив** - Үүний 226 тэрбум төгрөг нь түрээсийн орлого буурсан, 53 тэрбум төгрөг нь газрын тосны орлого буурснаас шалтгаалжээ. Харин тусlamжийн орлого 51 тэрбум төгрөгөөр нэмэгджээ;
- Бусад татвар – **117 тэрбум төгрөгөөр агшив** - АМНАТ-ын орлого 82 тэрбум төгрөгөөр, агаарын бохирдлын төлбөр 17 тэрбум төгрөгөөр тус тус буурчээ;
- Дотоодын бараа, үйлчилгээний татвар – **65 тэрбум төгрөг ↓** - Үүний 30 тэрбум төгрөг нь дотоодын архи, тамхины онцгой албан татварын орлого буурсантай холбоотой байв.

Нэгдсэн төсвийн нийт зардал

Урьдчилсан дүнгээр төсвийн зардал тодотголын 95.8 хувь буюу 14.0 их наяд төгрөгийн гүйцэтгэлтэй гарав. Тодотголоос 600 тэрбум төгрөгийн дутуу гүйцэтгэлтэй гарсны 400 тэрбум төгрөг нь хөрөнгө оруулалтын зардал байв.

Цар тахлын үед төрөөс хэрэгжүүлсэн багц арга хэмжээний нөлөөгөөр төсвийн зардал өмнөх оноос **2.3 их наяд төгрөг буюу 19.7 хувиар төлөв**. Зардлын бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг өмнөх онтой харьцуулан үзвэл:

- Татаас, шилжүүлэг – **1'670 тэрбум төгрөгөөр төлөв**;
- Бараа, үйлчилгээний зардал – **875 тэрбум төгрөгөөр төлөв** - Үүний 391 тэрбум төгрөг нь цапии хөлсний зардал нэмэгдсэнтэй холбоотой;
- Хөрөнгийн зардал – **35 тэрбум төгрөгөөр төлөв**;
- Эргэж төлөгдөх цэвэр зээлийн хэмжээ – **379 тэрбум төгрөгөөр агшив**.

Хүснэгт I.II. Нэгдсэн төсвийн нийт зардал ба цэвэр зээл, төсвийн тэнцлэл, бүрэлдэхүүн хэсгүүр

тэрбум төгрөг	2019	2020	2020/2019	
	i.	ii	ii.-i.	ii./i. (%)
Нийт зардал	11662	13961	2299	20
Анхдагч зардал	10801	13001	2201	20
Үргстгал зардал /-хүчиний зардал/	7368	9912	2545	35
Хөрөнгийн зардал	3017	3052	35	1
Цэвэр зээл	416	38	-379	-91
Хүчиний зардал	861	959	98	11
Нийт тэнцвэржүүлсэн тэнцлэл	-756	-4539	-3783	
ДНБ-д эзлэх хувь	-2.0%	-12.3%		
Анхдагч тэнцлэл	105	-3580	-3685	
ДНБ-д эзлэх хувь	0.3%	-9.7%		

Эх сурвалж: Сангийн яам

Төсвийн алдагдал, орний өргөн төлөлтийг санхүүжүүлсэн эх үүсвэр

Тайлант онд төсвийн алдагдал нөхөх, “Чингис”, “Мазаалай” бондуудыг дахин санхүүжүүлэх болон бусад төлбөрт нийт 7.4 их наяд төгрөгийн санхүүжилт шаардагдав. Шаардлагатай санхүүжилтийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэхэд Төрийн нэгдсэн сангийн данс болон арилжааны банкин дахь НДС-ийн хурийтлаалаас 2.1 их наяд төгрөг, “Номад” бонд шинээр гаргаж 1.7 их наяд төгрөг, шинээр 3.4 их наяд төгрөгийн гадаад зээл авсан бол бусад эх үүсвэрээс 164 тэрбум төгрөг бүрдүүлэв.

Хүснэгт 1.12 Санхүүжилтийн шаардлага болон эх үүсвэр бүрдүүлсэн байдал

тэрбум тогрог*	2019	2020	2020/2019
	i.	ii.	ii.-i.
Алдагдлыг санхүүжүүлэх эх үүсвэр	756	4539	3783
Харилцах болон хадгаламжийн данс	-1103	2143	3246
ЗГ-ийн бонд	-165	-249	-84
Шинээр гаргах	0	1713	1713
Үндсэн толбор	-165	-1962	-1797
ЗГ-ийн зээл	1185	2481	1296
Шинээр гаргах	1624	3359	1735
Үндсэн толбор	-438	-877	-439
ИОС-ийн шилжүүлэг	516	0	-516
ТС-ийн хуримтлагдсан үлдэгдэл	322	139	-183
Өмч хувьчлаял	1	26	25

Эх сурвалж: Сасгийн яам

КОВИД – 19 цар тахлын эсрэг Засгийн газраас хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний тайлан

Монгол Улсын Засгийн Газраас Коронавируст халдварт (COVID-19)-ын цар тахлын үед эдийн засгийг идэвхжүүлэх, ажлын байрыг хадгалах, малчин өрх болон эмзэг бүлгийн иргэдийн амьжиргаанд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор авч хэрэгжүүлсэн зарим арга хэмжээний нэмэлт санхүүжилтийн тайланг эхний 9 сарын байдлаар танилцуулжээ.

№	Арга хэмжээ	/2020 оны III улирлын байдлаар, тэрбум тагва/	
		Зарцуулсан хөрөнгө	Тайлбар
1	Эрүүл мэндийн салбарт Засгийн газрын неөц хөрөнгө, олон улсын байгууллагас олгосон санхүүжилтийн измэлт эх тусвэрийн зарцуулалт	18.3	Засгийн газрын неөц хөрөнгөөс 9.4 тэрбум, АХБ-ас 2.4 тэрбум төгрөгийн туслахи, ДБ-ас 6.5 тэрбум төгрөгийн зээлийг аж ашиглаад байна.
2	18 күртэлтийн насны түүхэд бүрт олгогд байгаа хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг измэгдүүли 100 000 төгрөг болгон олгожод зарцуулсан измэлт санхүүжилт /4-9 сарын байдлаар/	561.4	Сар тутам 1 сая 118 мянган түүхэд хамрагдаж байна.
3	Хүнсний цагтамхиан заалтшүйл шаардлагатай орлогийн бүтээгдэхүүн-иргэнд олгом байгаа түүнчний бүтээгдэхүүн тудалдан авах эрхийн бичгийн үүний дүнг измэгдүүли 16 000 төгрөг, насанд түргсэн нэг түүшүүнд 32 000 тус тус олгожод зарцуулсан измэлт санхүүжилт /5-9 сарын байдлаар/	14.7	Сар тутам 242 мянган тун хамрагдаж байна.
4	Нийгмийн саламийн сангаас олгом байгаа саламийн тэтгэвэр болон байнгын асаргаа шаардлагатай 16 күртэлтийн хүүхдийн амьжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмжийн хэмзэг измэгдүүли 288 000 төгрөг болгон олгожод зарцуулсан измэлт санхүүжилт /5-9 сарын байдлаар/	32.0	Сар тутам 68 мянган хүн хамрагдаж байна.
5	Ажилгүйдлийн даатгалын сангаас ажлын байраа хадгалийн үлдсэн аж ахуйн изгижүүдийн дааттуулгачдад олгосон дамжилт	43.6	7264 аж ахуйн изгижийн 218 001 /даатгардсан тоогоор/ тооны дааттуулгачид хамрагдсан байна.
6	Малчдын орлогыг измэгдүүлэх болон үндэслний үйлдвэрүүдийг дэмжих зорилгоор Монгол Улсын 2019 оны жилийн эцсийн мал тоолголоо А дансанд бүртгэгдсэн мэдээлэлд үндэслэн, тоослуултын хэмжэгт “Монгол яаманы үүдэр, омог Ерөнхий шаардлагат” (MNS 0550.2011) стандарттараар тооцож, нэг тутамд 20 000 төгрөгийн үрамшууллыг олгожод гарсан измэлт санхүүжилт	174.9	2019 оны мал тооллогын бүртгэлийн мэдээллийд үндэслэн нийт 203,441 малчин, мал бүйийн этгээд хамрагдсан.
7	Ноолуур балтгэх зориулалтаар Хөгжлийн Банкны эх үүсвэрээр олгосон зээлд хамрагдсан аж ахуйн изгижийн зээлийн түүгийн хөнгөлөлтийн заддад	5.1	48 аж ахуйн изгижид зээлэнд хамрагдаж түүгийн хөнгөлөлтийн задалзэн.
Нийт дун		850.0	

- КОВИД-19 цар тахлын хүндрэлтэй цаг үед иргэдийн орлого, ажлын байрыг хамгаалах, бизнесийн үйл ажиллагаа, аж ахуйн изгижүүдийг дэмжих зорилгоор татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг бүрэн болон хэсэгчилэн төрөөс хариуцан төлөх зэрэг дараах багц арга хэмжээг үе шаттай авч хэрэгжүүлсэн гэж тайлагнажээ. Үүнд дараах шийдвэрүүд багтаж байна:

- Хувийн хэвшилд ажиллаж буй 989.4 мянган иргэдийн цалингаас 198.9 тэрбум төгрөгийн орлогын албан татварыг 2020 оны 4-10 сарын хооронд чөлөөлөх;
- 2020оны 4-10 сард 570 мянган иргэний 566.8 тэрбум төгрөгийн НДШ-ийг бүрэн, 10-12 сард 148.7 тэрбум төгрөгийн шимтгэлийг хэсэгчлэн төрөөс хариуцаах;
- Жилийн 1.5 тэрбум төгрөгөөс доош орлоготой 104.4 мянган аж ахуйн нэгжүүдийг 2020 оны 4 дүгээр сараас он дуустал 78.9 тэрбум төгрөгийн орлогын албан татвараас чөлөөлөх;
- Төрийн шийдвэрээр үйл ажиллагаа нь зогссон, орлого нь 50 хувиас дээш буурсан боловч ажлын байраа хадгалж үлдсэн 7,284 аж ахуйн нэгжид 4-7 саруудад хадгалсан ажлын байрны тоогоор тус тус 200,000 төгрөг олгох;
- Түрээсийн төлбөрөө бууруулсан аж ахуйн нэгжүүдэд 2020 оны 2 дугаар сараас татварын хөнгөлөлт үзүүлсний үр дүнд 3,368 түрээслэгчийн 18.9 тэрбум төгрөгийн түрээсийн зардал хэмнэгдсэн;
- 2020 оны 2 дугаар сараас хойш 356.2 мянган иргэд, аж ахуйн нэгжийн 876 тэрбум төгрөгийн татварын өрт ногдох алданги, торгуулийг чөлөөлөх;
- 6,100 аж ахуйн нэгж, байгууллагын 14.4 тэрбум төгрөгийн нийгмийн даатгалын шимтгэлийн торгууль, алдангийг чөлөөлөх;
- Өргөн хэрэглээний хүнсний бүтээгдэхүүний хангамжийг тогтвортжуулах зорилгоор 15 мянган тонн улаан буудайн элит үр, 160 мянган тонн хүнсний улаан буудай, бүх төрлийн хүнсний будаа, элсэн чихэр, ургамлын тос импортлоход 24.3 тэрбум төгрөгийн гаалийн болон нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх зэрэг арга хэмжээ багтжээ

Эх сурвалж: Сангийн яам, <https://mof.gov.mn/>

ТӨРИЙН МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТ

2

2.1 МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ҮНДСЭН ЗОРИЛТ, АРГА ХЭМЖЭЭ, ҮР ДҮН

Мөнгөний бодлогыг зах зээлийн зарчимд тулгуурлан хэрэгжүүлж хэрэглээний үнийн индексээр хэмжигдэх инфляцыг 2020 онд жилийн 8 хувь, дунд хугацаанд 6 хувь орчимд тогтвортжуулна.

Хэрэглээний үнийн индексээр хэмжигдэх инфляц 2020 оны эцэст улсын хэмжээнд 2.3 хувь, Улаанбаатар хотын хэмжээнд 1.9 хувьд хүрэв. Инфляцад үзүүлэх эрэлт, нийлүүлэлтийн шалтгаантай үнийн өсөлт 2020 онд бага байж инфляц Төв банкны зорилтоос доогуур түвшинд хадгалагдлаа. Үнийн хэлбэлzzэл өндөртэй бараа, бүтээгдэхүүнийг хэрэглээний сагснаас хасч тооцсон суурь инфляц болон ерөнхий инфляцын зөрүү 2020 оны 2 дугаар сараас багасч. 2, 3 дугаар улиралд суурь болон ерөнхий инфляц ойролцоо түвшинд байсан бол 12 дугаар сард МУЗГ-аас сайжруулсан шахмал түвшний үнийг хямдруулсантай холбоотойгоор суурь инфляц буурч, оны эцэст 0.2 хувьд хүрчээ.

Зураг 2.1 Ерөнхий болон суурь инфляц

Тайлант онд КОВИД-19 вирусын тархалтаас шалтгаалан эдийн засгийн идэвхжил огцом суларсан тул Монголбанкаас эдийн засаг болон санхүүгийн салбарын тогтвортой байдлыг дэмжих зорилгоор шаардлагатай арга хэмжээг цаг алдалгүй хэрэгжүүлж ажиллав. Ингэхдээ Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хороо 2020 онд ээлжит 4 удаа, ээлжит бусаар 3 удаа нийтдээ 7 удаа хуралдаж, мөнгөний бодлого болон макро зохицой бодлогын шийдвэрүүдийг гаргалаа. Мөнгөний бодлогын хүрээнд бодлогын хүүг 4 удаагийн шийдвэрээр 5 нэгж хувиар бууруулж, бодлогын хүүг түүхэн доод түвшинд буюу 6 хувьд хүргэж, төгрөгийн заавал байлгах нөөцийн хэмжээг 6 хувь хүртэл бууруулав. Макро зохицой бодлогын хүрээнд эргэн төлөлт нь доголдсон хэрэглээний зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийж, хугацааг сунгах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүллээ. Түүнчлэн, банкны системд зээлийн тасалдал үүсэхээс сэргийлж урт хугацаат репо санхүүжилтийн хэрэгслийг нэвтрүүлээд байна.

Дээрх арга хэмжээнүүдийг дэлгэрүүлж тайлбарлавал, инфляц 2020 оны 2 дугаар сард улсын хэмжээнд 6.4 хувь. Улаанбаатар хотын хэмжээнд 6.9 хувь байв. БНХАУ-д КОВИД-19 вирусын тархалт эрчимжиж, гадаад эрэлт, түүхий эдийн үнэ буурсны зэрэгцээ хилийн хориг арга хэмжээнээс шалтгаалан дотоод эдийн засгийн идэвхжил огцом сулрав. Эдийн засгийн нөхцөл байдлыг харгалzan үзээд Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 3 дугаар сарын хурлаар бодлогын хүүг 1 нэгж хувиар

бууруулж, 10 хувьд хүргэх, банкуудын санхүүжилтийн эх үүсвэрийн өртгийг бууруулж, санхүүжилтийн зуучлалыг дэмжих зорилгоор төгрөгийн заавал байлгах нөөцийн хувь хэмжээг 2 нэгж хувиар бууруулах, Төв банкны репо санхүүжилтийн хүүг бууруулан банкуудын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг дэмжих зорилгоор бодлогын хүүний коридорыг нарийсгах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэв.

Дэлхий нийтэд вирусын тархалт нэмэгдсэнээр гадаад, дотоод эдийн засгийн нөхцөл байдал богино хугацаанд өөрчлөгдөж, тодорхой бус байдал нэмэгдсэний зэрэгцээ банкны салбарт эрсдэл хуримтлагдаж болзошгүй байсан тул Мөнгөний бодлогын хороо 2020 оны 4 дүгээр сард ээлжит бусаар хуралдаж, бодлогын хүүг I нэгж хувиар бууруулах, эргэн төлөлт нь хүндрэлд орсон зээлдэгчийн хэрэглээний зээлийн хугацааг 12 хүртэлх сараар сунгах шийдвэрийг тус тус гаргав. Гус арга хэмжээ нь зээлдэгчийн зээлийн сарын төлбөр буурснаар өрхийн орлогыг бууруулахгүй хадгалах, зээлийн дарамтыг бууруулах, цаашлаад эдийн засагт үүсээд буй хүндрэлийг зөвлрүүлж, эдийн засаг, санхүүтийн тогтвортой байдлыг хадгалахад дэмжлэг үзүүлэх зорилготой байв.

Дэлхийн зах зээл дэх газрын тосны үнийг даган дотоодын шатахууны үнэ буурч, инфляц 2020 оны 5 дугаар сард улсын хэмжээнд 3.3 хувь, Улаанбаатар хотын хэмжээнд 3.5 хувьтай гарав. Эдийн засаг агшиж, эрэлтийн шалтгаантай инфляц буурсаны дээр нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляц нэмэгдэхээргүй байсан тул 2020 онд инфляц зорилтот түвшнээс бага байхаар хүлээгдэж байлаа. Гэвч цар тахлын тархалттай холбоотойгоор тодорхой бус байдал өндөр хэвээр хадгалагдаж, төлбөрийн тэншилийн алдагдал эхний 5-н сард огцом нэмэгдсэнээс эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцивэрэрийг хангах шаардлага нь мөнгөний бодлогын төлөвийг сулруулах орон зайн хязгаарлаж байв. Иймээс Мөнгөний бодлогын хорооны 6 дугаар сарын хурлаар бодлогын хүүг хэвээр хадгалав. Харин банкны салбарын зээлийн долларжилт буурсан ч эх үүсвэрийн долларжилт нэмэгдэх хандлагатай байсан тул эх үүсвэрийн долларжилтыг бууруулж, төгрөгийн өгөөжийг хадгалах, банкны системийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэн өндөр хүүтэй гадаад валютын хадгаламж болон хүү төлж буй харилцахын эзлэх хувиар банкинд олгох төгрөгийн заавал байлгах нөөцийн урамшууллыг хородгуулах шийдвэрийг гаргалаа.

Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 4 дүгээр сард гаргасан шийдвэрийг үргэлжлүүлэн 8 дугаар сарын ээлжит бус хурлаар эргэн төлөлт нь доголдсон хэрэглээний зээлд бүгцийн өөрчлөлт хийж, хугацааг сунгах арга хэмжээг 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийг дуустал хэрэгжүүлэх шийдвэрийг гаргав. Цар тахлын тархалтаас сэргийлсэн хорио цээрийн арга хэмжээ үргэлжилж, тодорхой бус байдал буураагүй тул өрхийн санхүүгийн дарамтыг багасгах, хэрэглээг дэмжих, банкны системийн тогтвортой байдлыг ханган эдийн засгийн уналтыг зөвлрүүлэх зорилгоор тус шийдвэрийг гаргасан болно.

Инфляц 2020 оны 8 дугаар сард улсын хэмжээнд 2.1 хувь, Улаанбаатар хотын хэмжээнд 1.7 хувьд хүрч буурав. Эдийн засгийн идэвхжил үргэлжлэн суларч, эрэлтийн шалтгаантай инфляц саарсны зэрэгцээ шатахууны үнэ инфляцыг бууруулах чиглэлд нөлөөлж, мах, хүнсний ногооны үнэ улирлын хандлагараа бууран, нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляцын дарамт бага байлаа. Инфляц 2020 онд бага түвшинд хадгалагдаж, 2021 онд зорилтоос давахааргүй төсөөлөлтэй байсан тул Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 9 дүгээр сарын ээлжит хурлаар бодлогын хүүг I нэгж хувиар бууруулж, 8 хувьд хүргэхээр шийдвэрлэв. Түүнчлэн, банк, өрх, аж ахуй нэгжийн төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг дэмжин банкны системд зээлийн тасалдах үүсэхээс сэргийлж, урт хугацаат репо санхүүжилтийн хэрэгслийг нэвтрүүлэх шийдвэрийг гаргав. Ингэснээр зээлийн нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх замаар эдийн засгийн всөлтийг дэмжих, банкны системийн тогтвортой байдлыг хангах ач холбогдолтой байв.

2020 оны 11 дүгээр сард КОВИД-19 вирусын халдвар дотоодод тархаж, бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжин хатуу хөл хорио тогтоосонтой холбоотойгоор эдийн засаг, бизнесийн үйл ажиллагаа

богино хугацаанд хумигдав. Цар тахлын үед эдийн засаг, банк, санхүүгийн салбарт үүсэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, иргэд, бизнес эрхлэгчдэд үүсэх санхүүгийн хүндэрлийг зөвлрүүлэх зорилгоор Мөнгөний бодлогын хороо 11 дүгээр сарын 23-ны өдөр ээлжит бусаар хуралдаж, бодлогын багц шийдвэрүүдийг гаргасан. Үүнд, i) бодлогын хүүг 2 нэгж хувиар бууруулж б хувьд хүргэх, ii) төгрөгийн заавал байлагах нөөцийн хувь хэмжээг 2.5 нэгж хувиар бууруулан б хувьд тогтоох, iii) эргэн төлөлт нь доголдсон хэрэглээний зээлд бүтцийн Ѹөрчлөлт хийж, хугацааг сунгах арга хэмжээг 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэл үргэлжлүүлэх, iv) жижиг, дунд үйлдвэрлэл, уул уурхайн бус салбарын экспортыг дэмжихэд зориулсан урт хугацаат дахин санхүүжилтийн хэрэгслийг нэвтрүүлэх шийдвэрийг гаргав. Эдийн засгийн идэвхжлээс шалтгаалан инфляц бага түвшинд хадгалагдаж, төгрөгийн ханш тогтвортой байсан нь бодлогын хүүг бууруулах орон зайг бий болгож, цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөг саармагжуулахад дэмжлэг үзүүлэхээр байв.

Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 12 дугаар сарын ээлжит хурлаар бодлогын хүүг хэвээр хадгалж, жижиг, дунд үйлдвэрлэл, уул уурхайн бус экспортыг дэмжихэд зориулсан урт хугацаат санхүүжилтийн хэрэгслээр 2021 оны 1 дүгээр улиралд 250 хүртэлх тэрбум төгрөг олгох шийдвэрийг гаргав. КОВИД-19 цар тахлын тархалттай холбоотой тодорхой бус байдал, гадаад, дотоод орчны эрсдэл өндөр хэвээр байсан тул бодлогын орон зайг тодорхой түвшинд хадгалахын зэрэгцээ зээлийн тасалдал үүсэхээс сэргийлж, төв банкнаас урт хугацаатай санхүүжилтийн эх үүсвэрийн нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэн дотоод эдийн засгийн уналтыг сааруулж, сэргэлтийг дэмжих арга хэмжээг ийнхүү авч хэрэгжүүлсэн болно.

Мөнгөний зах, хүүний түвшин

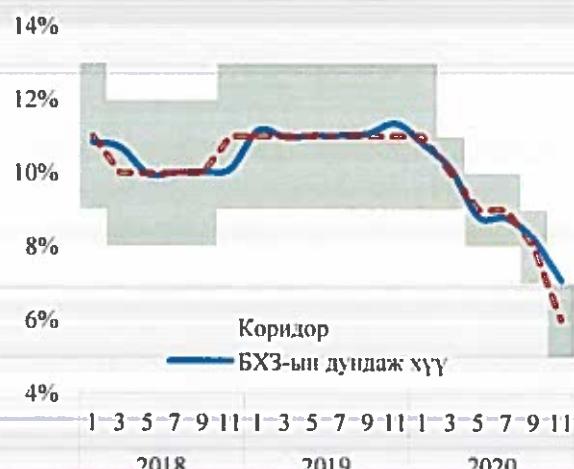
Банкуудын зээл олгох эсвэл хадгаламж татах шийдвэр нь банк хоорондын зах дээрх санхүүгийн хэрэгслүүдийн хүүнээс хамаарч байдаг. Иймд Монголбанкнаас нээлттэй захын үйл ажиллагаа, хүүний нэгдсэн бодлого болон бусад мөнгөний бодлогын арга хэрэгслүүдийн тусламжтай банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүүг бодлогын хүйтэй ойролцоо түвшинд хадгалахыг зорьдог бүлээ (Зураг 2.2).

Зураг 2.2. Мөнгөний бодлогын шилжих механизмын схема

Монголбанк бүтцийн шинжтэй илүүдэл нөөцийг урт хугацаагаар татах, банк хоорондын захын хөгжлийг дэмжих, мөнгөний бодлогын шилжих механизмыг сайжруулах зорилгоор 2018 оны 4 дүгээр сараас 28 хоногтой ТБҮЦ, 11 дүгээр сараас 196 хоногтой ТБҮЦ-ыг тус тус арилжаалж эхлээд байна.

Зураг 2.3. Банк хоорондын захын хүү

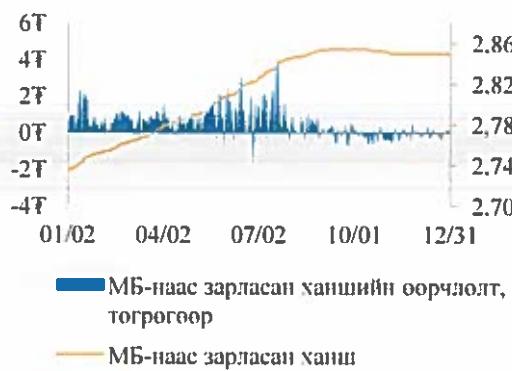

Эх сурвалж: Монголбанк

Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш

Монголбанкаас зарласан төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш 2020 оны эцэст 2,849.89 төгрөгт хүрч, оны эхнээс 4.2 хувиар суларсан байна (Зураг 2.4). Монголбанкаас богино хугацааны валютын эрэлт, нийлүүлэлтийн зөрүү, ханшийн огцом хэлбэлзлийг бууруулах зорилгоор валютын захад оролцож, тайлант хугацаанд ханшийн дундаж хэлбэлзэл 0.017 нэгж хувь буюу 2019 оны түвшинд байв. Төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш тайлант хугацаанд нэг өдөрт хамгийн ихдээ 0.17 хувиар буюу 4.75 төгрөгөөр суларч (өмнөх оноос 2.67 төгрөгөөр буурсан), 0.07 хувиар буюу 2.06 төгрөгөөр чангартсан (өмнөх оноос 3.93 төгрөгөөр буурсан) бөгөөд тайлант хугацаанд ханш өдрийн хэлбэлзэл ± 0.2 хувийн интервалд байв (Зураг 2.5).

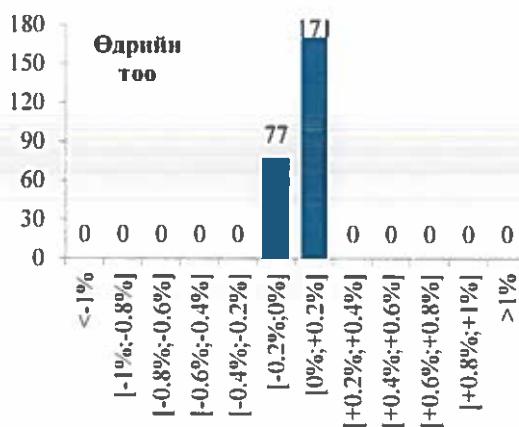
Зураг 2.4. Төгрөгийн ам.доллартай харьцах Монголбанкаас зарласан хаалтын ханшийн хэлбэлзэл (тогрогоеөр)

Эх сурвалж: Монголбанк

Коронавируст (Ковид-19) цар тахлын улмаас эдийн засагт бий болсон сөрөг нөлөөллийг бууруулах зорилгоор бодлогын хүүг шат дараалан бууруулж, 6.0 хувьд буюу түүхэн доод түвшинд хүргээд байна. Мөн Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 1 дүгээр тогтооолоор хүүний коридорыг бодлогын хүүнээс +1, -1 нэгж хувийн өргөнтэй байхаар өөрчлөв. Эдгээр бодлогын өөрчлөлтийн үр дүнд 2020 оны эцэст банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүү 4.7 нэгж хувиар буурч 6.0 хувь орчимд хүрлээ. Мөн хүүгийн коридор нарийссанаас хойш банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүүний бодлогын хүүнээс хазайх абсолют хазайлт 0.21 нэгж хувь болж буурав. (Зураг 2.3)

Зураг 2.5. Төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханшийн одрийн хэлбэлзлийн давтамж

2.2 МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ТОГТОЛЦОО

I. Монгол Улсыг (Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага) ФАТФ-ын монголгаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай улс орнуудын жагсаалт буюу Саарал жагсаалтаас гарах чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний тухай

Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-аас 2017 онд Хариулсан үнэлгээ хийж, Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх (МУТСТ) тогтолцоог дутагдалтай гэж дүгнэсэн бөгөөд Монгол Улс холбогдох арга хэмжээг авч ажилласан боловч 2019 оны 10 дугаар сарын 18-ны өдөр ФАТФ-аас Монгол Улсыг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай улс орнуудын жагсаалт буюу “Саарал” жагсаалтад оруулсан. Үүнтэй холбогдуулан, Саарал жагсаалтаас гарах үйл явцын хүрээнд Монгол Улс ФАТФ-тай хамтран 2021 оны 5 дугаар сар хүртэл авч хэрэгжүүлэх 4, Шууд хэрэгжилттэй холбоотой нийт 6 ажил бүхий үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулж, баталсан (Хүснэгт 2.1).

Хүснэгт 2.1. Монгол Улсын хэрэгжүүлэх амьтны төлөвлөгөө

№	Хэрэгжүүлэх ажил	Төлөвлөгөөт хугацаа	Хариуцах байгууллага
Шууд хэрэгжилт 3			
1	Санхүүгийн бус бизнес, мөрөжлийн үйлийн узувчинчийн хянан шалгах байгууллагын тухайн салбарын монго угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрдэлийн талаарх бийнхэтийн тохиолдуулж, хянагт шалгагчийн эрдэлд сууринсан аргачлааар хийж гүйгүйнх	2021 оны 5 сар	Санхүүгийн зохицуулах хороо, санхүүгийн бус бизнес мөрөжлийн үйлийн узувчинчийн хянан шалгах чиг үүрэг бүхий байгууллагууд (Хууль зүй, дотоод хөргийн яам; Монголын Ногарчалын танихим, Монголын Хуульчдын холбоо; Сангийн яам; Монголын мөргөншиг нягтлан бодогчдын институт)
2	Монгол Угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхийн тэмцэх зүргээ бийелүүлэхийн тохиолдолд гарасан зорчилын дүйшүүйн, дахин үйцэхэе сөрүйлэni хариуцлага оногдуулах		
Шууд хэрэгжилт 7			
3	Тодорхойлсон эрдэүүлэх үяцдуулсан монголуудах гэмт хөргийн мөрдөн шалгах, прокурорын түүвчинд яланх ажиллагааг и мөрдүүдэх	2021 оны 5 сар	Хууль санхуулах байгууллагууд, Улсын ерөнхий прокурорын газар, Улсын тээд шүүх, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар
Шууд хэрэгжилт 8			
4	Хилтэр мөрдүүдэгийг/худал мөрдүүдэгийг монгол гэмдэгчийн хураан авах, битүүмжээх, гарасан зорчилын дүйшүүйн, дахин үйцэхэе сөрүйгээх арга хэмжээ авах	2021 оны 01 сар	Сангийн яам; Гадийн ерөнхий газар

Шууд хэрэгжилт 11

5	Хориг арга хэмжээг хөргүүдэх, урьдчилан сөрүүгээ чиглэхийн орчны бүхий байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, уялаад холбоог сайжруулах	2020 оны 9 сар	Терроризмийт тэмцүү зөвлөл, Гаслаад хариуцааны яам, Тагнуулын сронхий газар, Монголбанк, Санхүүгийн зохицуудах хороо, Санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ Узүүлэгчийн үйл олондоор хоноох эвсэг шалтгаалжийнгээ санхүүжүүлэх болон терроризмыг санхүүжүүлэхтой холбоотой санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах үргийн хөргжилтэд хяналт тавиж, гаргасан зорчилд нь дүйнгүүийн дахин үзүүлэхэс сөрүүгээх арга хэмжээ авах
6	Санхүүгийн байгууллагууд болон санхүүгийн бус бизнес мэргэжлийн үйлчилгээ Узүүлэгчийн үйл олондоор хоноох эвсэг шалтгаалжийнгээ санхүүжүүлэх болон терроризмыг санхүүжүүлэхтой холбоотой санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах үргийн хөргжилтэд хяналт тавиж, гаргасан зорчилд нь дүйнгүүийн дахин үзүүлэхэс сөрүүгээх арга хэмжээ авах	2021 оны 5 сар	Терроризмийт тэмцүү зөвлөл, Гаслаад хариуцааны яам, Тагнуулын сронхий газар, Монголбанк, Санхүүгийн зохицуудах хороо, Санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ Узүүлэгчийн үйл олондоор хоноох эвсэг шалтгаалжийнгээ санхүүжүүлэх болон терроризмыг санхүүжүүлэхтой холбоотой санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах үргийн хөргжилтэд хяналт тавиж, гаргасан зорчилд нь дүйнгүүийн дахин үзүүлэхэс сөрүүгээх арга хэмжээ авах

Эх сурвалж: Монголбанк, СМЛ

Энэхүү үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхээр Монгол Улсын Ерөнхий Сайдын 2019 оны 172 дугаар захирамжаар Сангийн Сайдаар ахлуулсан ажлын хэсэг байгуулагдсан. Түүнчлэн, 2019 оны 463 дугаар Засгийн газрын тогтоолоор ФАТФ-ын МУТСТ стратегийн дутагдалтай улс орнуудын жагсаалтаас Монгол Улсыг гаргах талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг баталж, Үндэсний зөвлөл, Хамтын ажиллагааны зөвлөлийн гишүүн байгууллагууд, хувийн хэвшил болон мэргэжлийн холбоодын хамтарсан дэд ажлын хэсгүүд уг төлөвлөгөөний дагуу эрчимтэй ажилласан бөгөөд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас төлөвлөгөөт ажлуудыг цаг тухайд нь хийж гүйцэтгэх чиглэлээр байгууллага тус бүртэй хамтран дэмжлэг үзүүлж ажилласан. Энэ хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн алба нь Үндэсний зөвлөл болон Хамтын ажиллагааны зөвлөлийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэхэд анхаарч, шаардлагатай бүхий л хэлэлцээр, хурал, уулзалтыг зохион байгуулж, дотоод болон гадаад хамтын ажиллагааг хангаж ажилласнаас гадна холбогдох байгууллагуудаас ирүүлсэн мэдээллийг нэгтгэх, хянах, боловсронгуй болгох ажлуудыг хийсэн.

ФАТФ-тай тохиорлсон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгагдсан 6 ажлын явцыг агуулсан Ахицын тайланг Санхүүгийн мэдээллийн албанаас нэгтгэн Ази, Номхон далайн хамтарсан бүлэгт хүргүүлж, ФАТФ-ын Олон улсын хамтын ажиллагааны хяналтын бүлгийн 2020 оны 01 дүгээр сард БНХАУ-ын Бээжин хотод зохион байгуулсан хурлаар хэлэлцүүлж, 3 ажлыг хангалттай биелүүлсэн үнэлгээ авсан. Үлдсэн 3 ажлын явцыг тусгасан Ахицын тайланг Санхүүгийн мэдээллийн албанаас нэгтгэн боловсруулж, 2020 оны 4 дүгээр сарын 13-ны өдөр Ази, Номхон далайн хамтарсан бүлэгт хүргүүлсэн бөгөөд 2020 оны 5 дугаар сарын 11-ний өдөр тайлангаа цахим уулзалтаар амжилттай танилцуулж, хамгаалав. Иймд Монгол Улс нийт 4 Шууд хэрэгжилтийг хангах чиглэлээр ФАТФ-аас өгсөн 6 ажлын үүрэг даалгавраа хангалттай биелүүлсэн гэдэг үнэлгээг авсан.

Тухайлбал, Шууд хэрэгжилт 3-ын хүрээнд Санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг хянан шалгах байгууллагын тухайн салбарын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд гаргасан зөрчилд нь дүйнэхүүц, дахин үйлдэхээс сэргийлсэн хариушлага оногдуулах чиглэлээр ахиц дэвшил гаргасан. Энэ хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчид болох үнэт металл, үнэт чулууны, эсхүл

тэдгээрээр хийсэн эдлэлийн арилжаа эрхлэгч, үл хөдлөх эд хөрөнгийн зуучалын байгууллага, хуульч, нотариат болон нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгчдэд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хяналт шалгалтын тогтолцоог бүрдүүлэх хүрээнд Санхүүгийн зохицуулах хороо болон мэргэжлийн холбоодод дэмжлэг үзүүлж хамтран ажилласан. Мөн санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд зайны хяналт хийж, эрсдэлийг үнэлэх, улмаар эрсдэл өндөртэй этгээдэд хяналт шалгалт хийх чиглэлээр эрсдэлийн үнэлгээний асуулга болон аргачлалыг олон байгууллагуудын техник туслацаагаар боловсруулж, шинэчилсэн. Санхүүгийн мэдээллийн албанаас мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх эрсдэлд сууринсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлагыг нотариатч, хуульч болон нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгчдэд зориулан боловсруулсан бөгөөд Санхүүгийн мэдээллийн албанад ирүүлдэг тайланг бөглөх заавар, зөвлөмжийг бүх санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд зориулж, боловсруулан хүргүүлсэн.

Шууд хэрэгжиулт 7-той холбоотойгоор тодорхойлсон эрсдэлтэй нь уялдуулан мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, прокурорын түвшинд яллах ажиллагааг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хууль сахиулах байгууллагууд эрчиимтэй ажилласан. Энэ хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн албаны зүгээс мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гэмт хэргийн статистикийн маягтыг бэлтгэн хууль сахиулах байгууллагуудад хүргүүлсэн. Үүнээс гадна, Шууд хэрэгжиулт 8-ын хүрээнд Гаалийн ерөнхий газраас хилээр мэдүүлээгүй эсхүл худал мэдүүлсэн мөнгөн тэмдэгтийг хураан авах, битүүмжлэх, гаргасан зөрчилд нь дүйцэхүйц, дахин үйлдэхээс сэргийлэх арга хэмжээ авсан. Мөн Санхүүгийн мэдээллийн алба Гаалийн ерөнхий газар болон Санхүүгийн зохицуулах хороотой хамтран хил хяналтын байгууллагын албан хаагч нарт соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг сургалтын хэлбэрээр хийж гүйцэтгэсэн.

Шууд хэрэгжиулт 11-ийн хүрээнд хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, урьдчилан сэргийлэх хүрээнд эрх бүхий байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, уялдаа холбоог сайжруулах чиглэлээр Санхүүгийн мэдээллийн албаны зүгээс Хамтын ажиллагааны зөвлөлийн харья Хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа болон "Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх санхүүгийн зорилтот хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны журам"-ын хэрэгжилтийг хангахад дэмжлэг үзүүлж ажилласан. Мөн үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөлийн санхүүгийн хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх чиглэлээр Санхүүгийн мэдээллийн алба Терроризмтой тэмцэх зөвлөл болон холбогдох хяналт тавих байгууллагуудтай хамтран санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд энэ чиглэлийн хяналт шалгалтыг хийж гүйцэтгэв. Түүничлэн, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх чиглэлийн мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн мэдлэгийг дээшлүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас холбогдох олон улсын байгууллагуудын конвенц болон стандартын орчуулгын ажилд идэвхтэй оролцсон.

Ковид-19 цар тахлын хүнд, хэцүү байдалын улмаас ФАТФ-аас Монгол Улсад хийх газар дээрх хяналт шалгалтыг хойшлуулах нөхцөл байдал үүссэн тул газар дээрх хяналт шалгалтад шинжээчдийг ирүүлэх, цахимаар хяналт шалгалтыг зохион байгуулах хүсэлтийг Санхүүгийн мэдээллийн албанаас бэлтгэн ФАТФ, Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг болон Ази, Номхон далайн хамтарсан бүлэгт Сангийн яам, Гадаад харилцааны яам болон Монголбанкаар дамжуулан удаа дараа хүргүүлж, цахим уулзалт, хэлэлцээрийг зохион байгуулсан. Үүний үр дүнд Монгол Улсад газар дээрх хяналт шалгалтыг 2020 оны 10 дугаар сарын 01-02-ны өдрүүдэд зохион байгуулахаар болсон.

ФАТФ-ын газар дээрх хяналт шалгалтад бэлтгэх ажлын хүрээнд Сангийн Сайдын 2020 оны 8 дугаар сарын 14-ний өдрийн 151 дүгээр тушаалаар батлагдсан Монгол Улсын газар дээрх хяналт шалгалтад бэлтгэх төлөвлөгөөг Санхүүгийн мэдээллийн албанаас боловсруулж, биелэлт, хэрэгжиултийн явцыг

тухай бүр тайлагнаж ажилласан. Түүнчлэн Санхүүгийн мэдээллийн албанаас холбогдох байгууллага тус бүрт зориулан ФАТФ-ын Зөвлөмж, Шууд хэрэгжилт болон хариуцсан үйл ажиллагааны хүрээнд газар дээрх хяналт шалгалтын үеэр тодруулах боломжтой асуулт, хариултууд бүхий зөвлөмжийг бэлтгэж хүргүүлсэн. Үүнээс гадна Санхүүгийн мэдээллийн албанаас Монгол Улсын газар дээрх хяналт шалгалтын тайланг нэгтгэн боловсруулж, 2020 оны 9 дүгээр сарын 17-ны өдөр ФАТФ-т хүргүүлснээс гадна Азийн хөгжлийн банкны зөвлөхтэй урьдчилсан бэлтгэл уулзалт, ярилцлагыг зохион байгуулав.

Түүнчлэн Монгол Улсын Шадар сайдын 2020 оны 105 дугаар тушаалаар "Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх Монгол Улсын тогтолцоонд газар дээрх хяналт шалгалтыг хийх ФАТФ-ын үндэлгээний багийн гишүүдийн манай улсад ирэх, буцах нислэг, байрлах байр болон бүх төрлийн үйлчилгээг чанарын стандартад нийцүүлэх, мэргэжлийн байгууллагуудаас тавих ариутгал, халдвартгуйжүүлэлтийн шаардлагыг бүрэн хангах, хяналт шалгалтын хүрээнд шаардлагатай зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, хяналт тавих үүрэг бүхий Ажлын хэсэг"-ийг байгуулав. Уг ажлын хэсгийг Санхүүгийн мэдээллийн алба ахалж, газар дээрх хяналт шалгалтын зохион байгуулалтыг хариуцаж ажилласан. Энэхүү ажлын хэсэгт Улсын онцгой комисс, Онцгой байдалын ерөнхий газар, Эрүүл мэндийн яам, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, Монголбанк, Санхүүгийн мэдээллийн алба, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Сангийн яам болон халдвартгуйжүүлэлт хийх байгууллагууд багтсан.

Монгол Улсад ФАТФ-ын газар дээрх хяналт шалгалтыг 2020 оны 10 дугаар сарын 01-02-ны өдрүүдэд Улсын онцгой комиссын хяналтан дор Ковид-19 цар тахлаас урьдчилсан сэргийлэх шаардлагын дагуу зохион байгуулсан бөгөөд төрийн 22 байгууллага, 19 аж ахуйн нэгж, 4 мэргэжлийн холбоод, хувиараа бизнес эрхлэгчдийн төлөөллөөс бүрдсэн нийт 140 гаруй хүн оролцсон болно. Ази, Номхон далайн хамтарсан бүлгийг төлөөлж АНУ, ОХУ, ИБУИНВУ болон БНХАУ-ын 4 төлөөлөгч биечлэн ирж, цахим байдалаар 10 гаруй олон улсын байгууллагын төлөөлөгчид хяналт шалгалтыг хийсэн. Монгол Улс Ковид-19 цар тахлын хүнд хэцүү цаг үед газар дээрх хяналт шалгалтыг амжилттай зохион байгуулсан нь олон улсын сайн туршлага болсныг ФАТФ-ын чуулга уулзалт дээр онцлон тэмдэглэсэн.

Газар дээрх хяналт шалгалтын үр дүнг 2020 оны 10 дугаар сарын 13-ны өдөр ФАТФ-ын Олон улсын хамтын ажиллагааны хяналтын бүлгийн хурал дээр гишүүн орнууд хэлэлцэн дүгнэж, 2020 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдөр Монгол Улсыг ФАТФ-ын стратегийн дутагдалтай улс орнуудын жагсаалтаас гаргасан талаар албан ёсоор мэдэгдсэн. Улмаар Монгол Улс бусад улс орнуудтай харьцуулахад хамгийн богино хугацаанд буюу I жилийн дотор Саарал жагсаалтас гарч чадсан улс болсон. ФАТФ-аас гаргасан мэдэгдлийн талаар Монголбанк болон Санхүүгийн мэдээллийн албаны цахим хуудсанд мэдээлсэн.

Саарал жагсаалтаас гарснаар Монгол Улсын иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн хийсэн гадаад шилжүүлэг, төлбөр тооцоо, санхүүгийн үйлчилгээнд төлөх зардал багасч, гадаадын банк, санхүүгийн байгууллагуудаас гүйлгээнд тавих хяналт буурснаар гадаад төлбөр тооцоо хурдан хийгдэж болох юм. Түүнчлэн гадаадын банк, санхүүгийн байгууллагуудтай хамтын ажиллагаа өргөжиж, улмаар мөнгөн гүйвуулга, гадаад худалдаа нэмэгдэх, зээлжих зэрэглэлд зерэгээр нөлөөлж, гадаад зах зээлээс эх үүсвэр татах боломж нэмэгдэх юм. Үүний дунд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж, инфляцији буурах, ханш сулрах зэрэгт зерэг дам нөлөө үзүүлэх боломжтой.

II. Европын Холбооны монго угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай, ондор эрсдэлтэй гуравдагч улс орнуудын жагсаалтаас гарах чиглэлээр

ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орсонтой холбоотойгоор Монгол Улсыг 2020 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдөр Европын Холбооны хар жагсаалт гэж нэрлэгддэг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай, өндөр эрсдэлтэй гуравдагч улс орнуудын

жагсаалтаад оруулсан. Иймд Монгол Улсыг Европын Холбооны жагсаалтаас гаргах хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас Гадаад харилааны яамаар дамжуулан Европын Холбоонд удаа дараа хүсэлт хүргүүлж, цахим хурал уулзалтуудыг зохион байгуулсан.

Эдгээр арга хэмжээний үр дүнд ФАТФ-аас Монгол Улсыг саарал жагсаалтаас гаргасантай холбогдуулан Европын Комиссоос 2021 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдөр 2015/849 тоот тогтоолыг гаргаж, Монгол Улсыг Европын Холбооны мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай, өндөр эрсдэлтэй гуравдагч улс орнуудын жагсаалтаас хассан.

Европын Холбооны өндөр эрсдэлтэй гуравдагч орнуудын жагсаалтаас гарснаар Европын Холбооны гишүүн орны банк, санхүүгийн байгууллагуудтай бизнесийн харилаа тогтоох, гүйлгээг бодгино хугацаанд хийж гүйцэтгэх, Европын Холбооны санхүүжилтээр төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх боломжийг нэмэгдүүлэх зэрэг үр дагавартай юм.

III. ФАТФ-ын 40 Зөвлөмжийн техник хэрэгжилтийн үзүүлэсэн сайжруулах ажлын хүрээнд

Монгол Улсад ФАТФ-ын олон улсын 40 Зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд 2020 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдөр холбогдох тайланг Санхүүгийн мэдээллийн албанаас Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэгт хүргүүлж, нийт хэсэгчлэн биелсэн үнэлгээтэй 5 Зөвлөмжийн үнэлгээг ахиулах, 1 Зөвлөмжийн үнэлгээг хэвээр хадгалах хүсэлтийг гаргасан. Энэ хүрээнд үнэлгээний багаас Монгол Улсын 3 дахь шатны Явцын тайлантай холбоотой тодруулга авах хүсэлтийг 2020 оны 3-5 дугаар саруудад удаа дараа ирүүлсний хариуд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас холбогдох тайлбаруудыг тухай бүр өгч ажиллав. Мөн Монгол Улсын Явцын тайланг Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлгийн гишүүн орнуудад хүргүүлэн санал авсан бөгөөд улмаар ирүүлсэн саналуудад хариу тайлбарыг бэлтгэн хүргүүлсэн.

Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлгээс 2020 оны 7 дугаар сарын 22-ны өдөр зохион байгуулсан Харилсан үнэлгээний хорооны эзлжилт бус цахим хурлаар 3 Зөвлөмжийн үнэлгээг ахиулах саналыг дэмжиж, Монгол Улсын Явцын тайланг 2020 оны 8 дугаар сард баталж, нийтэлсэн. Үүний үр дүнд Зөвлөмж 14-ийн үнэлгээг хоёр шатаар ахиулан Биелүүлсэн. Зөвлөмж 28 болон 35-ын үнэлгээг тус бүр нэг шатаар ахиулан Дийлэнхийг биелүүлсэн.

Тухайлбал, Зөвлөмж 14-ын хүрээнд тусгай зөвшөөрөлгүйгээр мөнгөн гүйвуулгын үйлчилгээ үзүүлсэн этгээдийг илрүүлэх, тэдний гаргасан зөрчильтэй дүйцэхүүц, дахин үйлдэхээс сэргийлэх арга хэмжээг авах үр дүнтэй хууль эрх зүйн систем, практикийг бий болгоход Санхүүгийн мэдээллийн албанаас Санхүүгийн зохицуулах хороонд дэмжлэг үзүүлж хамтран ажилласан. Үүнээс гадна, Зөвлөмж 28-ын үнэлгээг ахиулах чиглэлээр бүх зохицуулалттай салбарт эрсдэлд сууринласан хяналт шалгалтын аргачлалыг нэвтрүүлж, ялангуяа хуульч, нотариатч, нягтлан бодогчдыг зохицуулах байгууллагуудын хяналт шалгалтын чадавхыг сайжруулах, санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор Санхүүгийн мэдээллийн албанаас гарын авлага, заавар, зөвлөмжүүдийг боловсруулж, сургалтууд зохион байгуулсан. Түүнчлэн, Зөвлөмж 35-ын үнэлгээг ахиулах хүрээнд мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн гаргасан зөрчилд ногдуулах тorgуулийн хэмжээг нэмэгдүүлсэнээс гадна Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийг зөрчсөн этгээдэд Зөрчлийн тухай хууль болон Эрүүгийн хуулийн дагуу тorgууль, шийтгэл ногдуулах зохицуулалтыг тусгасан.

Иймд ФАТФ-ын 40 Зөвлөмжийн техник хэрэгжилтийн үнэлгээний хувьд Монгол Улс нийт 37 Зөвлөмжийг дийлэнхийг болон бүрэн биелүүлсэн гэсэн үнэлгээтэй байгаа бөгөөд үлдсэн 3 Зөвлөмжийг хэсэгчлэн биелүүлсэн байгааг дараах хүснэгтэд харуулав (Хүснэгт 2). Үүнд:

Хүснэгт 2.2. Монгол Улсын ФАТФ-ын техник хэрэгжилтийн 40 Зөвлөмжийн үзэгч

/Бүрэн биелүүлсэн: C-compliant, Дийгүүний биелүүлсэн: LC-largely compliant, Хосжсан биелүүлсэн: PC-partially compliant, Биелүүлжээд: NC-noncompliant/

Зөвлөмж 1	Зөвлөмж 2	Зөвлөмж 3	Зөвлөмж 4	Зөвлөмж 5	Зөвлөмж 6	Зөвлөмж 7	Зөвлөмж 8
PC	LC	LC	LC	LC	LC	LC	PC
Зөвлөмж 9	Зөвлөмж 10	Зөвлөмж 11	Зөвлөмж 12	Зөвлөмж 13	Зөвлөмж 14	Зөвлөмж 15	Зөвлөмж 16
LC	LC	C	LC	LC	C	PC	LC
Зөвлөмж 17	Зөвлөмж 18	Зөвлөмж 19	Зөвлөмж 20	Зөвлөмж 21	Зөвлөмж 22	Зөвлөмж 23	Зөвлөмж 24
LC	LC	LC	LC	C	LC	LC	LC
Зөвлөмж 25	Зөвлөмж 26	Зөвлөмж 27	Зөвлөмж 28	Зөвлөмж 29	Зөвлөмж 30	Зөвлөмж 31	Зөвлөмж 32
LC	LC	LC	LC	C	C	C	LC
Зөвлөмж 33	Зөвлөмж 34	Зөвлөмж 35	Зөвлөмж 36	Зөвлөмж 37	Зөвлөмж 38	Зөвлөмж 39	Зөвлөмж 40
LC	LC	LC	C	C	LC	LC	LC

Эх сурвалж: Монголбанк, СЧИ

Цаашид хэсэгчлэн биелүүлсэн үнэлгээтэй 3 Зөвлөмжийн үнэлгээг ахиулах, бусад Зөвлөмжүүдийн үнэлгээг хэвээр хадгалах зорилгоор 2020 оны 5 дугаар сарын 25-ны өдөр мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх Үндэсний зөвлөлийн дарга бөгөөд Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд “ФАТФ-ын мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх 40 Зөвлөмжийн техник хэрэгжилтийн дутагдлыг сайжруулах ажлын төлөвлөгөө”-г баталж, холбогдох байгууллагуудыг хэрэгжүүлж ажиллахыг үүрэг болгосон. Иймд уг төлөвлөгөөний хүрээнд Зөвлөмж 1-д заасны дагуу Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээг хийж гүйцэтгэж байна. Мөн Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2019 оны 01 дүгээр сарын 21-ний өдөр А-26 тоот тушаалаар батлагдсан “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргнйилэх үйл ажиллагааны журам”-д холбогдох нэмэлт өөрчлөлтүүдийг оруулахаар болсон. Зөвлөмж 8-ын хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас ашгийн бус байгууллагын салбарын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог бүрдүүлэх, хууль, эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг өргөн явуулах чиглэлээр Хууль зүй, дотоод хэргийн яам болон Терроризмийн тэмцэх зөвлөлтэй хамтран ажиллаж байна. Үүнээс гадна, Зөвлөмж 15-ын хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Санхүүгийн мэдээллийн албанаас Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2020 оны 01 дүгээр сарын 27-ны өдрийн А-23 дугаартай тушаалаар байгуулагдсан “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх этгээдтэй холбоотой хуулийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг судлах, олон улсын стандарт, зөвлөмжийн дагуу хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох санал, холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах” чиг үүрэг бүхий ажлын хэсэгт орж ажилласан бөгөөд олон улсын туршилага, хууль, эрх зүйн

орчинтой холбоотой судалгааг хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд холбогдох байгууллагуудтай хамтран Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийн төслийг боловсруулав.

Шигтгээ 1. Виртуал хөрөнгийн салбарын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх зохицуулалт

Сүүлийн үед дэвшилтэд технологид сууринсан санхүүгийн шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнүүд зах зээлд олноор бий болж, дэлхийн эдийн засагт томоохон өөрчлөлтүүдийг авчирсаар байна. Тухайлбал, криптовалют, биткоин зэрэг виртуал хөрөнгийн талаарх ойлголт шинээр бий болж, төлбөр тооцоог уламжлалт санхүүгийн системээр дамжуулахгүйгээр илүү хурдан, хямд, хялбар аргаар хийж гүйцэтгэх боломжийг бий болгосон. Энэ нь санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, үйлчилгээний үр ашгийг дээшлүүлэх ач холбогдолтой боловч нөгөө талаар виртуал хөрөнгийн технологийн онцлог болон нэр, хаягаа нуушлах боломжийг ашиглан гэмт этгээдүүд хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогоо нуун дарагдуулах, цаашлаад гэмт хэрэг үйлдэх, терроризмыг санхүүжүүлэх зэргээр хууль бусаар ашиглах эрсдэлтэй байна. Иймд дэлхийн улс орнууд болон олон улсын байгууллагууд энэхүү асуудлыг анхааралдаа авч, виртуал хөрөнгийн хууль эрх зүйн зохицуулалт, хяналтын тогтолцоог хөгжүүлж эхлээд байна.

Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-аас мөнгө угаах, терроризм болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын стандарт болох 40 зөвлөмжийг гаргадаг бөгөөд 2019 онд шинэ технологийн талаарх Зөвлөмж 15-д өөрчлөлт оруулж, виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд тавигдах шалгууруудыг тогтоосон. ФАТФ-аас виртуал хөрөнгийг дижиталаар шилжүүлэх, арилжаалах боломжтой төлбөрийн эсхүл хөрөнгө оруулалтын зорилгоор ашиглагдах үнэ цэнийн дижитал илэрхийлэл гэж тодорхойлсон. Хамгийн анхны виртуал хөрөнгө болох биткоин одоогоос 10 гаруй жилийн өмнө үүсч бий болсон бөгөөд энэ салбар блокчэйн технологид суурilan тасралтгүй хөгжин өөрчлөгдж байна. Иймд ФАТФ-аас улс орнуудыг виртуал хөрөнгөтэй холбоотой мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлээ үнэлж, түүнээс урьдчилан сэргийлах арга хэмжээг авах, мөн виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг бүртгэх эсвэл тусгай зөвшөөрөл олгох, эрсдэлд сууринсан хяналт шалгالت хийж, холбогдох зөрчилд арга хэмжээ авах, улмаар харилцагчдаа таньж мэдэх ажиллагааг хэрэгжүүлж, аливаа сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэхийг үүрэг болгосон.

Виртуал хөрөнгийн зах зээл технологийн дэвшилд тулгуурлан хурдацтай хөгжиж, шинэ терлийн криптовалют болон койнууд зах зээлд нэвтэрсээр байгаа тул энэ салбарын ирээдүйн чиг хандлага, хөгжлийг тодорхойлоход хүндрэлтэй байсаар байна. Иймээс дэлхийн улс орнууд ФАТФ-ын шаардлагын дагуу виртуал хөрөнгийн хууль эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх чиглэлээр өөрийн онцлогт тохирсон ялгаатай арга хандлагыг хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, хөгжиж буй эдийн засагтай улс орнуудын хувьд виртуал хөрөнгийг хэрэглэх тал дээр бүрэн дэмжсэн эсвэл үгүйсгэсэн байр суурьтай байгаа бол барууны ихэнх улс орнууд болон Ази тивийн орнуудаас Япон, Сингапур улсууд эдийн засгийн инновацийг дэмжих үүднээс илүү уян хатан хандаж байна. Үүнээс Япон улсын хувьд 2016 онд виртуал валютыг зохицуулах хуулийг баталсан бөгөөд Японы Санхүүгийн үйлчилгээг зохицуулах агентлагаас виртуал валютыг төлбөрийн хэрэгслээр ашиглахыг зөвшөөрсөн. Харин манай хөрш Оросын Холбооны Улс 2020 онд Дижитал санхүүгийн хөрөнгө, дижитал валютын тухай хуулийг баталж, 2021 оноос хэрэгжүүлж эхэлсэн бол Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсад криптовалютын үйл ажиллагааг хориглосон байна. Мөн Бүгд Найрамдах Солонгос Улс, Япон, Австрали, Англи, Швейцар зэрэг орнуудад виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид нь Санхүүгийн Зохицуулах Хорооноосоо зөвшөөрөл авснаар үйл ажиллагаа явуулж байна.

Монгол Улсад одоогийн байдлаар цөөн тооны виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд сүүлийн жилүүдэд иргэд олон улсын банкны картаа ашиглан гадаадын цахим платформоор критивалютын арилжаанд оролцох, нийгмийн цахим сүлжээнд арилжаанд хэрхэн оролцох тухай группууд идэвхтэй ажиллах болсон. Мөн өнгөрсөн хугацаанд виртуал хөрөнгөтэй холбоотой гэмт хэргүүд хууль сахиулах байгууллагуудад бүртгэгдэх болсон нь энэ салбарын зохицуулалтыг бий болгох шаардлагыг илтгэж байна. Иймд Монгол Улсын хувьд ФАТФ-ын шаардлагыг биелүүлж Зөвлөмж 15-ын хагас биелэлттэй гэсэн үнэлгээг ахиулах, виртуал хөрөнгийн хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, хяналт зохицуулалтын тогтолцоог бий болгох зорилтын хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн алба, Монголбанк болон Санхүүгийн зохицуулах хорооноос эрх бүхий байгууллагуудтай хамтран “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль”-ийн төслийг боловсруулаад байна. Энэхүү хуулийн төсөл нь нийт 14 зүйлээс бүрдэх бөгөөд ФАТФ-ын шаардлагад нийцүүлэн виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээг тодорхойлж, виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгч, түүний үйл ажиллагаанд баримтлах зарчим, тавигдах шаардлага, бүртгэх, хяналт тавих, холбогдох эрх, үүргийг тусгаж, хамтын ажиллагаа, хариуцлагын тогтолцоог бүрдүүлэхийг зорьсон. Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэх этгээд нь Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хорооноос тогтоосон шаардлагыг хангасны үндсэн дээр бүртгүүлж, энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй болох юм.

Эх сурвалж: Монголбанк, СМИ

2.3 БАНКНЫ САЛБАРЫН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТ

Банкны салбар

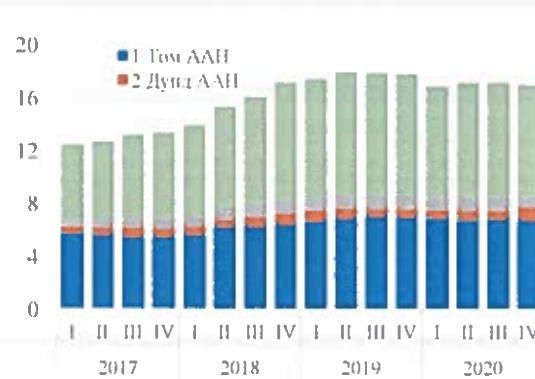
Банкны салбарт тайлант оны эцсийн байдлаар нийт 12 банк 15,942 ажилтан, 1,402 салбар нэгжтэйгээр үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийт хадгаламжийн дансны тоо 3.0 саяд, нийт зээлдэгчдийн тоо 0.9 саяд хүрлээ.

Зээлийн осолт буурач байна. Банкны салбарын зээлийн үлдэгдэл тайлант оны эцэст 17.1 их наяд төгрөгт хүрч, зээлийн цэвэр үлдэгдэл нийт активын 47.1 хувийг бүрдүүлж байна. Банкны системийн хэмжээнд нийт зээлийн үлдэгдэл өмнөх оноос 4.6 хувиар буюу 820.3 тэрбум төгрөгөөр буурсан бөгөөд үүний 89.0 хувийг буюу 730.3 тэрбум төгрөгийг хэрэглээнийн зээлийн бууралт эзэлж байгаа нь төрөөс тэтгэврийн зээлийг тэглэсэн нь нөлөөлсөн байна. Харин үлдсэн 11.0 хувийг цар тахалтай холбоотой банкуудын активын бүтцийн өөрчлөлт, зээлийн агшилт тайлбарлаж байна.

Зураг 2.6. Зээлийн динамик, осолт (их наяд тогрог,

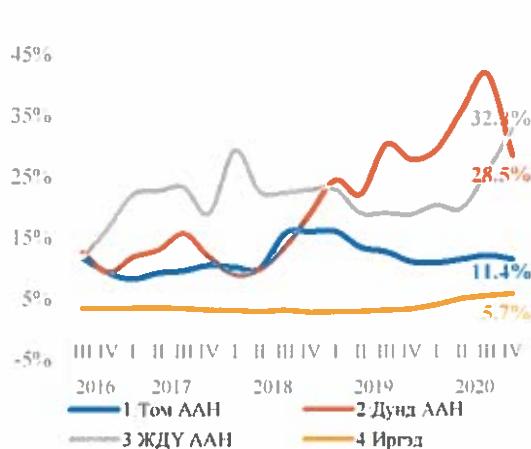
Зураг 2.7. Зээлдэгчийн бүтэц, зээлдэгчээр хувь (их наяд тогрог)

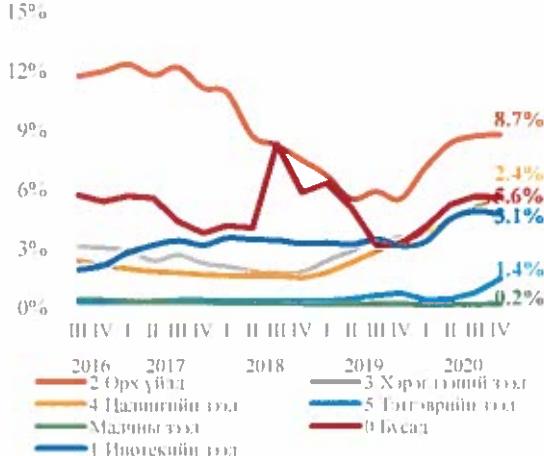
Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд уул уурхайн салбарын болон үл хөдлөх хөрөнгө, ипотекийн зээлээс бусад салбарын зээл агшсан байна.

Банкны салбарт чанаргүй зээлээс үүдэлтий эрсдэл хуримтлагдсан хэвээр байна. Тайлант оны эцэст банкны системийн чанаргүй зээлийн харьцаа 10.7 хувь, анхаарал хандуулах зээлийн харьцаа 9.6 хувьтай байна. Чанаргүй зээл өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 25.6 хувиар буюу 371.2 тэрбум төгрөгөөр ессөнд Иргэдийн чанаргүй зээл 149.6 тэрбум төгрөгөөр буюу 61.2 хувиар ессөн нь голлох нөлөөг үзүүлжээ.

Зураг 2.8. Чанаргүй зээлийн хувь, зээлтгчүүр төрлөөр

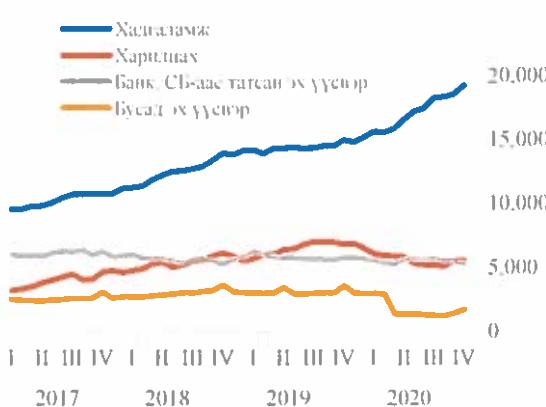

Зураг 2.9. Чанаргүй зээлийн хувь, зээлийн төрлөөр

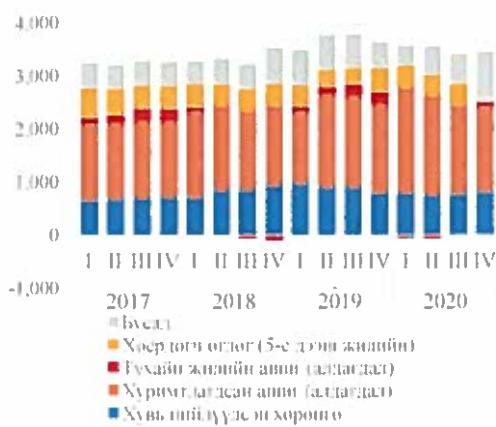

Зээл олгосон голлох салбаруудаас уул уурхай, боловсруулах үйлдвэрлэл, барилгын салбарын чанаргүй зээлийн хувь тус бүр 22.5, 22.0, 16.6 хувь байгаа нь системийн дунджаас өндөр байгаа бол худалдааны салбарын зээлийн чанаргүй зээлийн хувь хамгийн бага буюу 5.0 хувьтай байна.

Зураг 2.10. Эх үүсвэрийн динамик

Зураг 2.11. Өөрийн хөрөнгийн бүтцийн

Банкны салбарын татан төвлөрүүлсэн эх үүсвэр 2020 оны эцэст 32.8 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үес 2.6 хувиар ессөн үзүүлэлттэй байна. Эх үүсвэрийн өсөлтийн бүтцээс харахад

дийлэнх буюу 90 гаруй хувийг харилцах, хадгаламжийн өсөлт эзэлж байгаа бөгөөд банк, санхүүгийн байгууллагаас татсан эх үүсвэр болон бусад төрлийн эх үүсвэрүүдийн өсөлт саарсан байна.

Хадгаламж өмнөх оны мөн үеэс **28.6 хувиар** ессөнд гадаад валютын ханшийн өсөлтөөс шалтгаалсан валютын хадгаламжийн өсөлт, харилцах данснаас хадгаламжийн данс руу шилжих шилжилт нөлөөлсөн байж болзошгүй.

Орлого авчирдаг активын харьцаа буурч байна. Банкны салбарын зээлийн өсөлт саарч, хөрөнгө оруулалт буурсан нь банкуудын орлого авчирдаг активын харьцааг бууруулж байгаа нь цаашинд банкны хүүгийн орлого, ашигт ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх эрдэлтэй байна.

Зураг 2.12. Банкны цэвэр ашиг(тэрбум төгрөгөөр)

Зураг 2.13. Банкны салбарын орлого, зардалын бүтэц

2019 онд банкны салбар 186.0 тэрбум төгрөгийн ашигтай ажилласан бол тайлант жилд банкны салбарын цэвэр ашиг 38.8 тэрбум төгрөг, активын өгөөж 0.1 хувьд хүрлээ.

Банкны салбарын нийт орлого 5.0 их наяд төгрөгт хүрсний 67.2 хувийг хүүгийн орлого, 31.3 хувийг хүүгийн бус орлого бүрдүүлж байна. Хүүгийн орлогын 72.2 хувийг зээлийн хүүгийн орлого, 20.7 хувийг үнэт цаасны хүүгийн орлого, үлдэх 7.1 хувийг харилцах, хадгаламжид төлөгдсөн хүүгийн орлого бүрдүүлж байна. Харин нийт зардал тайланд онд 5.0 их наяд төгрөг байгаагийн 46.8 хувийг хүүгийн, 51.2 хувийг хүүгийн бус зардал бүрдүүлж байна. Хүүгийн зардлын 71.5 хувийг харилцах, хадгаламжийн хүүгийн зардал, 18.3 хувийг зээл, үнэт цаасны хүүгийн зардал, 10.2 хувийг бусад хүүгийн зардал бүрдүүлж байна.

Активын чанар, ашигт ажиллагаа сүл байгаа нь эрсдэл даах чадварыг бууруулж байна. Банкны салбарын I дүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 14.3 хувь, нийт өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 15.4 хувь, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа 46.4 хувь байна. Өөрийн хөрөнгийн зохицой харьцааны үзүүлэлтүүд системийн хэмжээнд хэвийн байгаа хэдий ч зээлийн чанар сайжрахгүй, ашигт ажиллагаа сүл байгаагас шалтгаалан системийн хэмжээнд эрсдэл даах чадвар буурч байна.

Монголбанкныас авч хэрэгжүүлсэн бодлогын арга хэмжээ

Тайлант онд Зээлийн хүүг бууруулах стратегийн бодлогын арга хэмжээний хүрээнд Монголбанкны ажил үйлчилгээний ерөнхий нөхцөлд тусгасан, банкны эрхлэх үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл, банкны нэгж байгуулах тусгай зөвшөөрлийн шимтгэлд өөрчлөлт оруулж Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн тушаалаар хураамжийн төлбөрийг "0" болгохоор шийдвэрлэлээ.

Мөн Монголбанк Азийн хөгжлийн банктай хамтын ажиллагааны хүрээнд техник туслалцааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхээр Азиийн хөгжлийн банкны Зүүн Ази бүс нутаг хариуцсан газрын Нийтийн Удирдлага, Санхүүгийн салбар, Бүс Нутгийн Хамтын Ажиллагааны хэлтэстэй дараах гурван зорилтын хүрээнд “Харилцан ойлголцлыг албан бичиг”-ээр 2020 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдөр баталгаажууллаа. Үүнд:

- Банкны салбарын өмчлөлийн төвлөрлийг бууруулж, банкны үйл ажиллагааны сайн засаглалыг нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох;
- Банкны хяналт, зохицуулалтын хэрэгслийг олон улсын жишигт хүргэх арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх;
- Банкны үйл ажиллагааны төрөл, бизнесийн загвар, бусад тодорхой хүчин зүйлүүд дээр үндэслэн банкны үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл болон холбогдох шаардлагыг төрөлжүүлэх;

Түүнчлэн банкны салбар дахь хувь эзэмшилийн төвлөрлийн бууруулах, ил тод нээллтэй, олон нийтийн хяналттай эрхзүйн орчинг бий болгох ууднээс банкны салбарын шинэttгэлийн хөтөлбөрийг Монголбанкны ерөнхийлөгчийн тушаалаар баталлаа. Уг хөтөлбөрийн хүрээнд хийгдэх томоохон ажил болох эзэмшилийн төвлөрлийг бууруулахтай холбоотой Банкны тухай хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтийн төслийг, нэмэлт өөрчлөлтийг мөрдүүлэх хуулийн төслийн хамт боловсруулж УИХ-ын 2020 оны намрын чуулганаар хэлэлцүүлэхээр өргөн баривад байна. Мөн банкны тухай хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлттэй холбоотойгоор Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хуульд банкны хянан шалгагч нарын эрхзүйн байдлыг хамгаалах томоохон өөрчлөлт оруулахаар хуулийн төсөлд орууллаа.

Ковид-19 цар тахлын банк, санхүүгийн салбарт үзүүлэх сөрөг нөлөөг бууруулахад шаардлагатай боломжит арга хэмжээг Монголбанк бусад улс орнуудын туршлага болон Банкны тухай хууль тогтоомжид нийцүүлэн хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, Монголбанкнаас банкуудын үйл ажиллагаанд мөрдүүлдэг дараах журмуудын тодорхой зохицуулалтыг доорх нөхцөлтэйгөөр түр хугацаагаар буюу 2020 оны 3 дугаар сарын 19-ний өдрөөс 2021 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийг дуустал хугацаанд мөрдүүлэхээр шийдвэрлэсэн. Үүнд:

1. “Активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журам”-д:
  - а. Ипотек, цалин, тэтгэвэр болон бусад хэрэглээний зээл хэлбэрээр иргэнд олгосон зээлд тогтоох хугацааны ангиллыг “Хэвийн” зээлийн хувьд 15 хүртэлх хоног байсныг 90 хүртэлх хоног, “Анхаарал хандуулах” зээлийн хувьд 91-120 хүртэлх хоног, “Чанаргүй” зээлийн хувьд 121-ээс дээш хоног байхаар тус тус тогтоож мөрдүүлж байна;
  - б. Хэрэглээний болон бизнесийн зээлийн бүтцийг 2020 оны 01 дүгээр 31-ний өдрөөс хойших хугацаанд өөрчилж, холбогдох гэрээнд өөрчлөлт оруулсан тохиолдолд уг зээлийг журмын дагуу бүтэц өөрчлөгдсөн активт тооцохгүйгээр, эцсийн ангиллыг хэвээр тогтоосон;
  - в. Хэрэглээний зээлд 2020 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийн байдлаар тогтоосон чанарын ангиллыг түр зохицуулалт мөрдөгдөх хугацаанд хэвээр мөрдөх;
  - г. Аливаа зээлд хугацааны ангилал хийхдээ Гамшгаас хамгаалах хуулийн дагуу бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлсэн хоногийг хасаж тооцсон;
  - д. Банкны санхүүгийн бус өмчлөх бус хөрөнгөд тогтоох хугацааны ангилалд хөнгөлөлт үзүүлсэн.
2. “Банкны үйл ажиллагааны зохицстой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам”-д:
  - а. Өөрийн хөрөнгийг хамгаалах нөөц зөрчигдөхөд авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээг түдгэлзүүлсэн;

6. Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохицтой харьцааг 25 хувь байсныг 20 хувь болгож бууруулсан:

Эдгээр зохицуулалт нь Ковид-19 цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнээс үүдэн зээлийн эргэн төлөвлөө хийхэд хүндэрэл учирч буй зээлдэгчид нь зээлийн үндсэн болон хүүгийн төлбөрөө түр хугацаагаар эргүүлэн төлөх боломжгүй тохиолдолд тухайн зээлдэгчийн зээлийн ангиллыг хэвээр үлдээж, Зээлийн мэдээллийн санд ангилаал бууруулж мэдээлэхгүй байх боломжийг бүрдүүлж байна.

Монголбанк хадгаламж зээмшигч, харилцагчийн эрх ашгийг хамгаалах, банкны тогтолцооны найдвартай байдлыг бэхжүүлэх зорилгоор банкны үйл ажиллагаа нь Банкны тухай хууль тогтоомж, Монголбанкаас баталсан заавар журмуудтай нийцэж байгаа эсэхийг хяналт шалгالت хийх, банк, банкны нэгдэл албадлагын арга хэмжээ авах үйл ажиллагааг 2020 онд эрсдэлд сууриссан газар дээрх болон зайны хяналт шалгалтын хэлбэрээр тогтмол гүйцэтгэн ажиллалаа. Үүнд:

Газар дээрх хяналт шалгалт	Зайны хяналт шалгалт	Албадлагын арга хэмжээ
Эрсдэлд сууриссан хяналт шалгалт	Тогтмол хяналт шалгалт	Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ
<ul style="list-style-type: none"> Банканд хийсэн газар дээрх иж бүрэн шалгалт 2 удаа; Банканд хийсэн газар дээрх хэсэгчилсэн шалгалт 2 удаа; Хяналт шалгалтын газрын Томилтоор хийгдсэн хэсэгчилсэн шалгалт 2 удаа; Монгол Улсын Хөгжлийн банкаанд хийсэн Монголбанк болон Сангийн яам хамтарсан иж бүрэн шалгалт хийсэн. 	<ul style="list-style-type: none"> Банкнаас ирүүлсэн тайлан, мэдээ хүлээн авч, хянах, системийн нэгтгэлд оруулж, тайлангийн харин хүргүүлсэн; Сар болон улирлын зайны хяналтын дүгнэлт; Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн тушаалаар өгсөн үүрэг даалгаврын биелэлтийг гаргаж, шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн; Банкуудын зохицтой засаглалын үнэлгээг үнэлж, банкуудад харин уг хүргүүлсэн; Банкуудын чанаргүй активыг бууруулах төлөвлөгөөг хянах, холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн; Банкны дотоод аудитын газраас хийсэн мэдээллийн технологийн үйл ажиллагааны шалгалтын тайлланг хянасан. 	<ul style="list-style-type: none"> Холбогдох банкны хууль тогтоомжийг зөрчсөн нийт 4 банкны 2.3 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 22 удаагийн акт, мэдэгдлээр зөрчил, дутагдлыг арилгах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн; Шалгалтаар илэрсэн зөрчилд 44 удаагийн зөрчлийн хэрэг нээж, 421.0 сая төгрөгийн тортгууль ногдуулсан; Шалгалтаар илэрсэн зөрчлийг арилгах үүрэг даалгавар өгсөн; Төв банкны тухай хуулийн 25¹ дахь зүйлийн дагуу хянач томилсон. Банкны тухай хуулийн 48 дугаар зүйлд заасны дагуу урьдчилсан сэргийлэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүллээ.

Эрсдэлд сууриссан газар дээрх хяналт шалгалтын тухай: Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн баталсан удирдамжийн дагуу тухайн банкны эрсдэлтэй хэсэгт газар дээрх хяналт шалгалтыг төвлөрүүлж, эрсдэлтэй үйл ажиллагаатай холбоотой бүх баримт, материалыг газар дээр тулган баталгаажуулалт, хяналт шалгалтын хийж ажилалаа. Монгол Улсад КОВИД-19 цар тархалттай холбоотойгоор нийтээр мөрдеж буй хязгаарлалт, хорио цээрийн дэглэмээс шалтгаалан эрсдэлд

суурилсан газар дээрх хяналт шалгалт 2020 онд төлөвлөгөөний дагуу хийгдэхгүй нөхцөл байдал үүссэн тул зайны хяналт шалгалтыг чанартай хийж гүйцэтгэхэд голлох анхаарлаа хандуулан ажиллаж байна.

Тогтмол зайны хяналт шалгалтын тухай: Монголбанкнаас банкны үйл ажиллагаанд хийх хяналт шалгалтыг газар дээрх болон зайны хяналт шалгалтыг хослуулан авч хэрэгжүүлдэг байсан. Гэвч Дэлхий нийтэд үүсээд буй цар тахлын улмаас авч хэрэгжүүлж буй хөл хорно, халдварт хамгааллын дэглэмтэй холбоотойгоор зайны хяналт шалгалтын горимд бүрэн шилжиж банкны бизнес төлөвлөгөө, чанаргүй активын үзүүлэлт болон банкны үйл ажиллагаанд үзүүлж буй КОВИД-19 цар тахлын нөлөөлөл зэрэгт түлхүү анхаарч эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг гүйцэтгэлээ. Түүнчлэн учирч болзошгүй эрсдэлийг үнэлэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн арга хэмжээг тогтмол хэрэгжүүлж, банкны системийн найдвартай байдлыг хангах чиглэлийн бүхий л арга хэмжээг авч ажилалаа.

Банкны тухай хуулийн 2018 оны шинэчилсэн найруулгатай холбоотойгоор Банкинд зайнлас хяналт тавих үйл ажиллагааны хүрээнд “Банкны үйл ажиллагаанд тавих хязгаарлалтыг тооцох, хангах, тайлгахаа, хяналт тавих журам”, “Банкны үйл ажиллагааны зохицтой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам”-ын төвлөрлийн эрсдэлийн зохицтой харьцааг 2020 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрийн байдлаар банкууд мөрдөж эхэлснээр банкны үйл ажиллагаанд тавих хязгаарлалт, банкны томоохон харилцагч, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварт тавих шаардлага, шалгуур нэмэгдсэний дагуу зайны хяналт шалгалтыг сайжруулж ажилласан.

Мөн Коронавируст халдварт /ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийн 10.4 дэх заалт болон “Активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журам”, “Банкны үйл ажиллагааны зохицтой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам”-ын зарим зохицуулалтад түр хугацаагаар өөрчлөлт оруулсантай холбоотой зайны хяналт шалгалтыг тогтмол хийж гүйцэтгэлээ.

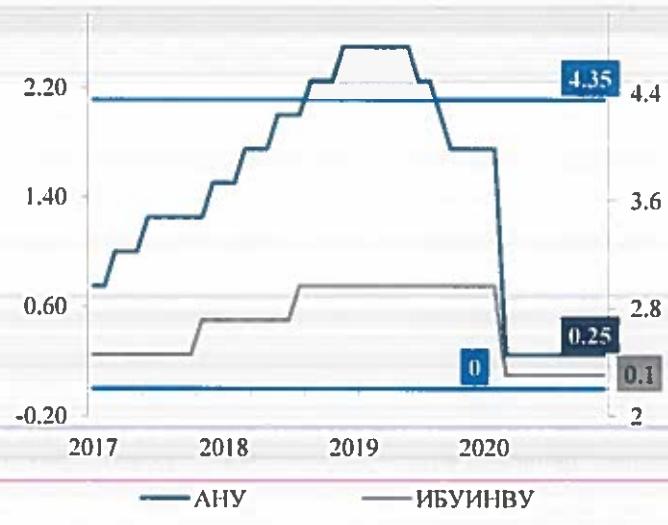
Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай: Банкны хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх явцад Банкны төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар, зээлийн багцын чанарыг үнэлэх, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээний асуудал, үйл ажиллагааны бодлого, журам, зээлийн эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоо, эрсдэл даах чадвар, төлбөр зөрчил зэрэг хууль тогтоомж зөрчсөн асуудлыг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэх, банкны удирдлагад шалгалтын үр дүнг танилцуулж, нэгдсэн танилцуулгыг Хяналт шалгалтын хорооны хурлаар хэлэлцүүлэн банканд Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн тушаалаар холбогдох үүрэг даалгаврыг өгөх, түүний биелэлтэд хяналт тавин ажиллалаа.

Монголбанк банкны салбарын тогтвортой байдал, эдийн засгийн өсөлтийг хангахад дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх чиглэлд ОУВС-тай хамтран банкуудаас өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх, банкуудын чанаргүй активыг бууруулах төлөвлөгөөнд тогтмол хяналт тавин ажиллаж байна.

2.4 ГАДААД ВАЛЮТЫН УЛСЫН НӨӨЦИЙН УДИРДЛАГА

"Төв банкны тухай хууль"-ийн 21 дүгээр зүйлд заасны дагуу Монголбанк гадаад валютын нөөцийн найдвартай байдлыг хангах, хөрвөх чадварыг алдагдуулахгүй байх, дээрх нөхцөлүүд бүрэн хангагдсан тохиолдолд үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх гэсэн зарчмын дагуу гадаад валютын улсын нөөц (ГВУН)-ийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг. ГВУН-ийн удирдлагын бүтэц, зохион байгуулалт нь олон улсын жишигт нийцсэн, оролцогч талуудын эрх, үүргийг нарийвчлан тодорхойлсон давхар хяналтын тогтолцоог бий болгоход чиглэсэн байдал.

Зураг 2.14. Төв банкны бодлогын хүү (%)

Эх сурвалж: Блутбери

Монголбанк 2020 онд ГВУН-ийн бүтцийг хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц эрсдэлийн түвшинд баталж, түүний хүрээнд нөөцийн актив, хөрөнгө оруулалтын тохиромжтой хугацаа, хэрэгслүүдийг тус тус тодорхойлон ажиллаа.

Ковид-19 вирусын нөлөөгөөр дэлхийн эдийн засгийн өсөлт удааширч, тодорхойгүй байдал нэмэгдсэн нь олон улсын зах зээлийн хөрөнгө оруулалтын орчинд тогтвортгүй болгосон. Дэлхийн олон улсын Төв банкууд эдийн засгийн тодорхойгүй байдлыг харгалзан мөнгөний зөвлөн бодлого баримталж, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжин. Тайлант онд АНУ-ын Холбооны нөөцийн банк болон Английн төв банк бодлогын хүүгээ 0 орчим хүргэл бууруулсан бол бусад улсын Төв банк бодлогын хүүгээ тогтвортой хадгалжээ (Зураг 2.14).

Монголбанкаас валютын нөөцийг дэлхийн эдийн засагт тэргүүлэгч АНУ, Япон, Франц, Англи зэрэг орнуудын Төв банк, Засгийн газар, Олон улсын төлбөр тооцооны банк зэрэг зээлжих зэрэглэл өндөртэй байгууллагуудад харилцах, хадгаламж, үнэт цаас хэлбэрээр байршуулж удирдлаа. Харин нөөцийн урт хугацаат багцыг АНУ-ын Засгийн газар, олон улсын санхүүгийн корпорацийн 0-3 жилийн хугацаатай үнэт цаасанд хөрөнгө оруулалт хийх замаар удирдаж, олон улсын бенчмарк өгөөжийг давуулан биелүүлэв.

Монголбанкны дотоодын зах зээлээс худалдан авсан алтны хэмжээ 23.57 тн хүрч, өмнөх оны үзүүлэлтээс 55 хувиар өслөө. Олон улсын зах зээлд алтны үнэ өндөр байсан тул нөөцөд эзлэх мөнгөжсөн алтны багцын хэмжээг хэвээр хадгалж, голч түвшнөөс дээгүүр удирдаж ажиллаа.

Зураг 2.15. Гадаад валютын улсын тооц (сая ам.доллар) ба импортын хөргүүг хангах түвшин (сараар)

Эх сурвалж: Монголбанк

Монголбанк 2020 онд ГВУН-ийн бүтцийг хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц эрсдэлийн түвшинд баталж, түүний хүрээнд нөөцийн актив, хөрөнгө оруулалтын тохиромжтой хугацаа, хэрэгслүүдийг тус тус тодорхойлон ажиллалаа. Монгол Улсын гадаад валютын албан нөөц 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар 4,526.59 сая ам.долларт хүрч, оны эхнээс 4.3 хувиар буюу 185.5 сая ам.доллараар өссөн. Энэхүү үзүүлэлт нь:

- Валютын төлбөртэй барааны импортын сүүлийн 3 сарын дундаж гүйцэтгэлээр авч үзэхэд 11 сарын буюу 44 долоо хоногийн хэрэгцээг хангах түвшинд,
- Валютын төлбөртэй бараа болон үйлчилгээний импортын сүүлийн 3 сарын дундаж гүйцэтгэлээр авч үзэхэд 8.6 сарын буюу 34.4 долоо хоногийн хэрэгцээг хангах түвшинд,

тус тус байгаа нь олон улсын жишиг доод түвшин болох импортын 3 сарын буюу 12 долоо хоногийн хэрэгцээнээс 4-6 сараар өндөр байна (Зураг 2.6). Харин Монгол Улсын Их хурлын 2010 оны 7 дугаар сарын 15-ны өдрийн 48 дугаар тогтоолоор батлагдсан Үндэсний Аюулгүй Байдлын Зөвлөлийн үзэл баримтлалд заасан “ГВУН нь валютын төлбөртэй импортын нэг жил буюу 52 долоо хоногийн хэрэгцээг хангах түвшнөөс багагүй байх” тухай шаардлагыг хангахгүй байна.

2.5 МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ ТӨЛБӨРИЙН СИСТЕМ

Үндэсний төлбөрийн системийн үйл ажиллагааг хөгжүүлэх, олон улсын сайн жишигт нийцүүлэх зорилтын хүрээнд Монголбанк нь Дэлхийн банкнаас үзүүлэх техник туслалцааны хугацааг 2020 онд дахин нэг жилээр сунгаж, ойрын 5 жилийн хийж хэрэгжүүлэх шаардлагатай ажлууд дээр тус банкны мэргэжилтийн төлбөрийн стратегийн баримт бичгийг боловсруулах ажлыг эхлүүлж, холбогдох судалгааг хийсэн бөгөөд Стратегийг 2021 онд батлуулахаар ажиллаж байна.

Монголбанкны зүгээс төлбөрийн систем дэх финтек компаниудын үйл ажиллагааг дэмжих, эрх зүйн орчныг сайжруулах зорилтын хүрээнд олон улсад түгээмэл нэвтэрсэн “Сэндбокс” зохицуулалтын талаарх судалгааг хийж, Монголбанкны дэргэд инновацийн оффис байгуулахаар шийдвэрлэсэн. Инновацийн оффисыг байгуулсаар төлбөрийн үйлчилгээ үзүүлэхээр зэхэж буй компаниуд зөвшөөрөл авахаас өмнө Монголбанктай илүү ойр хамтран ажиллах, мэдээлэл солилцох, хууль тогтоомж, Монголбанкны бодлогын талаар илүү мэдээлэл олж авах, шинэлэг технологи, санал, санаачлагыг дэвшүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд хязгаарлагдмал хүрээнд, туршилтын журмаар үйл ажиллагаа явуулах боломж нээгдэх юм.

Үндэсний төлбөрийн системийн үйл ажиллагааны найдвартай, үр ашигтай, аюулгүй байдлыг хангаж ажиллах үндсэн зорилгын хүрээнд Үндэсний төлбөрийн Ț картыг олон улсын EMV чип технологид шилжүүлэх, мөн зайнлас унших боломжтой болгох ажлыг эрчимжүүлж, бэлтгэл ажлыг хийж гүйцэтгэлээ. Ингэснээр банкууд 2021 оны 2 дугаар улирлаас эхлэн EMV стандартын шаардлагыг хангасан чип бүхий үндэсний брэнд Ț картыг хэрэглээнд нэвтрүүлэх боломжтой боллоо. Мөн, дээрх ажлын хүрээнд Ț картын лого, hologram, Үндэсний цахим гүйлгээний төвийн лого зэргийг өөрчилж, стандартыг шинэчлсэнээр hologramын хэвлэлтийг Монголбанк өөрийн хяналтад авч, карт гаргагч, картын бэлдэц нийлүүлэгч нарт шинэчлэн батлуулсан Ț картын hologramыг олголоо.

Ковид цар тахлын нөлөөгөөр болон бусад хүчин зүйлсээс шалтгаалж бэлэн бус төлбөр тооцоо өсөн нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан Монголбанкны зүгээс чиптэй картын хувьд пин код шаардахгүйгээр үсгэж болох гүйлгээний дээд хязгаарыг 100,000 (нэг зуун мянга) төгрөг болгон нэмэгдүүлж “Төлбөрийн картын журам”-д холбогдох зохицуулалтыг шинэчлэн тусгасан. Мөн, интернэт худалдан авалтын гүйлгээний баталгаажуулалтыг CVV кодоор баталгаажуулах тохиолдолд карт гаргагч тал тухайн гүйлгээг зөвшөөрдөг байх зохицуулалтыг давхар тусгасан.

Ингэснээр хэрэглэгч картаар хийж буй бага дүнтэй худалдан авалт болон интернэт худалдан авалт хийхэд заавал пин код оруулах шаардлагагүй болох юм.

Банк хоорондын бага дүнтэй төлбөрийн системээр дамжуулж буй гүйлгээ саатах, буцаагдах эрсдэлийг бууруулах зорилгоор Монголбанкны “Автомат клиринг хаус системийн дүрэм”-д дансны нэгдсэн санд хэрэглэгчийн дансны нэр, дугаарыг заавал тусгах зохицуулалтыг нэмсэн. Ингэснээр Засгийн газраас иргэдэд олгодог хүүхдийн мөнгө, татварын буцаан олголт гэх мэт багцын гүйлгээнүүд цаг тухайдаа иргэдийн дансанд орох зэрэг зорилтуулалтыг нэмсэн.

Азийн хөгжлийн банк (AXB)-ны санхүүжилтээр хэрэгжүүлж буй “Төлбөрийн системийн шинэчлэл” төслийн хүрээнд Монголбанкны Үндэсний цахим гүйлгээний төвийн Улаанбаатар хотод байрлах үндсэн дата төв болон Дархан-Уул аймагт байрлах нөөц төвийг тус тус шинэчлэх ажлыг амжилттай гүйцэтгэж, ашиглалтанд оруулав. Шинэ дата төвийг Uptime Institute-ийн TIER II стандартын дагуу шинэчилсэн нь үндэсний төлбөрийн системийн дэд бүтцийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, техник технологийн шинэлэг боломж, бололцоог бий болгож байна. Дата төвийн шинэчлэл нь төлбөрийн системийн тасралтгүй, найдвартай ажиллагааг хангахад чиглэсэн нэн чухал дэвшилтэд шийдэл болсон.

AXB-ны Төлбөрийн системийн шинэчлэл төслийн санхүүжилтээр Үндэсний цахим гүйлгээний төвийн төлбөрийн картын системийг шинэчлэх ажлыг гүйцэтгэж байна.

Монголбанкаас хэрэгжүүлэх томоохон төсөл бол ухаалаг гар утсанд сууринласан төлбөрийн картын гүйлгээ болон Токен үйлчилгээний систем нэвтрүүлэх ажил юм. Эдгээр системийг нэвтрүүлснээр картын мэдээллийг гар утсандаа бүртгүүлж, мобайл хэтэвч байдлаар ашиглан, зайнаас төлбөр тооцоог хурдан шуурхай, аюулгүй хийх, картын мэдээлэл алдагдах болон залилан, луйврын гүйлгээний эрсдэл буурах юм. Монголбанк нь дээрх дэд системүүдийг нэгдсэн байдлаар нэвтрүүлснээр банк, санхүүгийн байгууллагууд гар утсаар гүйлгээ хийх болон токен үйлчилгээний нэгдсэн системийн үйлчилгээг авах, дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын давхардсан зардлаа хэмнэх боломжтой юм.

Төлбөрийн системийн хяналт, зөвшөөрөл

Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуулийн хүрээнд Клирингийн системийн оператор болон төлбөр тооцооны төлөөлөгчийн үйл ажиллагааны журам, Төлбөрийн картын журам. Цахим мөнгөний журмын дагуу Монголбанк энэ онд нийт 21 зөвшөөрлийн хүсэлтийг хүлээн авсан. Зөвшөөрөл хүсч ирүүлсэн материалыг судалж үзэн дараах байдлаар шийдвэрлэжээ. Үүнд:

Сунгасан зөвшөөрөл:

- Төлбөрийн карт гаргах, хүлээн авах зөвшөөрлийг 2 банканд.

Шинээр олгосон зөвшөөрөл:

- Төлбөрийн карт гаргах, хүлээн авах зөвшөөрлийг 1 байгууллагад;
- Төлбөрийн карт хүлээн авах зөвшөөрлийг 1 байгууллагад;
- Төлбөрийн хэрэгсэл – цахим мөнгө гаргах зөвшөөрлийг 4 байгууллагад;
- Хөдөлгөөнт банкны процессорын үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг 1 байгууллагад;
- Төлбөрийн картын процессорын үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг 2 байгууллагад тус тус олгосон байна.

Монголбанк нь оператор болон оролцогчийн эрх зүйн баримт, мэдээлэл, статистик үзүүлэлтүүдийг тодорхой давтамжтайгаар цуглуулж, дүрэм, журамд нийцэж байгаа эсэхэд хяналт тавин ажиллаж байна. Газар дээр хийсэн шалгалтын үр дүнг системийн найдвартай, үр ашигтай байдлын үнэлгээнд

ашигладаг. Төлбөрийн системийн оролцогчдыг хамруулсан газар дээрх шалгалтыг 2020 онд дараах байдааар хийж гүйцэтгэсэн. Үүнд:

- Төв банкны хариуцсан төлбөрийн системийн операторын үйл ажиллагааны шалгалт /Банксүлжээ систем, ҮЦГТ-ийн бага дүнтэй болон картын клирингийн систем/;
- Бусад төлбөрийн системийн операторын үйл ажиллагааны шалгалт /ХХБ-ны картын клирингийн систем/;
- Төлбөрийн системийн оролцогч банкуудын иж бүрэн шалгалт;
- Хөдөлгөөнт банк болон төлбөрийн картын хэрэглээний тайлангийн шалгалт;
- Цахим мөнгөний үйл ажиллагааны иж бүрэн шалгалт.

Шалгалтаар илэрсэн зөрчил дутагдлыг тухай бүрт мэдэгдэж, залруулах талаар хянан шалгагч нар вөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд арга хэмжээ авч ажиллалаа.

ОУТТБ-аас гаргасан Санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтцийн 24 зарчим, таван үүрэг хариушлагын хэрэгжилт их дүнтэй төлбөрийн системийн түвшинд хэрхэн хангагдаж байгааг тодорхойлж, хэрэгжилтийн түвшинг ахижуулж, тогтмол хангуулахад дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор Банксүлжээ систем болон Төв банкны үнэт цаасны системд үнэлгээг хийсэн.

Банксүлжээ системийн үнэлгээний үр дүнгээс харахад дэд бүтцийн 24 зарчмын 12 зарчим хэрэгжсэн, 4 зарчим ерөнхийдөө хэрэгжсэн, I зарчим хэсэгчлэн хэрэгжсэн, 7 зарчим хамааралгүй ба Төв банкны үнэт цаасны системийн үнэлгээний хувьд 24 зарчмын 13 зарчим бүрэн хэрэгжсэн, 3 зарчим ерөнхийдөө хэрэгжсэн, I зарчим хэсэгчлэн хэрэгжсэн, 7 зарчим хамааралгүй байна.

Төлбөрийн системийн оролцогч хоорондын 2020 оны гүйлгээний нийт тоо, дүнг өмнөх оныхтой харьцуулбал гүйлгээний тоо 45.9 хувиар, гүйлгээний дун 14.2 хувиар тус тус өссөн үзүүлэлттэй байна. Төлбөрийн системийн оролцогч хоорондын 2019-2020 оны байдаарх их, бага дүнтэй гүйлгээний тоои үзүүлэлтийг Хүснэгт 2.3, өсөлт бууралтыг Зураг 2.16-д үзүүлэв.

Хүснэгт 2.3. Банк хоорондын 2019-2020 оны гүйлгээний тоо, дун (мянган ширхэг, их наяд тогрог)

	2019 он ¹²		2020 он			
	Тоо	Дун	Тоо	Өөрчлөлт %	Дун	Өөрчлөлт %
I улирал	13,021.60	69.10	17,375.01	33.43%	67.43	-2.41%
RTP ¹³	12,727.40	2.50	12,599.90	-1.00%	3.05	22.00%
ACH ¹⁴			4,454.91		0.23	
RTGS ¹⁵	294.2	66.60	320.20	8.84%	64.15	-3.68%
II улирал	14,856.30	78.15	22,014.99	48.19%	84.45	8.06%
RTP	14,474.40	3.05	15,498.30	7.07%	3.65	19.67%
ACH			6,113.57		0.64	
RTGS	381.9	75.10	403.12	5.56%	80.16	6.74%
III улирал	15,114.00	74.10	24,626.75	62.94%	91.33	23.25%
RTP	14,727.20	3.20	17,435.66	18.39%	4.07	27.19%

¹² Монголбанкны дамжуулсан гүйлгээний мэдээг 2019 оны I улирлаас эхлэн их дүнтэй гүйлгээний мэдээний нийтэх болсонтой холбоотойгоор банк хоорондын гүйлгээний дун огцом өссөн үзүүлэлттэй байна.

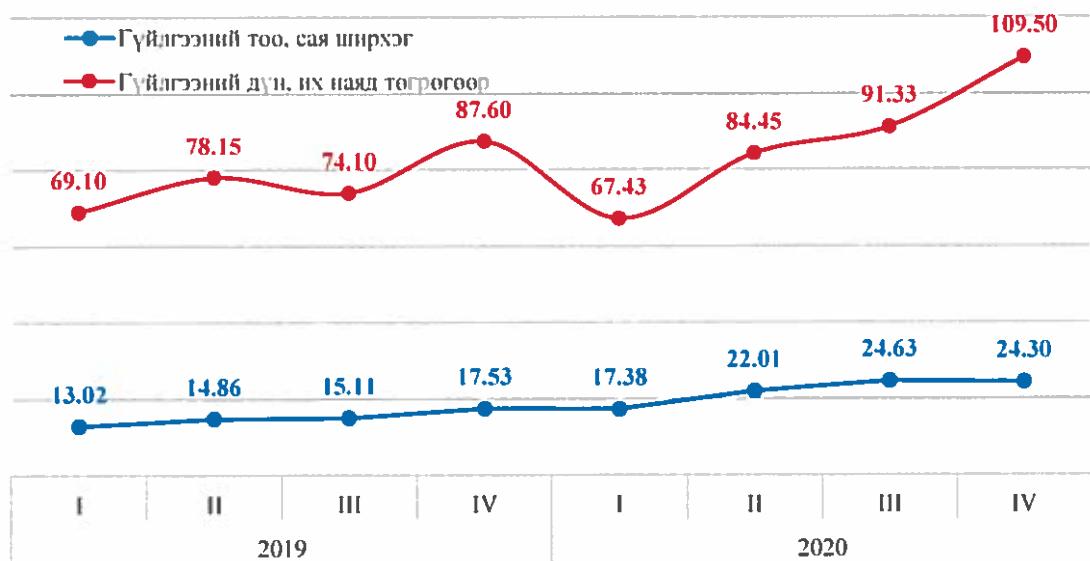
¹³ RTP – Бага дүнтэй төлбөрийн систем (бодит цагийн гүйлгээ)

¹⁴ ACH - Бага дүнтэй төлбөрийн систем (багын гүйлгээ)

¹⁵ RTGS – Банксүлжээ буюу их дүнтэй төлбөрийн систем

ACH			6,764.71		0.61	
RTGS	386.8	70.90	426.38	-10.23%	86.65	22.21%
IV улирал	17,532.40	87.60	24,302.57	38.62%	109.50	25.00%
RTP	17,099.40	3.70	17,705.55	3.54%	4.12	11.40%
ACH			6,171.82		0.87	
RTGS	433	83.90	425.20	-1.80%	104.51	24.57%
Нийт	60,524.30	308.95	88,319.32	45.92%	352.72	14.17%
RTP	59,028.40	12.45	63,239.41	7.13%	14.89	19.61%
нийтийн залдаа	97.53%	4.03%	71.60%		4.22%	
ACH	0.00	0.00	23,505.01		2.35	
нийтийн залдаа	0.00%	0.00%	26.61%		0.67%	
RTGS	1,495.90	296.50	1,574.90	5.28%	335.47	13.14%
нийтийн залдаа	2.47%	95.97%	1.78%		95.11%	

Зураг 2.16. Банк хоорондын 2019-2020 оны гүйлгээний тоо, дүн

Зургаас үзүүлэх гүйлгээний тоо, дүн I дүгээр улиралд буурдаг өмнөх жилүүдийн хандлага хэвээр байна. Тодруулбал, гүйлгээний дүн 2019 оны IV дүгээр улиралд 87.6 их наяд төгрөг, мөн гүйлгээний тоо 17.5 сая ширхэг байсан бол 2020 оны I дүгээр улиралд 67.4 их наяд төгрөг болж 20.2 орчим их наяд төгрөгөөр, 17.4 сая ширхэг гүйлгээ болж 157.4 мянган ширхэг гүйлгээгээр тус тус буурсан үзүүлэлттэй байна. Тайланд оны эцсэст 24.3 сая ширхэг 109.5 их наяд төгрөгийн гүйлгээ хийгдсэн нь өмнөх оны эцсээс 6.7 сая ширхэг, 21.9 их наяд төгрөгөөр өсчээ.

Төлбөрийн карт

Төлбөрийн картын хэрэглээний үзүүлэлт өсөж байгаа нь бэлэн бус төлбөрийн хэрэгслийг өдөр тутмын төлбөр тооцоонд ашиглах иргэдийн сонирхол өндөр болж байгааг харуулж байна. Банкууд Ф карт, Виза, Мастеркарт, Юнионпэй, Американ экспресс болон Жэй Си Би гэсэн 6 төрлийн төлбөрийн картыг өөрийн оноосон нэрээр гаргаж байна. Энэ оны байдлаар нийт картын 63.6 хувийг

үндэсний брэнд F карт дангаар эзэлж, зах зээлд түлхүү ашиглагдаж байгааг Хүснэгт 2.4-өөс харж болно.

Хүснэгт 2.4. Толборийн картын болон төхөөрөмжийн тоо 2017-2020 он.

Картын хэрэглээнийн тоо (сая)	2017	2018	2019	2020	Өсөлт (%)
Картын тоо	3.8	4.3	3.7	4.1	8.8
Идэвхитэй ашиглагдаж буй картын тоо	1.7	1.6	1.9	1.86	-1.9
Картын тоо - картын төрлөөр (мянга)					
F карт	2801.4	3115.6	2600.8	2594.6	-0.2
Виза	621.2	680.1	392.7	519.0	32.2
Мастеркарт	14.6	28.4	76.3	123.4	61.8
ЮнионТэй	394.8	458.0	664.6	828.0	24.6
Амекс	12.4	7.3	4.5	4.1	-8.2
ЖейСиБи	0.2	1.8	9.2	8.7	-5.0
Төхөөрөмжийн тоо¹⁶					
ПОС	27,304	42,014	59,703	70,753	18.5
МПОС	3,499	3,784	2,803	2,036	-27.4
ПОБ	2,031	2,177	2,242	2,915	30.0
АТМ	2,031	2,358	1,259	1,084	-13.9
CDM	-	-	388	42	-89.2
CRM	-	-	1,674	1,595	-4.7
Цахим худалдаа	-	-	773	1,112	43.9
КИОСК (пос-той)	-	-	163	264	61.9
Бусад	-	-	0	0	0.0

Хүснэгтээс үзэхэд тайлант онд төлбөрийн картын тоо 8.8 хувиар өссөн хэдий ч картыг идэвхтэй ашиглагчийн тоо 1.9 хувиар буурсан байна. Төхөөрөмжийн тоон мэдээг авч үзэхэд ПОС төхөөрөмжийн тоо өмнөх оноос 18.5 хувиар өссөн нь бараа үйлчилгээний төлбөр тооцоог төлбөрийн картаар буюу бэлэн бусаар хийх боломж нэмэгдсэндиг харуулж байна.

Хүснэгт 2.5. Толбөрийн картын гүйлгээний тайлан 2019-2020 он. (мянган ширхэг, тэрбум тогрог)

№	Төхөөрөмж	Утга	2019 он, IV улирал	2020 он, IV улирал	Өсөлт/бууралт	Өсөлт/бууралт хувиар
1	ПОС	Тоо	80,457.2	99,073.6	18,616.5	23.1%
		Дүн	2,013.0	2,311.0	298.0	14.8%
2	МПОС	Тоо	82.0	12.3	(69.7)	-84.9%
		Дүн	1.4	0.6	(0.8)	-58.9%
3	ПОБ	Тоо	421.1	317.3	(103.8)	-24.7%
		Дүн	119.4	76.1	(43.3)	-36.3%
4	АТМ/CRM/CDM	Тоо	31,586.6	22,614.6	(8,972.0)	-28.4%
		Дүн	8,200.1	6,251.5	(1,948.6)	-23.8%
5	Цахим худалдаа	Тоо	290.7	485.2	194.5	66.9%
		Дүн	13.0	20.0	6.9	53.2%
6	КИОСК (пос-той)	Тоо	73.2	76.6	3.4	4.6%
		Дүн	2.2	1.3	(1.0)	-43.7%
7	Бусад	Тоо	0.0	0.0	0.0	0.0%

¹⁶ Төхөөрөмжийн ангиллыг 2019 оны дорөвдүгээр улирлаас эхлэн 9 торлоор бүртгэж эхэлсэн

		Дүн	0.0	0.0	0.0	0.0%
Нийт (Улс)	Тоо	112,910.8	122,579.7	9,668.9	8.6%	
	Дүн	10,349.1	8,660.4	(1,688.8)	-16.3%	

Гүйлгээний үзүүлэлтийн хувьд тайлант онд ПОС төхөөрөмжөөр хийгдсэн гүйлгээний тоо хамгийн өндөр буюу 99.1 сая ширхэг байсан. Харин гүйлгээний дүнгийн хувьд ATM, CRM, CDM төхөөрөмжүүдээр хийгдсэн гүйлгээний дүн хамгийн их буюу 6.3 их наяд төгрөгийн үзүүлэлттэй байна. Өмнөх оны үзүүлэлтээс хамгийн их хэрэглээ нь өссөн төхөөрөмж нь Цахим худалдаа байсан ба гүйлгээ нь 66.9 хувиар, гүйлгээний дүн нь 53.2 хувиар тус тус өссөнийг Хүснэгт 2.5-аас харж болно.

2.6 БАНК САНХҮҮГИЙН САЛБАРЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ӨӨРЧЛӨЛТ, ШИНЭЧЛЭЛ

2020 онд Төрөөс банк, санхүүгийн салбарын талаар баримтлах урт хугацааны хөгжлийн зорилтыг тодорхойлж, банкны зохицой засаглалыг бүрдүүлэх, зээлийн хүүг бууруулах зорилтын хүрээнд хууль тогтоомжийн томоохон шинэчлэл хийгдсэний сацуу Коронавируст халдварт (Ковид-19)-ын цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх серөг нөлөө, эрсдлийг бууруулах зорилгоор банк, санхүүгийн салбарт хэрэгжүүлэх тусгай арга хэмжээ, зохицуулалтын эрх зүйн үндсийг бий болгосон онцлог жил байв.

Монголбанк нь Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын зорилт болох “Банк санхүүгийн зах зээлийн эрсдэл даах, найдвартай байдал”-ыг хангах хүрээнд Улсын Их Хурлын 2019 оны 98 дугаар тогтоолоор баталсан “Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2020 онд баримтлах үндсэн чиглэл”-д туссан банк, санхүүгийн салбарын хууль, эрх зүйн шинэтгэлийг үргэлжлүүлэн хийж, банкны салбарын эрсдэл даах чадварыг нэмэгдүүлэх, зохицой засаглалын зарчим, олон нийтийн оролцоо, хяналтыг бий болгох эрх зүйн орчинг бүрдүүлэв.

Тухайлбал, Банкны хувьцаа эзэмшигчийн өмчийн эрх болон удирдлага, хяналтын оролцооны тэнцвэртэй байдлыг хангах, банкны хувьцаа эзэмшлийн төвлөрлөөс үүдэлтэй банкны үйл ажиллагааны эрсдлийг бууруулах зорилгоор банкны үйл ажиллагааг зөвхөн хувьцаат компани хэлбэрээр эрхлэх, банкны хувьцаа эзэмшил аливаа этгээд, түүний холбогдох этгээдийн хувьд банкны нийт саналын эрхтэй хувьцааны 20 хувиас хэтрэхгүй байх, банкны хяналт шалгалт, албадлагын арга хэмжээний үндэслэлийг боловсронгуй болгох агуулгатай Банкны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, бусад дагалдах хуулиуд Улсын Их Хурлын 2020 оны намрын эзлжилт чуулганаар баталлаа.

Коронавируст халдварт (Ковид-19)-ын тохиолдол Монгол Улсад бүртгэгдэж төрийн эрх бүхий байгууллагаас гамшгийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлэн, хорио цээр, хязгаарлалтын дэглэм тогтоосонтой холбогдуулан банкны үйл ажиллагааны эрсдэл, зээлийн эх үүсвэрийн зардлыг бууруулах, банкны харилцагчид хөнгөлөлт үзүүлэх чиглэлээр Коронавируст халдварт /ковид-19/-ын цар тахлын үед санхүүэдийн засгийн тогтвортой байцлыг хангах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн үйлчилгээнд цахим шилжилт арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоол, Коронавируст халдварт /ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх серөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль тус тус батлагдлаа.

Коронавируст халдварт (Ковид-19)-ын цар тахлын нөхцөл байдалтай холбогдуулан банк, санхүүгийн салбарын төлбөр тооцооны хэвийн үйл ажиллагааг хангах Төв банк цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх серөг нөлөөллийг бууруулах талаар

зайлшгүй тохиолдолд дараах арга хэмжээний эрх зүйн үндсийг дээрх хууль тогтоомжоор бүрдүүлэв. Тухайлбал, төгрөгийн болон банк санхүүгийн тогтолцооны тогтвортой байдлыг хангаж, эдийн засгийн тодорхой салбарыг дэмжих, банкны санхүүгийн байдлыг сайжруулах зорилгоор банканд зээл олгох, хуульд заасан арга, хэрэгслийг ашиглах, гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх, зохицуулах зорилгоор дотоод болон гадаадын улс, олон улсын банк, санхүүгийн байгууллага, хуулийн этгээдээс зээл болон бусад хэлшлээр гадаад валют авах, худалдан авах нөхцөлтэйгээр дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагад зээл олгох, банкны үнэт цаас худалдан авах бүрэн эрхийг Монголбанкинд олгов.

Мөн Цар тахлын үед банкны хугацаагүй хадгаламж, харилцах дансанд хүү тооцохгүй, тусгай нөхцөлтэй хадгаламжиid энгийн хадгаламжийн хүү тооцох, иргэн, хуулийн этгээд хоорондын мөнгөн төлбөрийн үүрэг, гүйлгээг гадаад валютаар гүйцэтгэхийг хориглох зохицуулалтаас гадна Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдээс цахим хэлбэртэй үйлчилгээнд тухайн банк, эрх бүхий хуулийн этгээдэд данстай, санхүүгийн тогтвортой харилцаа үүсгэсэн этгээдийн бүртгэлтэй баталгаат цахим шуудан, эсхүл техникийн хэрэгсэл, программ хангамж, нууцалын шаардлага хангасан нууц үг, нууц код, тоон гарын үсэг зэргийг ашиглан гаргасан саналыг банк, эрх бүхий хуулийн этгээд хүлээн авсан бол Иргэний хуулийн 42¹ дүгээр зүйл, 196.1-д заасантай адилаар хэлциэл хийсэн, гэрээ байгуулсанд тооцохоор хуульчилсан байна.

Түүнчлэн Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Валютын зохицуулалтын талаар баримтлах төрийн бодлогын эрх зүйн эх сурвалж болох Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл, Монгол Улсын эрдэнэсийн эх нөөцийг хамгаалах, төрийн эрдэнэсийн санг бүрдүүлэх, хамгаалах, арвижуулах, тус сангаас хөрөнгө гүйлгээнд оруулах, захиран зарцуулахтай холбогдсон харилцааг зохицуулсан Эрдэнэсийн сангийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон банк, эрх бүхий хуулийн этгээдээс мөнгөн хадгаламж, зээл, төлбөр тооцооны үйл ажиллагаанд баримтлах ерөнхий нөхцлийг тогтоож, харилцагчийн эрхийг хамгаалах агуулгааар боловсруулсан Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг Улсын Их Хурал хэлэлцэж байна.

Улсын Их Хурлын 2020 оны 21 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Зээлийн хүүг бууруулах стратеги”-ийн баримт бичигт зээл төлөх хөшүүргийг ашиглаж чанаргүй зээлийг төлүүлэх, барьцаа хөрөнгөөр зээлийн төлбөрийн үүргийг хангуулах ажиллагааг эрчимжүүлэх, шүүхийн бус журмаар шийдвэрлэх агуулгааар банкны үйл ажиллагаанд мөрдөгддөг иргэний хууль тогтоомжийг шинэчилэн банкны үйл ажиллагааны зардлыг бууруулахаар тусгагдсан бөгөөд Монголбанкаас холбогдох байгууллагуудтай хамтран хууль тогтоомжид нэмэлт өөрчлөлт оруулах төсөл боловсруулах, арга хэмжээ авах ажлыг хэрэгжүүлж байна.

2.7 ОЛОН НИЙТИЙН САНХҮҮГИЙН СУУРЬ МЭДЛЭГИЙГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ ХӨТӨЛБӨР

Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах, санхүүгийн зах зээлийг хөгжүүлэх зорилтын хүрээнд иргэний санхүүгийн зах зээлд ухаалгаар оролцох оролцоог нэмэгдүүлэх, оновчтой шийдвэр гаргалтыг дээшлүүлэх зорилгоор Монголбанк, Сангийн яам, БСШУЯ, Санхүүгийн Зохицуулах Хороо хамтран “Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөр”-ийг 2016 оноос хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Хөтөлбөрийг холбогдох төрийн болон мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран тэргүүлэх 4 чинглэлээр буюу сургуулийн насанд, залуу үед, хөдөө орон нутгийн иргэд болон цахим хуудас, мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан олон нийтэд санхүүгийн мэдлэг олгох ажлыг хэрэгжүүлж байна.

Санхүүгийн боловсрол дээшилснээр дараах голлох үр дүнд хүрнэ:

- Иргэдийн санхүүгийн бүтээгдэхүүний талаарх ойлголт нэмэгдэж, илүү үр дүнтэй ашиглана;
- Иргэд өөрийн хэрэгцээнд тохиирсон, зөв бүтээгдэхүүн сонгох боломжтой болно;
- Санхүүгийн залилангаас урьдчилан сэргийлж, түүнд өртөх иргэдийн тоо буурна;
- Иргэдийн хадгаламж нэмэгдэж, чанаргүй зээлийн түвшин багасна;
- Хөрөнгийн зах зээл дэх оролцоо, хөрөнгө оруулалт өснө.

Санхүүгийн мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа нь дараах гол сэдвүүдэд чиглэсэн байна. Үүнд:

- Санхүүгийн талаар суурь ойлголтууд;
- Төсөв болон санхүүгийн төлөвлөлт;
- Хадгаламж;
- Зээл;
- Хөрөнгө оруулалт;
- Санхүүгийн эрсдэлээс хамгаалах (Даатгал гэх мэт);
- Тэтгэврийн хуримтлал үүсгэх;
- Нийгмийн даатгал болон татварын талаар ойлголтууд;
- Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагуудын талаар ойлголтууд.

2020 онд тус хөтөлбөрийн хүрээнд дараах ажлууд хийгдсэн болно. Үүнд:

Хууль эрх зүйн орчин

Монгол Улсын Засгийн газар

Монгол улсын засгийн газрын 2017 оны 299 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын санхүүгийн салбарыг 2025 он хүртэл хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн Зорилго 6.2 “Монгол Улсын иргэд өөрийн болон өрхийн санхүүгээ зохицстой удирдах мэдлэг, чадвар болон итгэл үнэмшилтэй болгоно” гэсэн заалтыг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Тороос монголийн талаар баримтлах үндсэн чиглэл

2019 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн УИХ-ын “Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2020 онд баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай” 98-р тогтоолын Зорилт 3.3 “Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх ажлыг сайжруулна” хэмээн тусгагдсаныг хэрэгжүүлж ажиллаа.

Санхүүгийн хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн тосол

Төв банк /Монголбанк/-ны тухай хуулийн 5-р зүйлийн 1.7-д “банкны хариулцагч, хадгаламж эзэмшигчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах” гэж заасны дагуу Монголбанкаас бусад байгууллагуудтай хамтран санхүүгийн хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төслийг боловсруулан хууль санаачлагч нарт уламжилсан ба УИХ-ын Эдийн засгийн байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцэж, зохицсаналуудыг тусган УИХ-ын чуулганд танилцуулахаар тогтлоо.

Энэ хуулийн зорилт нь санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчээс санхүүгийн хэрэглэгчтэй хариулцах, санхүүгийн үйлчилгээ, бүтээгдэхүүн санал болгох, нийлүүлэхэд тавигдах шаардлагыг тогтоох, мөнгө хүүлэлтийн эсрэг зээлдэгчийн эрх болон санхүүгийн хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах, түүнтэй холбоотой гомдол, маргааныг хянан шийдвэрлэх, олон нийтэд санхүүгийн боловсрол олгох замаар санхүүгийн зах зээлийн зохицстой хөгжил, хүртээмж, чадамжийг дээшлүүлэхэд оршино. Дээрх хуулийн төсөлд “санхүүгийн боловсрол ба хяналт” бүлэг орсон болно.

Зээлийн хүүг бууруулах стратеги

СТБЗ-ийн зөвлөмжээр Монголбанкнаас “Зээлийн хүүг бууруулах стратеги 2018-2023”-ийг хэрэгжүүлж байгаа ба уг стратегийн 11 дэх Зорилтод “Санхүүгийн байгууллага, тэдгээрийн хэрэглэгч болон олон нийтийн санхүүгийн боловсролыг дээшлүүлэх хөтөлбөр, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх” заалт тусгаждаж, үүний дагуу ажлууд хийгдэж байна. Мөн энэхүү стратегийн үргэлжлэл болгож 2020 оны 8-р сарын 28-ны өдрийн УИХ-ын хуралдаанаар “Зээлийн хүүг бууруулах стратеги батлах тухай” тогтоолыг баталсан. УИХ-ын 21 дугаар тогтоолоор батлагдсан уг стратегийн зээлийн эрсдэлийн зардлыг бууруулах чиглэлд “Санхүүгийн хэрэглэгчийн эрх ашигийг хамгаалж, олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх” заалт тусгагдан, хэрэгжүүлж байна.

Сургуулийн наасны хүүхдүүдэд санхүүгийн боловсрол олгох ажлын хүрээнд:

- Ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн сурагчдад санхүүгийн боловсрол олгох “Бизнес судлал” хичээлийг сонгон судлахаар БСШУ-ны сайдын 2019 оны А/491 тоот “Сургалтын төлөвлөгөө шинэчлэн батлах тухай” тушаалыг баталсан. Уг тушаалын хэрэгжилтийг хангаж ЕБС-ийн нийгмийн ухааны багш нар “Бизнес судлал” хичээлийг зааж байгаа ба Монголбанкнаас энэхүү ажилд дэмжин ажиллаж байна.
- Ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулах зорилгоор үндэсний хэмжээнд Монголбанк Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийг дэмжих хүрээнд тус судлагдахууныг заах түүх, нийгмийн ухааны 1870 багшийг чадавхжуулахад Боловсролын хүрээлэн, Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институттэй хамтран ажиллалаа.

Залуучуудад санхүүгийн боловсрол олгох ажлын хүрээнд:

- Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөрийн хүрээнд 3 кредит бүхий “Хувь хүний санхүү” хичээлийг магадлан итгэмжлэгдсэн 13 их, дээд сургуульд орж байна.
- Цар тахлын улмаас халдварт хамгааллын дэглэмийг сахин танхимын болон цахим сургалтуудыг зохион байгуулж, нийт 1200 орчим оюутан, залуус хамрагдлаа.
- Монголбанк, БШУЯ-ны харьяа Насан туршийн боловсролын үндэсний төв, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Бичил санхүүгийн хөгжлийн сантай хамтран 729 санхүүгийн сургагч багш нарыг өнгөрсөн хугацаанд бэлтгэсэн ба залуучуудад мэдлэг, мэдээлэл өгөх чиглэлээр ажиллав.
- Иргэдэд санхүүгийн мэдлэг олгох 24,000 ширхэг гарын авлагыг хэвлүүлж, “Мөнгөө хэрхэн удирдах вэ?”, “Зээл”, “Өрхийн төсөв”, “Хуримтлал ба хадгаламж”, “Үнийн түвшин”, “Валиутын ханш” зэрэг сэдвээр гарын авлагыг түгээж ажиллав.
- Мөн Монголбанк Залууст санхүүгийн боловсрол олгох зорилтот үйл ажиллагааг Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газартай хамтран хэрэгжүүлэхээр санамж бичигт гарын үсэг зурлаа. Талуудын хамтын ажиллагааны үр дүнд залуусын санхүүгийн мэдлэгийг дээшлүүлснээр тэдний санхүүгийн зохицой шийдвэр гаргах чадварыг хөгжүүлэх, хуримтлал болон санхүүгийн хөрөнгө оруулалт хийх мэдлэг, чадварыг дэмжих шинэ боломжийг бий болгох юм. Санамж бичгийн хүрээнд хувь хүний санхүүгийн боловсрол олгох амьдрах ухааны хөтөлбөрийг хамтран боловсруулах, санхүүгийн сургагч багш нарыг бэлтгэх, олон талт сургалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, санхүүгийн мэдлэг олгох гарын авлага, багшийн ном, сургалт явуулахад ашиглагдах материал, видео хичээл болон бусад цаг үеийн хэрэглэгдэхүүнийг боловсруулж, түгээх зэрэг ажлууд хийгдэнэ.

Цахим хуудсаар санхүүгийн боловсрол олгох ажлын хүрээнд:

- Санхүүгийн мэдлэг олгох www.sankhuuugiiinboolvrol.mn цахим хуудсыг тогтмол баяжуулан ажиллалаа.
- “Монголбанкны мэдээлэл”, “Монголын эмэгтэйчүүд” сар бүрийн товхимол. ЦЕГ-ын “Амрыг эрье” улирал тутмын товхимолд санхүүгийн боловсрол олгох буланг тогтмол ажиллууллаа.
- “Санхүүгийн боловсрол” фейсбүүк пэйжийг тогтмол мэдээ, мэдээллээр ханган 6000 гаруй дагагчтай боллоо.
- МҮОНР-гийн “Санхүүгийн мод” нэвтрүүлгээр 29 дугаарыг шууд эфиэрээр болон фейсбүүкээр олон нийтэд түгээв. Мөн МҮОНР-ын дэргэдэх “Пи 3” радиотой хамтран “Энгийн эдийн засаг” нэвтрүүлгийг хамтран бэлтгэж, 18 дугаарыг санхүү, эдийн засгийн ойлголтыг энгийн, ойлгомжтой олгох чинглэлээр ажиллав.
- Иргэдийн эдийн засгийн мэдлэгт зориулж Icon.mn цахим сайтад Эдийн засаг энгийнээр буланг нээж тогтмол мэдээллээр баяжуулж ажиллалаа.

Олон улсын байгууллагуудтай хамтарч ажилласан байдал

ХБНГУ-ын Шпаркассэ банкны сан

- Монголбанк, ХБНГУ-ын Шпаркассэ банкны сан, Монголын банкны холбоо, ХБНГУ-ын “Остпригнитц-Руппини Шпаркассэ” банктай хамтран “Монгол Улсад банкны мэргэжилтэн бэлтгэх онол, практик хослуулсан сургалт болон Дэлхийн хуримтлалын өдрийг нэвтрүүлэх төсөл”-ийг хэрэгжүүлээд 3 жил болж байна. Энэхүү хугацаанд 7 модуль бүхий сургалтад арилжааны 11 банкны нийт 185 оролцогч, сургагч багш бэлтгэх хөтөлбөрт нийт 94 багш амжилттай хамрагдсан байна. Үүнээс энэ жил Улаанбаатар хотод 30 мэргэжилтэн амжилттай хамрагдав. Монголбанк, Хадгаламжийн даатгалын корпораци, Монголын банкны холбоо, ХБНГУ-ын Шпаркассэ банкны сан, арилжааны 11 банк хамтран “Хуримтлуулах, хялбархан” уриатайгаар 10 дугаар сарын 31-ний өдөр “Дэлхийн хуримтлалын өдөр”-ийг Улаанбаатар хотноо. Дархан-Уул аймагт, 10 дугаар сарын 22-ны өдөр Орхон аймагт, 10 дугаар сарын 27-ны өдөр Сүхбаатар аймагт хийж, иргэдэд, хүүхэд багачуудад санхүүгийн мэдлэг олгох, хуримтлалыг хэвшил болгохыг дэмжсэн үйл ажиллагаануудыг өрнүүллээ.

Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк /EBRD/

Монголбанк, Европын сэргээн босголт хөгжлийн банк хамтран “Бичил жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд санхүүгийн боловсрол олгох стратеги” болон “Сургалтын модуль” бэлтгэж, боловсруулах ажлыг 2020 онд эхлүүлээ. Энэ ажлын хүрээнд сургагч багш нарыг бэлтгэх, БЖДҮ эрхлэгчдэд сургалтанд хамруулах, тэдний санхүүгийн боловсролыг дээшлүүлэх өргөн хэмжээний арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ба цаашлаад дэд хөтөлбөр болон батлагдах юм.

OECD/INFE Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хөгжлийн байгууллагын Олон улсын санхүүгийн боловсролын сүлжээ

ЭЗХАХБ-ын ЕвроАЗИЙН өрсөлдөх чадварыг дэмжих хөтөлбөрийн хүрээнд ЭЗХАХБ нь бичил, жижиг, дунд үйлдвэрүүдийн санхүүжилтийн хүртээмжийг сайжруулах талаар Монгол Улсын Засгийн газартай хамтран ажиллан үр дүнгийн талаарх мониторинг хийсэн болно. Үүнд өнгөрсөн 3 жилд гаргасан ахиц дэвшилийг үнэлж, цаашид хэрэгжүүлэх зөвлөмжид: “.....хяналт шинжилгээний хүрээнд Монголбанкны санхүүгийн мэдлэг, боловсролыг дээшлүүлэх стратеги ба арга хэрэгслүүд боловсруулж хэрэгжүүлсэн байдал болон ЭЗХАХБ-ны олон улсын санхүүгийн боловсролын сүлжээнд элссэнийг” оншлов.

МОНГОНИЙ ЗАХ ЗЭЭЛ ДЭХ УЙЛ АЖИЛЛАГАА

3

3.1 НЭЭЛТТЭЙ ЗАХЫН УЙЛ АЖИЛЛАГАА

Төв банкны үнэт цаас

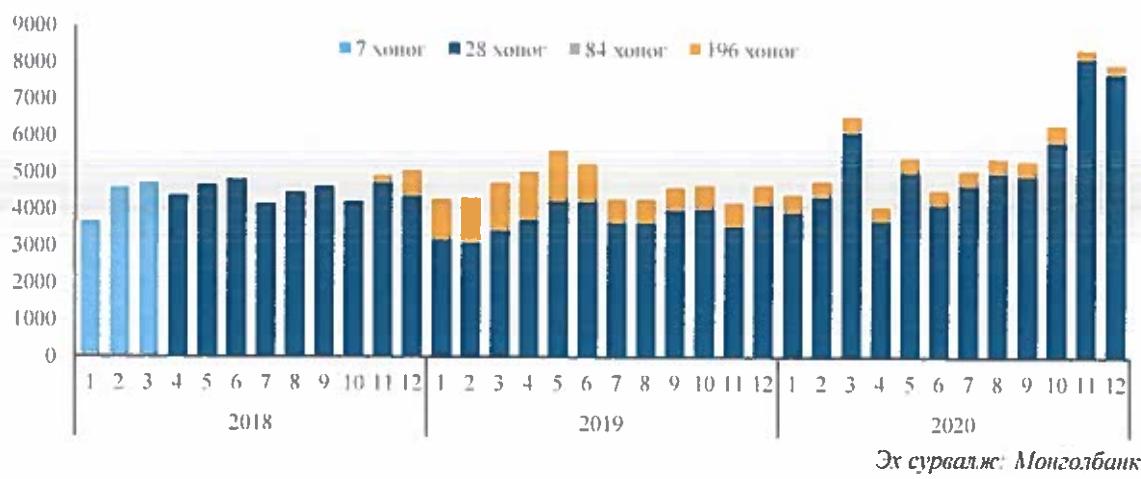
Нээлттэй захын үйл ажиллагаа буюу Төв банкны үнэт цаас (ТБҮЦ)-ны арилжаа нь банк хоорондын захын богино хугацаатай хүү болон нөөцийн хэлбэлзлийг удирдах замаар мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх үндсэн арга хэрэгсэл юм.

Монголбанк 2020 онд мөнгөний захыг хөгжүүлэх зорилгоор хугацаа, хүү, арилжаалагдах хэлбэрээр ялгаатай 2 төрлийн ТБҮЦ-ыг тогтмол арилжааллаа. Үүнд:

- 28 хоногтой ТБҮЦ-ыг тогтмол хүүтэй, хэмжээ хязгаарлаагүй хэлбэрээр Даваа гараг бүр арилжааллаа. Энэ төрлийн үнэт цаасны хүү нь бодлогын хүү болох бөгөөд банк хоорондын захын хөтөч хүүний үүргийг гүйцэтгэж, системийг илүүдэл нөөцийг татах, банкуудын нөөцийг удирдахад чухал үүрэгтэй.
- 196 хоногтой ТБҮЦ-ыг хүүгээр өрсөлдөх, хэмжээ хязгаарласан хэлбэрээр 2 долоо хоног тутам Лхагва гарарт зохион байгууллаа. Банк хоорондын захын байнгын шинжтэй бүтцийн илүүдэл нөөцийг бууруулах, урт хугацаат хэлшилийн идэвхийг нэмэгдүүлэх, төгрөгийн өгөөжийн муруйн эхлэлтийг бүрдүүлэх, мөнгөний бодлогын шилжих механизмыг сайжруулах зорилгоор энэ төрлийн үнэт цаасыг арилжаалсан.

ТБҮЦ-ны үлдэгдэл 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар нэрлэсэн дүнгээр 7,975.2 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 3,311.7 тэрбум төгрөгөөр өссөн бөгөөд нийт үнэт цаасны 96.1 хувийг 28 хоногийн хугацаатай, 3.1 хувийг 196 хоногийн хугацаатай үнэт цаас тус тус эзэлж байв. ТБҮЦ-ны энххүү өсөлтөд (а) алт худалдан авалтаар 2,862.4 тэрбум төгрөг нийлүүлсэн (б) Засгийн газрын цэвэр зээл 590.8 тэрбум төгрөгөөр өссөн нь голлон нөлөөлсөн байна (Зураг 3.1).

Зураг 3.1. ТБҮЦ-ны үлдэгдэл (тэрбум төгрөг, хугацаагаар)

Репо арилжаа

Төв банкны репо арилжаа нь банкны эзэмшиж буй үнэт цаасыг хугацааны эцэст урьдчилан тохиролцсон үнээр буцаан худалдах нөхцөлтэй худалдан авах хэлцэл юм. Монголбанкаас зээлийн

хүүг бууруулах стратеги болон коронавируст цар тахлын эсрэг хийгдэх ажлын хүрээнд репо арилжааны хугацааг 2 жил хүртэл сунгаж, барьцаа хөрөнгийн жагсаалтыг өргөжүүллээ. Ингэхдээ хүртээмжтэй өсөлтийг бий болгох, эдийн засгийг төрөлжүүлэх ач холбогдол бүхий ЖДҮ, уул уурхайн бус экспортын салбарын өрийн дарамтыг бууруулах зорилгоор репо арилжааны эх үүсвэрнийг уг салбарын аж ахуй нэгж, иргэнд Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн А-426 дугаар тушаалаар батлагдсан нөхцлийн дагуу олгож эхлэв. Дээрх өөрчлөлтийг хийснээр (i) Эдийн засгийн уналт, санхүүгийн зуучлалд бий болох сөрөг нөлөөллийг саармагжуулах; (ii) Эдийн засгийг төрөлжүүлэх, экспортлогч аж ахуй нэгжийг дэмжих; болон (iii) Санхүүгийн зах зээлд шинэ бүтээгдэхүүн гаргах боломж бүрдлээ. Тайлант онд Монголбанкнаас репо арилжаагаар банкуудад 230.0 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт олгов. Уг олгосон санхүүжилтээр банкууд зээл олгож, олгосон зээлээ үнэт цаасжуулан, Монголбанкнаас санхүүжилт авах схемийг зураг 8-д дүрслэн харууллаа.

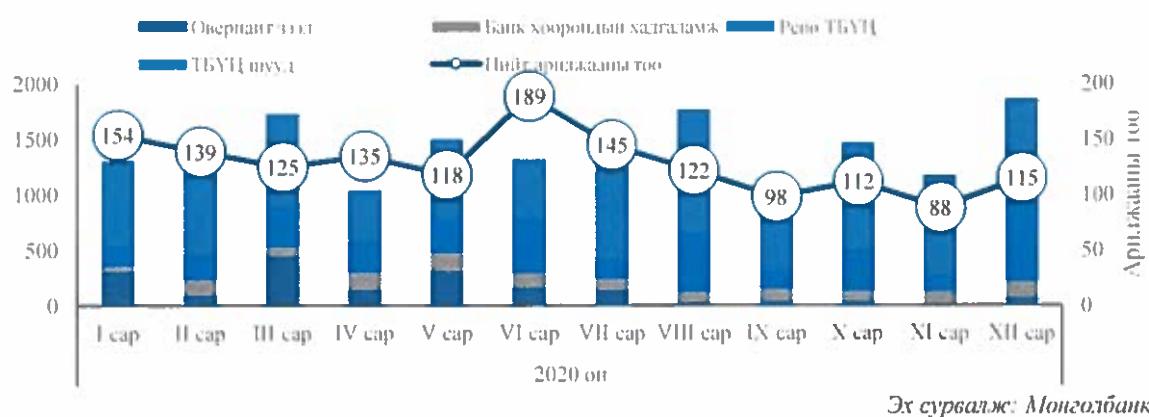
Зураг 3.2. Хэвийн зээлтээр баталгаажсан үнт цаасаар урт хугацаат санхүүжилт олгох схем

Банк хоорондын захын арилжаа

Монголбанкнаас банк хоорондын захын тогтвортой үйл ажиллагааг өдөр бүр хангаж ажиллаж байгаа бөгөөд тайлант оны хугацаанд сард дунджаар 153.4 тэрбум төгрөгийн овернайт арилжаа, 362.2 тэрбум төгрөгийн репо хэлцэл, 765.3 тэрбум төгрөгийн ТБҮЦ-ны шууд худалдан авалтыг хийсэн байна. Мөн банк хоорондын захын хэлшилийн дундаж хугацаа 12.6 хоног болж, өмнөх оноос 2.5 хоногоор буурчээ (Зураг 3.3).

Зураг 3.3. Банк хоорондын захын арилжаа (тэрбум тогрог, хугацаагаар)

3.2 ТӨВ БАНКНЫ БАЙНГЫН САНХҮҮЖИЛТ

Монголбанк нь банкны системийн түр зуурын шинжтэй илүүдэл нөөцийг шингээх, шаардлагатай тохиолдолд нөөц нийлүүлэх нийлүүлэх замаар банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүүний хэлбэлзлийг бууруулах зорилгоор байнгын хэрэгслүүдийг ашигладаг. Байнгын хэрэгсэлд нөөцийг татах буюу овернайт хадгаламж, нөөцийг нийлүүлэх буюу репо санхүүжилтийн хэрэгсэл багтана.

Түүнчлэн Монголбанк хүүний нэгдсэн бодлогын хүрээнд репо санхүүжилтийн хүү нь Төв банкны хүүний коридорын дээд хязгаар (бодлогын хүү + 1 нэгж хувь), овернайт хадгаламжийн хүү нь Төв банкны хүүний коридорын доод хязгаар (бодлогын хүү - 1 нэгж хувь) болж, банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүүний хэлбэлзлийг хязгаарладаг.

Тайлант онд Монголбанк давхардсан тоогоор 154 удаагийн хэлшлээр нийт 3,087.9 тэрбум төгрөгийн репо санхүүжилтийг 10.3 хувийн жигнэсэн дундаж хүйтэйгээр банкуудад олгожээ. Харин Монголбанк давхардсан тоогоор 601 удаагийн хэлшлээр нийт 32,702.9 тэрбум төгрөгийн овернайт хадгаламжийг 7.2 хувийн жигнэсэн дундаж хүйтэйгээр банкуудаас татан төвлөрүүлжээ.

3.3 БУСАД САНХҮҮЖИЛТ

Өдрийн зээл

Өдрийн зээл нь төлбөр тооцооны хэвийн үйл ажиллагааг хангах зорилгоор Монголбанкаас банканд олгож буй санхүүжилтийн хэрэгсэл бөгөөд тухайн өдөрт багтан эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй, хүүгүй зээл юм. Тайлант онд Монголбанкаас банканд өдрийн зээл олгоогүй байна.

Барьцаат зээл

Монголбанк банкны төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг дэмжих зорилгоор эцсийн зээлдүүлэгчийн үүргийн хүрээнд “Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2018 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдрийн А-174 тоот тушаалаар батлагдсан “Монголбанкаас банкаанд олгох барьцаат зээлийн журам”-ын дагуу банканд барьцаат зээл олгодог.

Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2020 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдрийн А-97 тоот тушаалаар Монголбанкаас банканд олгож буй барьцаат зээлийн нөхцөлд 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийг хүртэл дараах өөрчлөлтийг орууллаа.

- Барьцаат зээлийн хугацаа 3 сар байсныг 6 сар хүртэл сунгаж, нэг удаа дахин 6 сараар сунгах,
- Барьцаат зээлийн хүүг 5 нэгж хувиар бууруулж, Монголбанкны санхүүжилтийн байнгын хэрэгслийн хамгийн өндөр хүйтэйтэнцүү хүйтэй зээл олгох болгох;

Гэсэн хэдий ч тус журмын дагуу тайлант онд банканд барьцаат зээл олгоогүй байна.

Харин Коронавируст халдварын цар тахлын үед нийгэм, эдийн засагт үүссэн нөхцөл байдлыг харгалzan банкны санхүүгийн байдлыг сайжруулж, банкны салбарын тогтвортой байдлыг хадгалах зорилгоор Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2020 оны 6 дугаар сарын 3-ны өдрийн А-192 тоот тушаалаар “Монголбанкаас банкинд олгох зээлийн түр журам”-ыг баталсан. Тус журмын дагуу банкны төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг сайжруулах зорилгоор банкинд 6.1 тэрбум төгрөгийн барьцаат зээлийг олгов.

Ипотекийн санхүүжилт

Монголбанк Засгийн газартай хамтран 2013 оноос “Барилгын салбарыг дэмжих, улмаар орон сууцны үнийг тогтвормжуулах” дэд хөтөлбөрийн 2 дахь хэсэг болгон “Орон сууцны санхүүжилтийн тогтвортой тогтолцоог бий болгох хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж эхэлсэн. Орон сууцны ипотекийн

хөтөлбөрийн гол зорилго нь бага, дундаж орлоготой өрхүүдийн орон сууцны иехцэлийг сайжруулах, агаар болон хөрсний бохирдлыг бууруулах, орон нутгийн шилжилт хөдөлгөөнийг саармагжуулахад оршиж байна.

Хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлсэнээс хойш 2020 оны эцсийн байдлаар нийт 5.2 их наяд төгрөгийн хөнгөлөлтэй хүйтэй зээлийг 91.6 мянган өрхөд Монголбанк, Засгийн газар, банкуудын эх үүсвэрээр олгодод байна (Зураг 3.4).

Зураг 3.4. Ипотекийн зээл олголт, тэрбум тогрог

Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг үндсэн зорилттой нь илүүтэй нийцүүлэх, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, зорилтот бүлэгт түлхүү чиглүүлэх зорилгоор Монголбанкнаас орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн журамд холбогдох өөрчлөлтийг оруулж, 2020 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн шинээр олгох орон сууцны ипотекийн зээлийн хүүг жилийн 6 хувь байхаар тогтоосон (Хүснэгт 3.1).

Хүснэгт 3.1. 2020 оны ипотекийн зээл олголт, тэрбум тогрог

Эх үүсвэр	Зээлийн хэмжээ			Зээлдэгчийн тоо		
	8%	6%	Нийт	8%	6%	Нийт
Монголбанк	205.7	98.2	303.9	3,084	1,568	4,652
Банкууд	87.1	66.0	153.2	970	710	1,680
Нийт	292.8	164.3	457.1	4,054	2,278	6,332

Эх сурвалж: Монголбанк

Ийнхүү ипотекийн хөтөлбөрийн хүүг жилийн 6 хувь болгосноор зээлдэгчийн сарын төлбөрийн хэмжээ 20 орчим хувиар буурч, үүнийг дагаад шаардлагатай өрхийн орлогын доод хэмжээ мөн нийтийн хувиар буурах юм. Энэ нь орлого багатай өрхийн хамрагдах боломжийг нэмэгдүүлэх, цар тахлын эрсдэл өндөр үед зээлийн дарамтыг бууруулах, өрхийн амьжиргааг нэмэгдүүлэх, зээлийн эрсдэлийг бууруулах зэрэг олон зерэг үр дагавартай байна.

Нөгөө талд, тус арга хэмжээний үр дүнд ипотекийн зээлийн эх үүсвэрийн хэмжээ буураад байна. Өөрөөр хэлбэл, өмнө нь Монголбанктай тэнцүү хэмжээгээр банкууд эх үүсвэр олгодог байсан бол тус арга хэмжээний үр дүнд 60:40 харьцаагаар олгосноор нийт эх үүсвэр 16.7 орчим хувиар буурсан. Монгол Улсын ипотекийн зээлийн жилийн хүү 6 хувь болон буурсан нь бусад хөгжингүй болон

хөгжиж буй орнууд болох БНХАУ, Шинэ Зеланд, Австрали зэрэг улсуудтай харьцуулагдахуйц түвшинд байна.

Коронавируст халдвар (КОВИД-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль, УИХ-ын 2020 оны 32 дугаар тогтоолын дагуу 2020 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдрийг хүртэл зээлийн эргэн төлөлтийг хойшлуулах хүсэлтийг иргэдээс харилцагч банкууд авч, шийдвэрлэж ажиллалаа. Эргэн төлөлт хойшлуулах хүсэлт гаргасан нийт 2.35 их наяд төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлтэй 46,115 зээлдэгчээс 2 их наяд гаруй төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлтэй 38,152 зээлдэгчийн хүсэлтийг шийдвэрлэж зээлийн эргэн төлөлтийг 6 сарын хугацаанд хойшлуулав. Энэ нь нийт ипотекийн хөтөлбөрийн зээлийн багцын 59 хувийг зээлж байна.

Түрээсийн хөрөнгөөр баталгаажсан бондын санхүүжилт

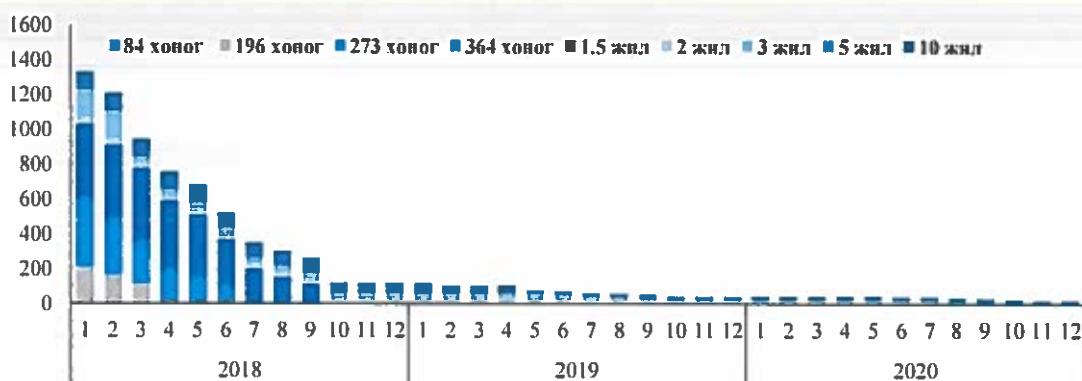
Коронавируст халдвар /КОВИД-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах хуулийн 10 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг, УИХ-ын 2020 оны 32 дугаар тогтоолын 2.6-д заасны дагуу НОСК ХК-ийн хэрэгжүүлж буй түрээслээд өмчлөх орон сууцны хөтөлбөрийн хүрээнд Монголбанкнаас 34.4 тэрбум төгрөгийн түрээсийн хөрөнгөөр баталгаажсан бондыг худалдан авч санхүүжүүлснээр 420 төрийн албан хаагчийг орон сууцжуулаад байна.

3.4 ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ҮНЭТ ЦААС (ЗГҮЦ)

Засгийн газрын санхүүгийн удирдлагыг сайжруулах, мөнгөний бодлыон арга хэрэгслийг нэмэгдүүлэх зорилгоор 2012 оны 10 дугаар сард эхлэн Засгийн газар Монголбанкаар дамжуулан засгийн газрын үнэт цаас (ЗГҮЦ)-ыг анхдагч зах зээл дээр гарган, арилжаасан юм. ЗГҮЦ нь санхүүгийн зах зээл дэх хамгийн эрсдэл багатай хөрөнгө оруулалтын хэрэгсэл бөгөөд хүүний орлого нь албан татвараас чөлөөлөгддөг давуу талтай. Иймд ЗГҮЦ-ны тогтмол арилжаа нь эрсдэлгүй хүүний жишгийг санхүүгийн захад тогтоох буюу өгөөжийн муруйг бүрдүүлэх, богино хугацаат хүүний урт хугацаат хүүнд нөлөөлөх нөлөөллийг тодорхойлох, санхүүгийн захын идэвхийг нэмэгдүүлэх зэргээр санхүүгийн захын хөгжлийг олон талаар дэмждэг. Гэвч Сангийн яамны шийдвэрийн дагуу 2017 оны 11 дүгээр сараас хойш ЗГҮЦ-ны апхдагч захын арилжаа иссэлтэй зарлагдаагүй байна.

ЗГҮЦ-ны үлдэгдэл 2020 оны эцест 22.8 тэрбум төгрөгөөр буурч, 22.5 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна (Зураг 3.5). 2020 оны 10 дугаар сард 3 жилийн хугацаатай ЗГҮЦ-ны хугацаа дуусч, 2020 оны эцэст зөвхөн 10 жилийн хугацаатай ЗГҮЦ-ны үлдэгдэлтэй байна.

Зураг 3.5. Монголбанкаар дамжин арилжаалагдсан ЗГҮЦ-ны үлдэгдэл (тэрбум тогрог)

Джурвалж: Монголбанк

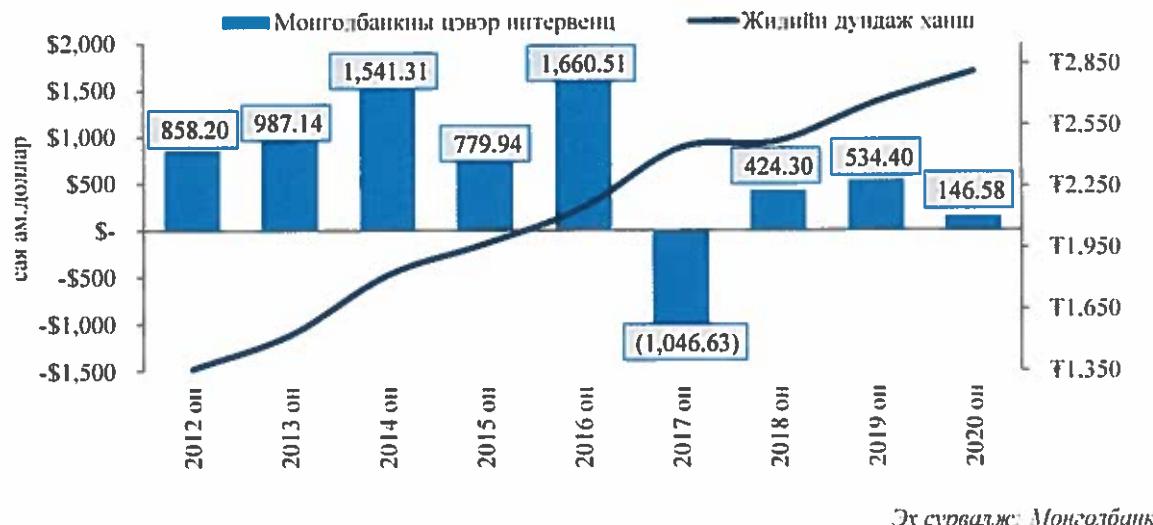
2019 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдрийн Монгол Улсын Засгийн газрын 77-р тогтоолоор батлагдсан “Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны анхдагч, хоёрдогч зах зээлийн үйл ажиллагааны журам” хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хэдий ч 2020 онд ЗГҮЦ-ны хоёрдогч зах дээр арилжаа хийгдээгүй байна. ЗГҮЦ шинээр гаргаагүй, зөвхөн өмнөх ЗГҮЦ төлөгдөж буй энэ нөхцөлд тухай бүр ТБҮЦ-ны эрэлт нэмэгдэж ирсэн бөгөөд ТБҮЦ-ны үлдэгдэл 2019 онд 4.8 их наяд, 2020 онд 8 их наяд болж өсөөд байна.

3.5 МОНГОЛБАНКНЫ ВАЛЮТЫН ЗАХЫН ОРОЛЦОО

Монголбанк төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш нь эдийн засгийн суурь нөхцөлд нийтэй, уян хатан тогтох зарчмыг баримтлан эрэлт, нийлүүлэлтийн богино хугацааны зөрүүнээс үүсэх ханшийн огцом хэлбэлзлийг бууруулах зорилгоор валютын заход шаардлагатай үед тухай бүр оролцож үрлээ. Ковид-19 цар тахлын нөлөө, БНХАУ хилийн хоригоо чангатгаснаас улбаалж Монгол Улсаас экспортлож буй нүүрс болон бусад түүхий эдийн экспортын биет хэмжээ 2020 оны эхний хагаст буурч, төлбөрийн тэншилийн алдагдал нэмэгдэж байсан нь төгрөгийн ханш сулрах дарамтыг нэмэгдүүлж байв. Харин 2020 оны хоёрдугаар хагаст цар тахлын нийгэм, эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөтэй холбоотойгоор олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын зээл, тусlamж орж ирхийн зэрэгцээ дэлхийн зах зээл дээрх нүүрс, зэс, төмрийн хүдэр зэрэг түүхий эдийн үнэ тогтвортой өсөлттэй байж, түүхэн дээд түвшинд хүрсэн нь төлбөрийн тэншилийн алдагдал, төгрөгийн ханш сулрах дарамтыг харьцангуй буурууллаа.

Улмаар Монголбанк 2020 онд валютын захын оролцооны хэрэгсэлүүдээрээ дамжуулан цэвэр дүнгээр нийт 146.6 сая ам.долларыг валютын зах руу нийлүүлжээ.

Зураг 3.6. Монголбанкны валютын захын цэвэр оролцооны дүн 2012-2020 он /сая ам.доллар/

Эх сурвалж: Монголбанк

Монголбанкнаас дотоодын валютын заход оролцох хэрэгслүүдийн нэг гадаад валютын дуудлага худалдааг 2020 онд нийт 101 удаа зохион байгуулж, дуудлага худалдаа болон цахим талбараар дамжуулан цэвэр дүнгээр 2,503.1 сая ам.долларыг валютын заход нийлүүлэв. Энэ нь өмнөх онтой харьцуулахад ам.долларын арилжаа 10.1 хувиар буюу 280.0 сая ам.доллараар буурсан үзүүлэлт юм. Харин Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Сангийн сайд, ЗГХЭГ-ын дарга нарын 2019 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдрийн 03/З/А-5 дугаар хамтарсан тушаалын дагуу төрийн өмчтөй болон төрийн өмч

давамгайлсан хуулийн этгээдээс тайлант хугацаанд нийт 1,776.5 сая ам.долларыг худалдан авахын зэрэгцээ Төв банкны тухай хуулинд заасан Засгийн газрын санхүүгийн зуучлагчийн гүйцэтгэх үүргийн дагуу цэвэр дүнгээр 187.9 сая ам.доллартай тэнцэх гадаад зээл, бондын үндсэн ба хүүгийн төлбөрийг хийж гүйцэтгэжээ.

Зураг 3.7. Ам.доллар, юанийн дууллага худалдаа /сая ам.доллар/

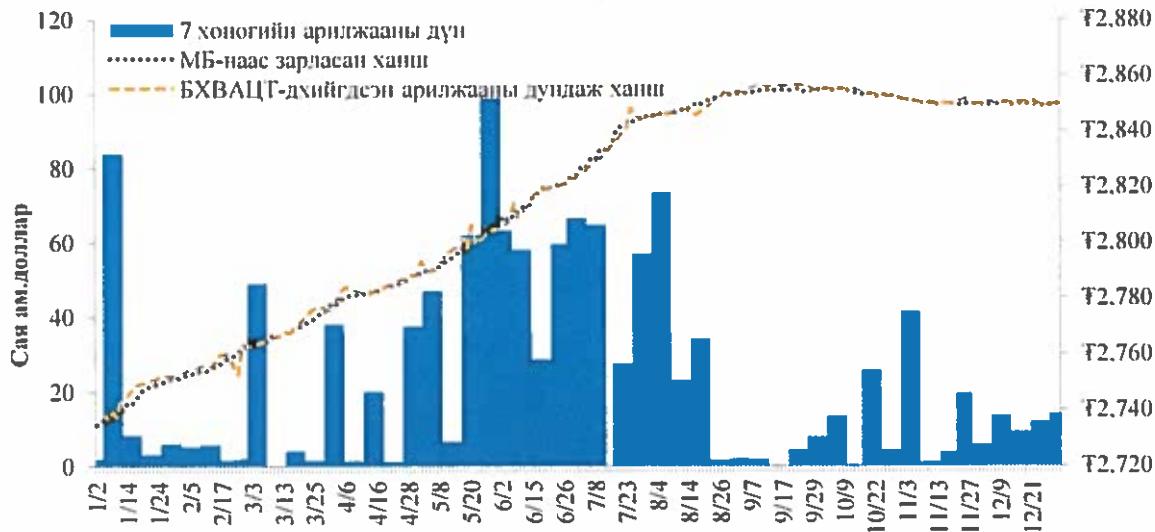

Эх сурвалж: Монголбанк

Банк хоорондын цахим талбар

Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2017 онд баримтлах үндсэн чиглэлд заасны дагуу валютын дотоодын захын дэд бүтцийг хөгжүүлж, ил тод, үр ашигтай байдлыг хангах зорилгоор 2017 оны 4 дүгээр сард Блуумберг терминалд сууринласан банк хоорондын валют арилжааны цахим талбар (BXVAC) буюу “B-match” валют арилжааны системийг, 2018 оны 12 дугаар сард Монголбанкны дотоодын програм хангамжид сууринласан “Валют арилжааны систем”-ийг тус тус нэвтрүүлсэн. Уг систем нь банк хооронд валют арилжаа хийх үйл явцыг хялбаршуулаад зогсохгүй мэдээллийн тэгш байдлыг бий болгосноор зах зээл дэх арилжааны спот ханш бүрэлдэх үйл явцыг тодорхой болгох, арилжаа хийхэд тулгарч буй хариуллагчийн болон төлбөр тооцооны эрсдэлийг бууруулах өндөр ач холбогдолтой юм. Тайлант онд Монголбанкны дотоод ажлын төлөвлөгөөнд “Санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтэц, програм хангамжийг сайжруулах, шинэчлэхэд хамтран ажиллаж, холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх” хэмээн тусгасны дагуу Валютын богино хугацаат своп, форвард хэлшилийг цахим талбараар хийх цонхыг шинээр үүсгэж, амжилттай нэвтрүүлээд байна.

Зураг 3.8. БХВАЦТ-т хийгдсэн арилжаа /сая ам.доллар/

Эх сурвалж: Монголбанк

2020 онд арилжааны банкууд БХВАЦТ-аар дамжуулан 153.9 сая ам.долларын нийт 189 удаагийн арилжаа хийсэн бол Монголбанк цэвэр дүнгээр 877.9 сая ам.долларыг БХВАЦТ-аар дамжуулан валютын заход нийлүүлсэн байна.

Санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэл

Монголбанк банкуудын богино хугацааны төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварт дэмжлэг үзүүлэх, ханшийн эрсдэл, спот захын дарамтыг бууруулах, дотоодын зах зээл дэх долларжилтыг бууруулах, бодит эдийн засгийг дэмжих зорилгоор банкуутдтай богино хугацааны санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийг 2010 оноос, урт хугацаат своп хэллийг 2014 оноос тус тус байгуулж эхэлсэн. Гадаад болон дотоод зах зээлийн нөхцөл байдал, банкуудын гадаад эх үүсвэрнийн өртөг зэргийг харгалзаж, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2020 оны 6 дугаар сарын 09-ний өдрийн А-196 дугаар тушаал, 9 дүгээр сарын 21-ний өдрийн А-379 дүгээр тушаалаар урт хугацаат своп хэллийн журамд нэмэлт өөрчлөлтийг оруулсан. Ингэснээр Kovid-19 цар тахлын үед бага хүүтэй, урт хугацаат эх үүсвэрээр бодит эдийн засгийг дэмжиж, дотоодын зах зээлд ханшийн эрсдэлээс хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлэх боломжийг нэмэгдүүлэв.

Монголбанкаас тайлант онд нийт 538.0 сая ам.долларын ам.долларын богино хугацаат своп хэллийг арилжааны банкуутдтай байгуулан төлбөр тооцоог хийж гүйцэтгэжээ. Харин урт хугацаат своп хэллийн хүрээнд банкуудын гадаад зах зээлээс татсан нэг жилээс дээш хугацаатай гадаад валютын эх үүсвэрээр ам.долларын урт хугацаат своп хэлцэл байгуулж байгаа бөгөөд 2020 онд нийт 372.5 сая ам.долларын дүнтэй урт хугацаат своп хэллийг банкуутдтай байгуулснаас бодит 120.0 сая, бодит бус 252.5 сая ам.долларын хэллийн төрөлд хамаарч байна. Нийт байгуулсан хэллийн дүн өмнөх оны мөн үеэс 44.4 хувиар буюу 297.7 сая ам.доллараар буурчээ. Мөн тайлант онд нийт 712.3 сая ам.долларын урт хугацаат своп хэллийн хугацаа дуусаж, төлбөр тооцоог гүйцэтгэсэн бөгөөд урт хугацаат своп хэллийн үлдэгдэл 339.8 сая ам.доллараар буурч, 1,657.8 сая ам.долларт хүрэв.

3.6 АЛТНЫ САНХҮҮЖИЛТ, ҮНЭТ МЕТАЛЛЫН ХУДАЛДАН АВАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Коронавируст халдварт (КОВИД-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийтгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль, УИХ-ын 2020 оны 32 дугаар тогтоолыг үндэслэн Монголбанкнаас гадаад валютын улсын нөөцийг нэмэгдүүлэх, Алт-2 үндэсний хөтөлбөрийг эрчиимжүүлэх зорилгоор 2020 оны 6 дугаар сараас эхлэн алт олборлогч аж ахуйн нэгжүүдэд арилжааны банкаар дамжуулан хөнгөлөлттэй санхүүжилтийн эх үүсвэрийг олгож эхэлсэн.

Хөтөлбөрийн хүрээнд 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар Монголбанкнаас 13 алт олборлогч аж ахуйн нэгжүүдэд урьдчилгаа төлбөрийн 52.85 тэрбум төгрөг, урт хугацаат санхүүжилтийн 71.24 тэрбум төгрөг, нийт 124.1 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг арилжааны 5 банкаар дамжуулан олгосон бөгөөд санхүүжилт авсан алт олборлогч аж ахуйн нэгжүүд нийт 1,247.99 кг үнэт металлыг Монголбанканд тушаасан.

Монголбанк үнэт металлын худалдан авалтыг өсгөх зорилгоор Дархан-Уул, Баянхонгор аймгуудад үнэт металлын сорьцын шинжилгээний лаборатори байгуулж алт олборлогч иргэд аж ахуй нэгжүүдэд олон улсын зах зээлийн ханшаар үнэт металлаа худалдах боломжийг бүрдүүлэн, сорьцын шинжилгээний үр дүнг цахимаар хүлээн авч, төлбөр тооцоог түргэн гүйцэтгэх зэрэг ажлуудыг үе шаттайгаар зохион байгуулан ажиллаж байна.

Эдгээр арга хэмжээний үр дүнд Монголбанкны худалдан авсан үнэт металл 2020 онд 23.6 тонnid хүрч, өнгөрсөн оны мөн үеэс 8.3 тонноор өсч, гадаад валютын улсын нөөцийг 900 орчим сая ам.доллараар нэмэгдүүлсэн үзүүлэлттэй байна.

Монголбанк 2020 онд худалдан авсан 23.6 тн үнэт металлын 40 хувийг 117 иргэд, 60 хувийг 126 аж ахуй нэгжээс худалдан авсан бөгөөд 2019 онтой харьцуулбал үнэт металл худалдаалж буй иргэдийн тоо 25 хувиар буурч, аж ахуй нэгжийн тоо 12 хувиар өссөн байна.

Зураг 3.9. Монголбанкны худалдан авсан алтын хэмжээ (жилээр)

Эх сурвалж: Монголбанк

МОНГОЛБАНКНЫ БҮТЭЦ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАН

4

4.1 МОНГОЛБАНКНЫ БҮТЭЦ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Монголбанк нь 12 газар, 1 төв, 1 хүрээлэн, 3 бие даасан алба, орон нутаг дахь 5 хэлтэс, 12 салбар, 1 төлөөлөгчийн газартайгаар мөн Төв аппаратад 501, орон нутаг дахь хэлтэс, салбарт 120, нийт 621 батлагдсан орон тоотойгоор үндсэн үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлж байна.

Монголбанк 2020 онд дэвшүүлсэн үйл ажиллагааны шинэчлэлийн дунд хугацааны хөтөлбөрийн хүрээнд бүтэц, зохион байгуулалтыг шинэчлэх, хүний нөөцийн чадавхи болон хууль, эрх зүйн орчинг сайжруулах, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, дэвшилтэт технологи, арга ажиллагааг нэвтрүүлэх чиглэлээр багагүй ажлуудыг хийж гүйцэтгэлээ.

Монголбанкны бүтэц, зохион байгуулалтын хүрээнд Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2020 оны 6 дугаар сарын 03-ны өдрийн А-190 дүгээр тушаалаар Хяналт шалгалтын газрын бүтэц, зохион байгуулалтад өөрчлөлт оруулж, Банкны бүтшийн өөрчлөлт, бодлогын газрыг шинээр байгуулсан.

Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2020 оны 2 дугаар сарын 03-ны өдрийн А-27 дугаар тушаалаар Санхүүгийн мэдээллийн алба, 2020 оны 4 дүгээр сарын 02-ны өдрийн А-109 дүгээр тушаалаар Санхүү бүртгэлийн газар, 2020 оны 6 дугаар сарын 22-ны А-214 дүгээр тушаалаар Судалгаа, статистикийн газрын бүтэц, зохион байгуулалтад тус тус өөрчлөлт оруулж, бүтэц орон тоог шинэчлэн баталсан.

Хүний нөөцийн чадавхийг сайжруулах, удирдлагыг боловсронгуй болгож, өндөр мэдлэг чадвартай чадварлаг боловсон хүчнийг тогтвортой суурьшилтай ажиллуулах болого баримталж, ажилтнуудаа тасралтгүй сурган хөгжүүлэх, тэдний ажиллах нөхцөл, цалин урамшуулал, нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэн ажиллаж байна. Гадаад, дотоод албан томилот, сургалтад нийт 100 гаруй ажилтан хамрагдсан.

Монголбанкны үйл ажиллагаа, төрөөс баримтлах мөнгөний бодлогыг олон нийтэд иээлтэй, ил тод мэдээлэх орон нутаг дахь хэвлэл, мэдээлэл, мэргэжлийн байгууллага, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудыг мэдээлээр хангах, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх зорилгоор 2020 оны 8 дугаар сард банкны салбарын удирдах ажилтны бүсийн зөвлөгөөнийг Завхан аймагт зохион байгуулж, орон нутаг дахь Монголбанкны салбар, хэлтсийн удирдлагууд болон мэргэжилтийн дотоод үйл ажиллагааны чиг үүргийн хүрээнд хэлэлциүүлэг уулзалт, сургалтыг зохион байгууллаа.. Зөвлөгөөний чанар, хамрах хүрээг өргөжүүлж, орон нутгийн засаг захирагаа, арилжааны банкны удирдлагууд болон олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагуудыг оролцуулсан уулзалт хэлэлциүүлгийг хийлээ.

Сүүлийн үеийн дэвшилтэт техник, технологийг нэвтрүүлэх замаар Монголбанкны ажилтнуудыг цахим орчинд үр ашигтай хамтран ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, ажлын хэрэгцээнд цуглуулсан бүх төрлийн мэдээллийг цахим хэлбэрээр хадгалах, түгээх, ашиглах, түүнд үндэслэн шинжилгээ хийхэд чиглэсэн Мэдээллийн технологийн шинэчлэлийг үе шаттайгаар хийж байна. Азийн хөгжлийн банктай хамтран хэрэгжүүлж буй Төлбөрийн системийн шинэчлэл төслийн хүрээнд ERP систем нэвтрүүлэх төслийн нэгжтэй хамтран ажиллаж байна. Монголбанкны үйл ажиллагааг илүү тодорхой болгох, шийдвэр гаргах хэлбэр, үйл явцыг ил тод болгох, хяналтын тогтолцоог сайжруулах зорилгоор эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох чиглэлээр ажиллаж байна.

4.2 ГАДААД ХАРИЛЦАА ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Монголбанкны гадаад харилцаа, хамтын ажиллагаанд гарсан онцлох үйл явдлууд:

Монголбанк Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (БНСУ)-ын Төв банк хооронд 2011 оны 8 дугаар сарын 14-ний өдөр байгуулсан “Харилцан ойлголцлын санамж бичиг”-ийн хүрээнд тус банкнаас хэрэгжүүлдэг “Мэдлэгийн түншлэлийн хөтөлбөр”-т Монголбанк дөрөв дөх жилдээ хамрагдаж, БНСУ-ын Төв банк, Сунг Кюун Кван Их сургуультай хамтран “Ханган нийлүүлэлтийн давтамжтай хомсдол, гадны шокуудын хүрээн дэх мөнгөний бодлогын стратеги” сэдвээр хамтарсан судалгааны ажил хийж, үр дүнг харилцан тайллагнах, эсийн судалгаа, тайланг хэвлүүлэх ажлыг БНСУ-ын Төв банктай хамтран зохион байгуулж дууслаа.

Монголбанк мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх Монгол Улсын тогтолцоог сайжруулах, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, харилцан үнэлгээний үр дүнг сайжруулах ажилд хамтын ажиллагааны зөвлөлийн гишүүн байгууллага, Олон улсын валютын сан, Азийн хөгжлийн банк болон Ази, номхон далайн бүсийн байгууллага зэрэг олон улсын байгууллагуудтай идэвхтэй хамтран ажиллан дэмжлэг үзүүлж, газар дээрх хурлыг цар тахлын үед амжилттай зохион байгуулсан Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-ын стратегийн дутагдалтай орнуудын жагсаалтаас Монгол Улс амжилттай гарлаа.

Хоёр улсын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг дэмжих зорилгоор Монголбанк, Хятадын Ардын Банкны хооронд байгуулсан 15 тэрбум юань буюу 6 их наяд төгрөгийн үндэсний мөнгөн тэмдэгт солилцох своп хэлшийн гэрээг 2020 оны 7 дугаар сарын 31-ний өдөр шинэчлэн байгуулж, своп хэлшийнг дахин 3 жилийн хугацаатайгаар 2023 он хүртэл Монголбанк амжилттай сунгалаа. Своп хэлшийн ерөнхий гэрээг сунгах ажлын хүрээнд Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлөөс өгсөн зөвлөмжүүдийн хэрэгжилтийг бүрэн биелүүлж ажиллав. Тус гэрээг амжилттай сунгаснаар богино хугацааны гадаад өрийн дарамтыг эдийн засгийн тогтвортой байдалд серөг нелөө үзүүлэхгүйгээр шийдвэрлэж чадлаа.

Монгол Улс Олон улсын валютын сантай хамтран “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хотолбор”-ийг 3 жилийн хугацаанд амжилттай хэрэгжүүлж, үргэлжлүүлэн Ковид-19 цар тахлаас үүдэлтэй эдийн засгийн хүндрэлийг хохирол багатай даван туулах, төсөв болон төлбөрийн тэншилийн алдагдлыг санхүүжүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газар, Монголбанк хамтран Олон улсын валютын сангийн “Шуурхай санхүүжилтийн хөтөлбөр”-т хамрагдаж, 99 сая ам.долларын санхүүжилтийг авав. Тус хөтөлбөрийн хүрээнд Монгол Улсад байрлах суурин төлөөлөгчийн газартай нягт уялдаа холбоотой ажиллаж, шаардлагатай хурал, уулзалтуудыг зохион байгуулж, хэрэгцээт мэдээллээр цаг тухайд нь ханган ажиллалаа.

Мөн хамтын ажиллагааны хүрээнд Азийн хөгжлийн банк, Олон улсын валютын сан, Дэлхийн банк, Олон улсын санхүүгийн корпорацийн дэмжлэгтэйгээр Монголбанканд шаардлагатай техник туслацааг онлайн хэлбэрээр хэрэгжүүлж ирлээ.

Монголбанк 2020 онд Олон улсын валютын сан, Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банк, Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк, Зүүн өмнөд Азийн Төв банкуудын холбооны судалгаа, сургалтын төвийн жилийн ээлжит болон удирдах зөвлөлийн хурлуудад онлайнаар тогтмол оролцож, тулгамдсан асуудлуудын талаар санал солилцлоо.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Төв банкнаас зохион байгуулсан 2020 оны Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны олон улсын форумд онлайнаар Монголбанкнаас Евразийн эдийн засгийн хамтын ажиллагаа: Санхүүгийн үүрэг ба тулгамдсан асуудал хэлэлцүүлэгт илтгэл тавин оролцож, олон

улсын хамтын ажиллагааны олон амжилт, Монголын банкны тогтолцооны оншлогоос хуваалцаа. Тус форумд салбар бүрийн хувийн болон төрийн хэвшлийн төлөөлөгчид, бодлого боловсруулагчид оролцож бүсийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааны талаарх туршлага солилцож, цаашдын чиглэл дээр санал бодлоо хэлэлцсэн олон улсын форум боллоо.

Монголбанкны удирдлагууд Олон улсын валютын сангийн Ази Номхон далайн бүсийн газар, Японы Олон улсын Хамтын ажиллагааны байгууллага (ЖАЙКА)-ын Ази Номхон далайн орнуудын төв банк болон сангийн яамны удирдлагууд, эрдэмтэн судлаач нарыг хамруулсан хуралд оролцлоо. Тус хуралд “Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд болон хүртээмжтэй өсөлтөд хүрэх нь” дэд сэдвээр хэлэлцүүлэгт оролцож, тулгамдсан асуудлууд, цаашдын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх чиглэлээр санал солилцов.

Монголбанк 2020 оны эхний улиралд Оросын Холбооны Улсын Төв банктай “Хамтын ажиллагааны гэрээ”-г эцэслэн байгуулж, хоёр орны Төв банкны ажилтнуудыг сургалтад хамруулж харилцан дадлага хийж, чадвараа нэмэгдүүлж, туршлага солилцох болон бус нутгийн арга хэмжээнүүдийг хамтран зохион байгуулж, оролцох боломжийг бүрдүүлээд байна.

Монголбанкны гадаад харилцааг өргөжүүлж, шинэ хамтын ажиллагааг эхлүүлэх зорилгоор Мэргэшсэн Санхүүгийн Шинжээч (CFA)-ийн цол олгодог Олон улсын мэргэшсэн санхүүгийн шинжээчдийн институттэй хамтран ажиллах боломжийг судалж, харилцаа тогтоосны үндсэн дээр Монголбанк ба Олон улсын мэргэшсэн санхүүгийн шинжээчдийн институтийн хооронд “Тэтгэлгийн гэрээ” байгуулсан бөгөөд 2021 оноос эхлэн Монголбанкны ажилтнууд тус мэргэжлийн цол олгох шалгалтад хөнгөлөлттэй үнээр хамрагдах боломжтой боллоо.

Зүүн өмнөд Азийн Төв банкуудын холбооны судалгаа, сургалтын төв, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бундесбанк, Бүгд Найрамдах Польш Улсын Төв банк, Швейцарийн Холбооны Улсын Үндэсний Банкны Герзенсий дэх сургалтын төв, Бүгд Найрамдах Франц Улсын Төв банкны Олон улсын банк, санхүүгийн институт, Олон улсын төлбөр тооцооны банкны Санхүүгийн тогтвортой байдлын институт, Олон улсын валютын сангийн Сингапур Улс дахь сургалтын институт, Дэлхийн банкны Нөөцийн зөвлөгөө, удирдлагын түншлэл хөтөлбөр хийгээд бусад орны Төв банк, санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран Ковид-19 цар тахлын үед хүний нөөцийн чадавхийг сайжруулах, хөгжүүлэх чиглэлээр нягт холбоотой ажиллаж, онлайн сургалтуудад Монголбанкны ажилтнуудыг тогтмол хамруулж ажиллав.

4.3 ОЛОН НИЙТТЭЙ ХАРИЛЦАХ ХАРИЛЦАА

Монголбанк бодлогын шийдвэр, түүний үндэслэлийг олон нийтэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй байдлаар тайлбарлан таниулж, Төв банкны нээлттэй, ил тод, хариушлагатай байдлыг хангах зарчмын хүрээнд дараах ажлуудыг хийж гүйцэтгэлээ.

Инфляцыын тайлангийн хүртээмжийг сайжруулах

Төв банкны олон нийттэй харилцах гол арга хэрэгслүүдний нэг болсон инфляцыын тайланг тайлбарлан түгээх ажлын хүрээнд 2019 оны 4-р улирлын болон 2020 оны 3, 4, 6, 9 дүгээр сарын инфляцыын тайланг танилцуулах ажлыг нээлттэй сонсгол хэлбэрээр болон цар тахал дэгдсэнээс хойш цахим, видео хэлбэрээр тус тус зохион байгууллаа. Мөн тухай бүр “Хураангуй” хувилбарыг олон нийтэд ойлгомжтой, инфографик хэлбэрээр товчлон боловсруулж албан ёсны сошиал хаягуудаар түгээв.

Мөнгөний бодлогын хорооны шийдвэрийг тайлбарлан, түүсч

Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 3, 4, 6, 8, 9, 11, 12 дугаар сарын хурлын шийдвэрийн мэдэгдлийг Монголбанкны цахим хуудсанд байршуулж, хэвлэлийн бага хурлаар танилцуулж, бодлогын хүүг нийт 5 нэгж хувиар бууруулсан, хүүгийн коридорыг нарийгасан, төгрөгийн заавал байлгах нөөцийн хэмжээг бууруулсан, эргэн төлөлт нь хүндэрэлд орсон зээлдэгчийн хэрэглээний зээлийн хугацааг сунгахаар болсон, банкуудын гадаад валютын нөөцийн урамшууллыг хүү харгалзан харилцан адилгүй тооцож эхэлсэн, урт хугацаатай репо санхүүжилтийн хэрэгслийг зах зээлд нэвтрүүлэхээр болсон бодлогын шийдвэрүүдийн үндэслэлийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдээр дамжуулан олон нийтэд мэдээлэв. Мөн Мөнгөний бодлогын хорооноос гаргасан шийдвэр, түүний үндэслэлийг эдийн засагт оролцогч талууд буюу судлаач, шинжээчид, хөрөнгө оруулагчид, олон нийтэд тайлбарлахын тулд Монголбанкны албан ёсны веб хуудас, олон нийтийн цахим сүлжээ болон олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслүүдийг ашиглан мэдээлэл тогтмол бэлтгэж ажиллав. Тэдгээрээс дурдвал, Bloomberg, Eagle төлөвизүүдээр тусгай нэвтрүүлэг бэлтгэн хүргэнсэс гадна МБГ-ын удирдлагууд, Мөнгөний бодлогын хорооны хараат бус тишүүд-сонин, сайт, төлөвизүүдэд тухай бүр тайлбар ярилцлага өгөв.

Хэвлэлийн бага хурал

Монголбанкны цаг үеийн асуудал, санхүү, банкны салбарын статистик үзүүлэлтийг мэдээлэх, тайлбарлах зорилгоор Хэвлэлийн бага хурлыг сар бүр зохион байгуулж байна. Ингэхдээ, мөнгөний бодлогын хорооны мэдэгдэл, Монголбанкны хэвлэлийн бага хурал болон цаг үеийн шуурхай хурлын үеэр Фейсбүүк орчинд шууд дамжуулалт хийж хэвшээд байна. Тайлант хугацаанд нийт 16 удаа хэвлэлийн бага хурлыг зохион байгуулнаас Мөнгөний бодлогын хорооны шийдвэрийг танилцуулах хурлыг 7 удаа зарлан танилцуулав. Төв банкны олон нийттэй харилцах харилцаа нь иргэдийн Төв банкинд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх, мөнгөний бодлогын үр нөлөөг сайжруулах, улмаар зах зээл дээрх хүлээлтийг үр дүнтэй удирдахад эерэг нолоо үзүүлэхийг зорьдог.

Эрдэм шинжилгээний бага хурал, олон нийттэй харилцах судалгаа

Монголбанкны иэрэмжит эрдэм шинжилгээний бага хурлыг цар тахлын нөхцөл байдлаас хамаарч зайнаас, цахимаар зохион байгуулсан нь халдварт хамгааллын дэглэмний сахихын хамт оюутан, судлаачдын эдийн засаг, санхүүгийн чиглэлээрх судалгаа хийхийг дэмжсэн, оролцогчдын хүртээмжийг хангасан арга хэмжээ болсон. Түүнчлэн, Монголбанкнаас хийж байгаа судалгаа, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах, Глобал эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлд гарч буй өөрчлөлтүүдийг мэдээлэх зорилгоор долоо хоног тутмын гадаад орчны тойм мэдээллийг 3 сараас эхлэн, тайлант хугацаанд нийт 28 дугаарыг бэлтгэн хүргэв.

Гамшгаас хамгаалах бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжсэнтэй холбогдуулан Монголбанкнаас шаардлагатай бүх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж ажилласан ба тэдгээртэй холбоотой мэдээ, мэдээллийг цахим сувгуудаар тухай бүр хүргэв. Мөн Монголбанкны веб хуудсанд “КОВИД-19: АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БҮЙ АРГА ХЭМЖЭЭ” шинэ цэсийг нээлзээ.

Монголбанкны мэдээлэл

“Монголбанкны мэдээлэл” товхимол бэлтгэж түгээх ажлын хүрээнд тайлант хугацаанд нийт 12 дугаар эрхлэн гаргаж, 9600 хувийг хэвлүүлэн, дугаар бүрийг МУЕТГ, УИХ, ЗГ, арилжааны банкууд, Монголбанкны газар нэгжүүд, орон нутаг дахь хэлтэс салбар, аймаг, сумын ЗДТГ, номын сан, сургуулиудад түгээж ажиллалаа.

Монголбанкны бодлого, үйл ажиллагааг тайлбарласан "Эдийн засаг энгийнээр" буланг ажиллуулж, нийтлэл мэдээлэл бэлтгэж, видео шторкуудыг хүргэв. Тухайлбал "Монголбанкны оншох үйл явдлын товчоон", "Тэтгэврийн зээлийн дүнг хэрхэн тооцох вэ", "Өр, орлогын харьцаа", "Шинэ 5000 төгрөгийн дэвсгэртийн нууцлал", "Ханш хэрхэн тогтдог вэ?" гэх мэт сэдвүүдээр 12 видео шторк бэлтгэхээс гадна 26 нийтлэл, 42 инфографик бэлтгэн хүргэлээ. 2020 онд "Ятгах тусам нягтал", "Нягтлах тусам аюулгүй", "Хуримтлалын өдөр", "Халаасанд бус хэтэвчинд, Овоонд бус хэрэглээнд" аянуудыг бусад байгууллагуудтай өргөн хүрээнд хамтран зохион байгуулж ажиллаа.

Монголбанкны сургач оюутан-багши

Монголбанк, Цагдаагийн Ерөнхий газар, Монголын банкны холбоо хамтран иргэд, олон нийтэд чиглэсэн санхүүгийн залылан, луйвраас сээрэмжлүүлэх зорилго бүхий "Ятгах тусам нягтал", "Нягтлах тусам аюулгүй" цуврал аянуудыг 2019 оны 12-р сард эхлүүлсэн ба 2020 оны турш хэрэгжүүллээ. Оюутнуудад Монголбанкны бодлого, үйл ажиллагааг таниулж, мэдээлэл түгээх ажлын хүрээнд "Сургач оюутан багш", "Монголбанкны мэдээллийн цаг" сургалт, уулзалтыг сар бүр тогтмол хийж хэвшээд байсан боловч Засгийн газар, Улсын онцгой комиссын шийдвэрээр бүх хурал, уулзалт, сургалтуудыг цуцалсан тул тайлант хугацаанд нийт 5 удаа зохион байгуулав. "Монголбанкны мэдээллийн цаг" арга хэмжээнд Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Тэргүүн дэд Ерөнхийлөгч, дэд Ерөнхийлөгч нарыг урьж оролцуулснаар оюутнуудад Монголбанкны удирдлагуудын ажил, мэргэжлийн замнал болон Төв банкны бодлого шийдвэрийн талаарх сонирхолтой лекцүүдийг сонсох боломжийг олгосон өндөр ач холбогдолтой арга хэмжээ болов.

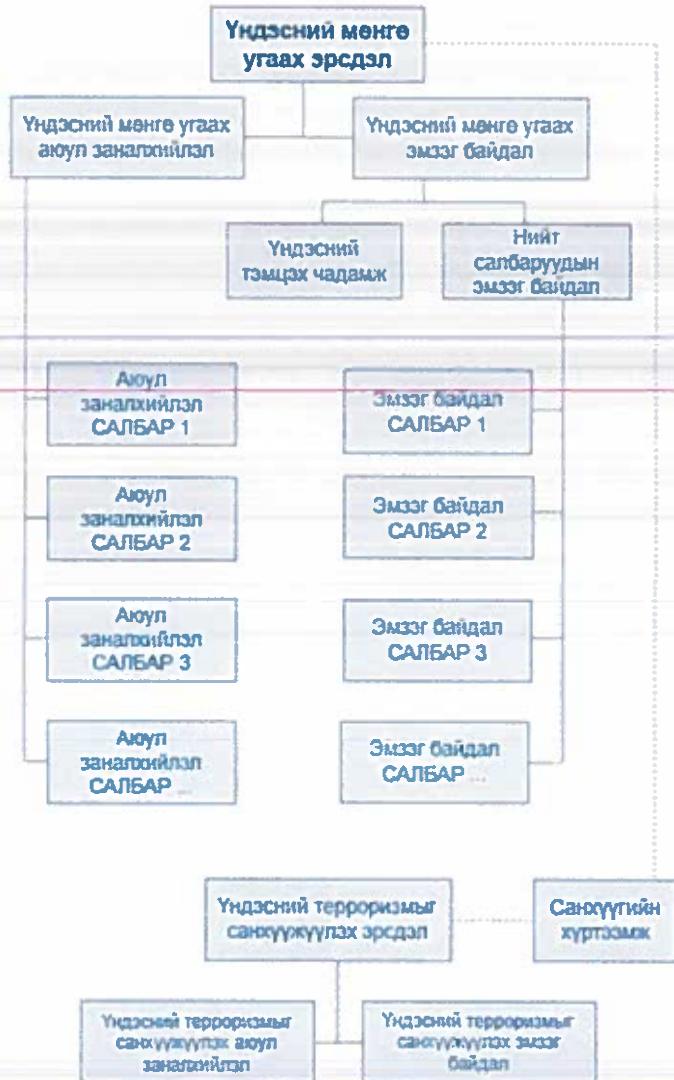
4.4 МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Санхүүгийн мэдээллийн албанаас Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2020 онд баримтлах Үндсэн чиглэлд тусгасан Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог сайжруулах хүрээнд дараах шаардлагатай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн.

I. Үндэсний эрсдэлийн үзүүлгээ

ФАТФ-ын техник хэрэгжилийн Зөвлөмж 1 болон үр дүнтэй байдлын Шууд хэрэгжилт 1-ийн шаардлагыг хэрэгжүүлэх хүрээнд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэхтэй холбоотой Үндэсний эрсдэлийн үзүүлгээг хийх ажлыг Дэлхийн банкны техник туслалцаатайгаар гүйштгэхээр тохиорлоцсон. Үүнтэй холбогдуулан, Сангийн сайдын 2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ийн өдрийн 20 дугаар тушаалаар Үндэсний эрсдэлийн үзүүлгээг хийх үндсэн ажлын хэсгийг байгуулсан. Мөн Сангийн сайдын 2020 оны 4 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 90 дүгээр тушаалаар банк, үнэт цаас, даатгал, банк бус санхүүгийн байгууллага, санхүүгийн бус бизнес мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчид зэрэг салбар тус бүрийн хувьд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үзүүлэлтэй 11 дэд ажлын хэсгийг байгуулав. Улмаар төрийн байгууллагууд болон холбогдох бүхий л салбарын хувийн хэвшлийн нийт 52 байгууллагын 128 төлөөлөгчөөс бүрдсэн том баг Дэлхийн банкны аргачлалд үндэслэн дараах бүдүүвч зурагт үзүүлсний дагуу Үндэсний эрсдэлийн үзүүлгээг хийж гүйцэтгэж байна.

Зураг 4.1 Монгол угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх Үндэсний эрсдэлийн үзүүлэлийн бүдүүвч зураг

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА

Санхүүгийн мэдээллийн албаны зүгээс долоо хоног бүр ажлын явцыг хэлэлцэх, цаашид хийгдэх ажлууудыг тодорхойлох уулзалтуудыг зохион байгуулсан. Эдгээр уулзалтуудын үр дүнд 2020 оны 3 дугаар улирлын байдлаар салбар тус бүрийн эрсдэлийн үнэлгээг хийх хэлэлцүүлгүүдийг зохион байгуулав. Улмаар салбар тус бүрийн эрсдэлийн үнэлгээний үр дүн, дүгнэлтүүдийг урьдчилсан байдлаар боловсруулсан бөгөөд ФАТФ-ын газар дээрх хяналт шалгалтад бэлтгэх зорилгоор нэгдсэн хэлэлцүүлгийг Санхүүгийн мэдээллийн албанаас бүх ажлын хэсгийн гишүүн байгууллагуудтай хамтран 2020 оны 9 дүгээр сарын 23-ны өдөр зохион байгуулав.

Үүнээс гадна, Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээний тайланг цээслэн боловсруулах ажлын хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас холбогдох байгууллагуудтай хамтран 2020 оны 10 дугаар сарын

26-30-ны өдрүүдэд нийт 5 өдөр 11 дэд ажлын хэсэг тус бүрийн хийсэн үнэлгээний талаарх хэлэлцүүлгийг Хууль зүй, дотоод хэргийн яам болон Авлигатай тэмцэх газар дээр амжилттай зохион байгуулав. Тус хэлэлцүүлэгт холбогдох яам, төрийн байгууллага, шүүх, прокурор, хууль сахиулах байгууллага, судлаач эрдэмтэд, мэргэжлийн холбоод болон хувийн хэвшлийн нийт 250 гаруй төлөөлөл оролцон нийт 11 дэд ажлын хэсгийн боловсруулсан тайланг хэлэлциэн, санал дэвшүүлж, сайжруулах талаар үзэл бодлоо илрэхийллээ.

Дэд ажлын хэсгүүд дээрх хэлэлцүүлгийн үеэр дэвшүүлсэн оновчтой санал, зөвлөмжүүдийг өөрсдийн тайландаа тусган боловсруулж байгаа бөгөөд Үндэсний эрдээлийн үнэлгээний тайлангийн төслийг Дэлхийн банкны санал, зөвлөмжид үндэслэн холбогдох сайжруулалтуудыг хийж эцэслэхээр ажиллаж байна.

Үндэсний эрдээлийн үнэлгээний ач холбогдол нь Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбогдох эрдээлийг үнэлж, тодорхойлох юм. Үүний дагуу, зохицуулах байгууллагууд эрдээлд сууринласан аргачлалыг хэрэглэж, эрдээлийн түвшинг бууруулах чиглэлээр холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсний үр дүнд ФАТФ-ын Зөвлөмжийн техник хэрэгжильт болон үр дүнтэй байдлыг нэмэгдүүлнэ. Үндэсний эрдээлийн үнэлгээний үр дүнд үндэслэн Монгол Улсын дунд хугацаанд хэрэгжүүлэх Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх Үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулж, батлуулахаар төлөвлөж байна. Энэхүү Үндэсний хөтөлбөр болон түүнийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрдээлийг бууруулах, ФАТФ-ын техникийн хэрэгжильт болон үр дүнтэй байдлыг нэмэгдүүлэх асуудлуудыг дэлгэрэнгүй тусгах бөгөөд Монголбанк, Санхүүгийн мэдээллийн алба, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Сангийн яам, Санхүүгийн зохицуулах хороо, хууль сахиулах байгууллагууд болон бусад холбогдох байгууллагууд хамтран хэрэгжүүлж ажиллах болно.

Зураг 4.2. Үндэсний эрдээлийн үнэлгээний ач холбогдол

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА.

II. Дотоод хамтын ажиллагаа

Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоо нь маш өргөн хүрээнийй, үндэсний хэмжээний асуудал тул холбогдох байгууллагуудын хамтын ажиллагаа хамгийн чухал үүрэгтэй юм.

Санхүүгийн мэдээллийн алба нь төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа, мөнгө угаах терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцооны гадаад, дотоод харилцаа, хамтын ажиллагааг хариуцдаг. Одоогоор Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагааны хэрэгжилийг хангах чиглэлээр Санхүүгийн мэдээллийн албаны дэргэд төрийн 20 гаруй байгууллагын оролцоотой Хамтын ажиллагааны зөвлөл болон Үндэсний зөвлөл ажиллаж байна. Энэхүү 2 зөвлөлд Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хууль, зүй дотоод хэргийн яам, Сангийн яам, Гадаад харилцааны яам, хууль сахиулах байгууллагууд болон бусад холбогдох төрийн байгууллагуудын төлөөллүүд багтдаг.

Санхүүгийн мэдээллийн албанаас 2020 онд Үндэсний зөвлөлийн хурлыг 2 удаа. Хамтын ажиллагааны зөвлөлийн хурлыг нийт 5 удаа зохион байгуулж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог бэхжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой асуудлуудыг хэлэлцэж шийдвэрлэсэн. Тухайлбал, Монгол Улсыг ФАТФ-ын стратегийн дутагдалтай улс орнуудын жагсаалтаас гаргах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, ФАТФ-ын техник хэрэгжилтийн 40 Зөвлөмжийн үнэлгээг сахиулах чиглэлээр хийх шаардлагатай ажлууд, Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээг хийж гүйцэтгэх ажлын явц, Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн хууль эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох, мөн зөвлөлийн гишүүн байгууллагуудын хоорондох мэдээлэл солициоог нэмэгдүүлэх, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах болон бусад холбогдох асуудлуудыг хэлэлцсэн. Санхүүгийн мэдээллийн албанаас хурлаас гарсан шийдвэрүүдийг холбогдох байгууллагуудад хүргүүлж, хэрэгжилийг тайлагнаж ажиллав.

Үүнээс гадна Санхүүгийн мэдээллийн алба нь дотоодын эрх бүхий байгууллагуудтай ажлын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагааны үр дүнтэй байдлыг нэмэгдүүлэх үүднээс холбогдох албан тушаалтуудыг хамруулсан хурал, уулзалтуудыг тогтмол зохион байгуулсан. Тухайлбал, Монгол Улсын Ахицын тайлан, Явицын тайлан, бусад тайлан, судалгаа, асуулгыг холбогдох олон улсын байгууллагуудад хүргүүлэх ажлын хүрээнд хурал, уулзалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулж ажилласан.

III. Хяналт шалгалт

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд 2019 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдөр оруулсан нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд Санхүүгийн зохицуулах хороо болон мэргэжлийн холбоод болох Мэргэшсэн нягтлан бодогчдын институт, Монголын Хуульчдын холбоо, Монголын Нотариатчдын танхимаас хяналт тавихаар болсон. Үүнтэй холбогдуулан, Санхүүгийн мэдээллийн албанаас нотариатч, хуульч болон нягтлан бodoх бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хяналт тавих хүрээнд 2020 онд мэргэжлийн холбоодтой хамтран мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр хяналт шалгалтыг хийж гүйцэтгэсэн.

Энэ хүрээнд мэргэжлийн холбоодыг Олон улсын валютын сангийн техник туслалцааны хүрээнд боловсруулсан зайны хяналтын асуулга болон эрсдэлийн үнэлгээний аргачлалыг ашиглан санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд үнэлгээ хийж, өндөр эрсдэлтэй гарсан этгээдэд газар дээрх хяналт шалгалт хийх, улмаар хяналт шалгалтын үр дүнд үндэслэн зайны хяналтын асуулга болон эрсдэлийн үнэлгээний аргачлалыг шинэчлэхэд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас туслалцаа үзүүлж хамтран ажиллав. Мөн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд зориулан эрсдэлд сууринласан аргачлалыг хэрэгжүүлэх гарын авлага болон тайлан бөглөх заавар зөвлөмжийг боловсруулж, Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд заасан үүргийг биелүүлж ажиллах талаар сургалт, уулзалтуудыг зохион байгуулсан. Дараах хүснэгтэд мөнгө угаах, терроризмыг

санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр иййт мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд хийсэн хяналт шалгалт болон авсан арга хэмжээний талаар харуулав (Хүснэгт 3).

Хүснэгт 4.1. Монго угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр хийсэн хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа

Үзүүлэлт	2017	2018	2019	2020
Банканд хийсэн хяналт шалгалт	2	14	24	19
Банкнаас бусад мэдээллийн хувьтамшигийн огосон хяналт шалгалт	139	1025	269	146
Банк болон банкнаас бусад мэдээллийн хувьтамшигийн огосон тавигдсан актын тоо	29	4	-	1
Банк болон банкнаас бусад мэдээллийн хувьтамшигийн огосон хугацаат үүрэг флаагвар	367	272	245	444

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА.

IV. Соён гэгчрүүлэх үйл ажиллагаа

Санхүүгийн мэдээллийн албанаас 2020 онд мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүдэд зориулан мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлийн соён гэгчрүүлэх, мэдлэгийг дээшлүүлэх бичиг баримтуудыг боловсруулж, олон иййтэд түгээсэн байна. Тухайлбал:

- Банкуудад зориулан 2019 оны Стратегийн дүн шинжилгээний тайланг боловсруулж, хүргүүлсэн;
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх эрсдэлд суурилсан аргачлалыг хэрэгжүүлэх нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч, хуульч болон нотариатчадад зориулан гарын авлагыг боловсруулсан;
- Санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд зориулсан Санхүүгийн мэдээллийн албанад ирүүлэх тайлан бөглөх заавар, зөвлөмжийг боловсруулсан;
- Олон иййтэд зориулсан “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх нь” гарын авлагыг боловсруулж, Монголбанкны сайт дээр ийтлүүлсэн;
- “Нотариатын салбар дахь мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн дохио” заавар, зөвлөмжийг боловсруулан Монголын Нотариатчдын танхимд хүргүүлсэн;
- Улс төрд нөлөө бүхий этгээдийг тогтоох талаар мэдээлэх үүрэгтэй этгээдэд зориулсан гарын авлага;
- Эцсийн өмчлөгчийг тодорхойлох тухай гарын авлагыг боловсруулан Улсын бүртгэлийн ерөнхий газарт албан бичгээр хүргүүлсэн;
- Санхүүгийн мэдээллийн албаны fiu.mongolbank.mn цахим хуудсыг хөтөлж эхэлсэн;
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр бүхий л мэдээллийг агуулсан нэгдсэн мэдээллийн порталыг бий болгох ажлыг эхлүүлж, www.amlefl.mn мэдээллийн цахим хуудсыг ажиллуулж эхлэв;
- ФАТФ-ын 40 Зөвлөмж болон үнэлгээ хийх аргачлалыг Монгол хэл рүү орчуулж, ФАТФ болон Монголбанкны цахим хуудсанд байршуулав.

Энэхүү гарын авлага, заавар зөвлөмжүүдийг Санхүүгийн мэдээллийн албаны цахим хуудас fiu.mongolbank.mn дээр байршуулсан байна.

V. Мэдээлэл цуглуулах

Санхүүгийн мэдээллийн алба нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасан мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс 20 сая төгрөг, түүнээс дээш дунтэй бэлэн мөнгөний гүйлгээний тайлан, гадаад төлбөр тооцооны гүйлгээний тайлан болон сэжигтэй гүйлгээний тайланг хүлээн авдаг. Мөн Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 15 дугаар зүйлд заасны дагуу Монгол Улсын хилээр бэлнээр извтрүүлсэн 15 саяас дээш төгрөг, эсхүл түүнтэй тэнцэх хэмжээний гадаад валют, санхүүгийн хэрэгсэл, цахим мөнгийг мэдүүлсэн бэлэн мөнгөний мэдүүлгийг гаалийн байгууллагаас авч ажиллаж байна (Хүснэгт 4.2).

Хүснэгт 4.2 Санхүүгийн мэдээллийн албанц ирүүлсэн тайлангийн тоо

Үзүүлэлт	2017	2018	2019	2020
Бэлэн мөнгөний гүйлгээний тайлангийн тоо	572,181	669,910	562,926	402,496
Сэжигтэй гүйлгээний тайлангийн тоо	203	1,596	2,385	3,014
Гадаад төлбөр тооцооны гүйлгээний тайлангийн тоо	98,549	126,944	131,715	143,191

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА

2020 онд нийтдээ 3,014 сэжигтэй гүйлгээний тайлан хүлээн авсан нь 2019 онтой харьцуулахад 20 хувиар, гадаад төлбөр тооцооны гүйлгээний тайлангийн тоо 8 хувиар тус тус өссөн байна. Сэжигтэй гүйлгээний тайлангийн тоо сүүлийн дервөн жил дараалан өсч байгаа нь Санхүүгийн мэдээллийн албанаас сэжигтэй гүйлгээний тайлан бөглөх, илрүүлэх гарын авлага гаргасан, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдтэй тогтмол уулзалт хийж сэжигтэй гүйлгээ илрүүлэх, мэдээлэх үүргийг тайлбарлаж байгаатай холбоотой гэж үзэж байна. Мөн мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд сэжигтэй гүйлгээг таних, илрүүлэх үйл ажиллагаагаа жил бүр улам сайжруулж анхаарал хандуулж байгаатай холбоотой. Харин гаалийн мэдүүлгийн тоо өмнөх онтой харьцуулахад 2 дахин буурсан байгаа нь дэлхий нийтэд тархаад байгаа Ковид-19 цар тахлын нөхцөл байдлаас болж улсын хилийг хааснаар зорчих хөдөлгөөн багассантай холбоотой юм.

Зураг 4.3. Гаалийн мэдүүлгийн тайлангийн тоо

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА

VI. Мэдээлэл дүн шинжилгээ хийх

Санхүүгийн мэдээллийн алба нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1.1-т заасны дагуу мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс ирүүлсэн, түүнчлэн эрх бүхий төрийн болон гадаад улсын ижил төстэй байгууллагын мэдээллийн санд байгаа мэдээллийг хүлээн авах, цуглуулах, түүнд дун шинжилгээ хийх үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлж ажилладаг. Энэ хүрээнд 2020 онд дараах байдлаар сэжигтэй гүйлгээний тайланд дун шинжилгээ хийсэн болно (Зураг 4.4).

Зураг 4.4 Хүлээн авсан сэжигтэй гүйлгээний тайландийн тоо болон дун шинжилгээ хийсэн сэжигтэй гүйлгээний тайландийн тоо

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА

Дун шинжилгээ хийсэн сэжигтэй гүйлгээний тайланд 2020 онд Санхүүгийн мэдээллийн албанаас онцгой ач холбогдол өгч ажиллаа. Шинжээчдийн ур чадварыг сайжруулах, техник цаг хугацаа их зарцуулдаг ажлуудыг хялбаршуулснаар сэжигтэй гүйлгээний тайланд дун шинжилгээ хийх хугацаа багассан.

Түүнчлэн, Санхүүгийн мэдээллийн алба нь нь үндсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх хүрээнд олон улсын стандарт болон хууль, журамд заасны дагуу стратегийн дун шинжилгээ хийдэг. Тайлант хугацаанд хууль сахиулах байгууллагууд, прокурор, шүүхийн байгууллагуудаас мэдээлэл цуглуулж Санхүүгийн мэдээллийн албаны 2019 оны Стратегийн дун шинжилгээний тайланг гаргаж холбогдох байгууллагуудад хүргүүлж танилцуулсан. Мөн олон улсын байгууллагаас гаргасан мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбогдох баримт бичиг, тайлан мэдээлэлд судалгаа хийж өөрийн улсад гарч болох сэжигтэй гүйлгээний жишээ типологийн тайланг гаргасан.

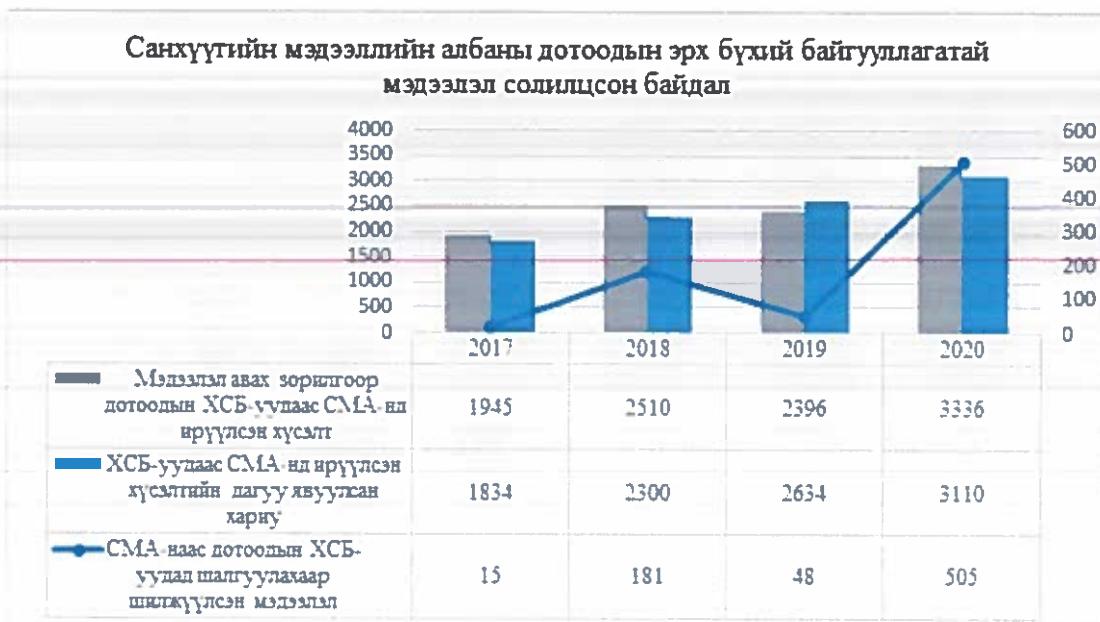
VII. Мэдээлэл солилцох

VII.a Дотоодын эрх бүхий байгууллагатай мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах

Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.6-д зааснаар Санхүүгийн мэдээллийн алба нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор

хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр эрх бүхий байгууллагатай хамтран ажиллаж, мэдээлэл солилцон, гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд дэмжлэг, туслалцаа үзүүлж ажилладаг. Энэ хүрээнд дараах байдлаар мэдээлэл солилцон ажиллалаа (Зураг 4.6).

Зураг 4.5. Санхүүгийн мэдээллийн албаны дотоодын эрх бүхий байгууллагатай мэдээлэл солилцсон байдал

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА

Мэдээлэл авах зорилгоор дотоодын хууль сакиулах байгууллагуудаас Санхүүгийн мэдээллийн албанд ирүүлсэн хүснэгтийн тоо болон хүснэгтийн дагуу явуулсан харинуны статистик мэдээг гаргахдаа хүснэгтэд дурдаж байгаа этгээдийн тоогоор гаргадаг бөгөөд тухайн онд ирүүлсэн хүснэгтийн тоо болон явуулсан харинуны зөрүүг 2021 оны эхний улиралд гүйцэтгэв.

VII.6 Гадаадын эрх бүхий байгууллагатай мэдээлэл солилцох

Санхүүгийн мэдээллийн алба нь Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль, Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-ын Зөвлөмж 29-д заасны дагуу Эгмонт бүлгээс баталсан “Санхүүгийн мэдээллийн алба хоорондын мэдээлэл солилцох үндсэн зарчим”-ын хүрээнд Эгмонт бүлгийн гишүүн орнуудын Санхүүгийн мэдээллийн албуудтай болон хамтын ажиллагааны санамж бичиг байгуулсан гадаад улсын эрх бүхий байгууллагуудтай мэдээлэл солилцон хамтран ажилладаг. Энэ хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн алба нь сүүлийн жилүүдэд дараах байдлаар мэдээлэл солилцон, хамтран ажиллав (Хүснэгт 4.7).

Хүснэгт 4.6. Санхүүгийн мэдээллийн албаны гадаадын эрх бүхий байгууллагатай мэдээлэл солилцсон байдал

<i>Үзүүлэлт /Энгээдийн тоогоор/</i>	2017	2018	2019	2020
<i>СМЛ-наас гадаадын ижил төстэй чиг үүрэг бүхий байгууллагуудад явуулсан хүснэгтийн тоо</i>	393	231	238	353
<i>Гадаадын ижил төстэй чиг үүрэг бүхий байгууллагуудад явуулсан хүснэгтийн тоо</i>	316	193	202	268
<i>Гадаадын ижил төстэй чиг үүрэг бүхий байгууллагуудас мэдээлэл авах чиглэлээр СМЛ-но ирүүлсэн хүснэгтийн тоо</i>	167	126	133	123
<i>Гадаадын ижил төстэй чиг үүрэг бүхий байгууллагуудас мэдээлэл авах чиглэлээр СМЛ-но ирүүлсэн хүснэгтийн давуулсан хариуны тоо</i>	151	126	144	112

Эх сурвалж: Монголбанк, СМЛ

Гадаадын ижил төстэй чиг үүрэг бүхий байгууллага буюу гадаадын Санхүүгийн мэдээллийн албадуудаас мэдээлэл авах чиглэлээр Санхүүгийн мэдээллийн албанд ирүүлсэн хүснэгтийн тоо болон явуулсан хариуны тоо зорж байгаа нь VII.а хэсэгт дурдсан шалтгаантай адил болно.

VIII. Мэдээллийн систем, програм хангамж

Санхүүгийн мэдээллийн алба нь 2020 оны 02 дугаар сараас goAML программыг үйл ажиллагаандaa нэвтрүүлэх ажлыг эхлүүлж, программын мэдээлэл хүлээн авах схем болон утгуудыг Монголын хууль эрх зүйн орчин, мэдээллийн төрөлд нийцүүлэн тохируулах, схемийн танилцуулга, заавар болон дагалдах бусад баримт бичгийг боловсруулан банкуудад хүргүүлээд байна.

2020 оны 4 дүгээр сард goAML программыг нэвтрүүлэхэд шаардлагатай тоног төхөөрөмж, сервер болон программын лицензийг бүрэн худалдан авсан бөгөөд 2020 оны 7, 8 дугаар сард Монголбанкны Мэдээллийн технологийн газар болон Санхүүгийн мэдээллийн албаны ажилтнууд хамтран худалдан авсан серверүүд дээр сууринлуулалтыг хийж гүйцэтгэсэн болно.

Эдгээр ажлуудыг хийж гүйцэтгэсний дараа НҮБ-ын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын ажилтнуудтай 2020 оны 8 дугаар сард цахимаар холбогдох, сууринлуулсан систем болон мэдээллийн технологийн бүтцийг шалгуулан туршилт хийсэн бөгөөд алдаа тус бүрийг засаж залруулан goAML программын туршилтыг хийхэд бэлэн болсныг баталгаажуулсан. 2020 оны 9 дүгээр сар, 10 дугаар саруудад goAML вэб болон клиент програм дээр мэдээлэл солилцох болон бусад дотоод үйл ажиллагааны туршилт хийж, гарсан асуудал, алдаануудыг НҮБ-ын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын тусламжтайгаар засаж, залруулж ажиллав.

Зураг 4.7. goAML программ хангамжийн үйлдлийн схема

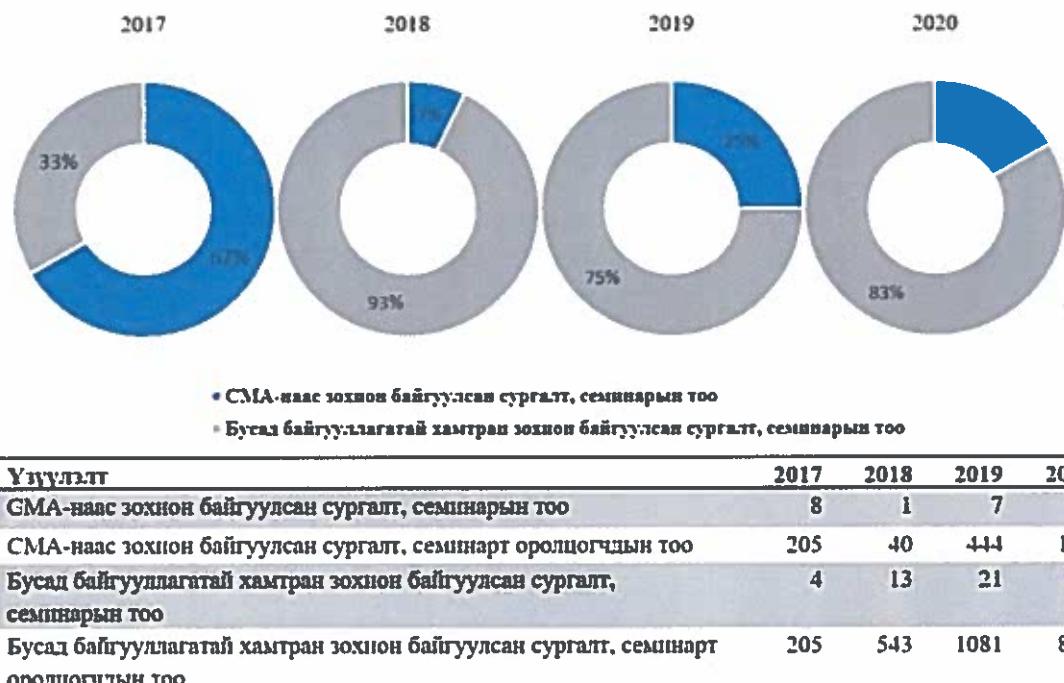
Эх сурвалж: Монголбанк, СМА

2020 оны 11 дүгээр сард goAML вэб applicейши дээр бэлэн мөнгөний гүйлгээний тайлан, гадаад төлбөр тооцооны гүйлгээний тайлан болон сэжигтэй гүйлгээний тайлан оруулах туршилтын ажлыг хийсэн бөгөөд goAML программын мэдээлэл хүлээн авах схемийг эцэслэн тодорхойлж банкуудад 2020 оны 12 дугаар сард хүргүүлж 2021 онд программыг бүрэн нэвтрүүлэхээр ажиллаж байна.

IX. Чадавхыг бэхжүүлэх, ноөц бололцоог сайжруулах

Санхүүгийн мэдээллийн алба нь АНУ-ын Сангийн яамны техник туслалцааны хөтөлбөртэй шинжээчдийн чадавхыг бэхжүүлэх, сүүлийн үеийн чиг хандлагын талаар мэдлэг боловсролоо дээшлүүлэх талаар үргэлжлүүлэн хамтран ажиллаж байна. Санхүүгийн мэдээллийн албаны ажилтнууд гадаад, дотоод хамтын ажиллагааны хүрээнд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр мэргэжлийн сургалт, семинарт байнга хамрагдахаас гадна гадагшaa чиглэсэн мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх тухай соён гэгээрүүлэх ажлуудыг ч цаг алдалгүй зохион байгуулав (Зураг 4.9).

Зураг 4.8. Санхүүгийн мэдээллийн албанаас зохион байгуулсан болон бусад байгууллагатай хамтран зохион байгуулсан сургалт, семинар болон оролцогчдын тоо

Эх сурвалж: Монголбанк, СМА

Эдгээр мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр зохион байгуулсан сургалт, семинараас оншлон дурдвал:

- Хамтын ажиллагааны зөвлөлийн Судалгаа, шинжилгээний ажлын хэсгийн танилцуулга уулзалтаар банкуудын комплаенсийн нэгжийн ажилтнуудад сэжигтэй гүйлгээний талаарх танилцуулга;
- Санхүүгийн мэдээллийн албанаас банк бус санхүүгийн байгууллагын ажилтнуудад “Сэжигтэй гүйлгээг хэрхэн тайлагнах вэ?” сэдэвт сургалт;
- АНУ-ын Сантигийн яамтай хамтран санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгч нарт хяналт шалгаль хийх үүрэгтэй байгууллагуудын хянан шалгагч нарт зориулсан ахисан шатны сургалт;
- Нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгч нарт зориулсан мэдээлэл үүргийг танигуулах чиглэлээрх сургалт;
- Татварын мэргэшсэн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэгчдэд сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх тухай сургалт;
- Хил, гаалийн ажилтнуудад мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоонд хил, гаалийн байгууллагын оролцооны талаарх сургалт;
- Хуулийн этгээдийн эцсийн өмчлөгчийг бүртгэхэд анхаарах асуудлаар Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын ажилтнуудад сургалт;
- ФАТФ-ын газар дээрх хяналт шалгалтын тухай холбогдох байгууллагынханд сургалтуудыг тус тус зохион байгуулав.

Түүнчлэн, Санхүүгийн мэдээллийн албаны ажилтнууд өөрсдийн чадавхыг бэхжүүлэх, мэдлэг чадвараа дээшлүүлэх зорилгоор оролцож байсан сургалт, семинараас онцлон дурдвал:

- Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банкны зөвлөхүүдийн “Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрдээлийн үнэлгээ”-г хийхтэй холбоотой сургалтууд;
- Татварын ерөнхий газраас “Татварын хяналт шалгалтын тухай” сэдэвт сургалт;
- АНУ-ын Сангийн яамны техник туслацааны хүрээнд Санхүүгийн мэдээллийн албаны нийт ажилтнуудад зориулсан аюулгүй байдал, нуушал хамгааллын тухай сургалт;
- Эгмонт бүлгийн Мэдээлэл солилцох ажлын хэсгээс 2020-2021 оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний тухай семинар;
- Эгмонт бүлгээс зохион байгуулсан “Виртуал хөрөнгө болон виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эмзэг байдал, тус салбарын ФАТФ-ын стандартын нөлөөг шинэчлэн өөрчлөх”, “Ковид-19 цар тахлын үеийн дэлхийн улс орнуудын Санхүүгийн мэдээллийн албануудын шилдэг туршлага” болон “Зэрлэг ан амьтадтай холбоотой санхүүгийн гэмт хэргийн тухай” сэдэвт сургалт;
- Улсын ерөнхий прокурорын тазраас “Санхүүгийн мэдээллийн албаны нийт ажилтнуудад “Зөрчлийн тухай хууль тогтоомжийн хэрэглээ” сэдвээр сургалт;
- Дэлхийн банкны зөвлөхийн танилцуулсан “Крипто хөрөнгө ба олон улсын хууль эрх зүйн орчны талаар”, “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийн төсөлд санал, зөвлөмж өгөх” сэдэвт сургалт;
- НҮБ-ын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх албанаас goAML програмын талаарх сургалт;
- Олон улсын комплаенсийн холбоо, Европын сэргээн босголт хөгжлийн банкнаас “Хариуллагчийг таньж мэдэх нь”, “Худалдаанд сууринласан мөнгө угаах гэмт хэрэг” сэдвээр семинар;
- Базелийн хорооны цахим сургалтууд гэх мэт сургалт, семинарт тус тус хамрагдсан байна.

4.5 ДОТООД АУДИТ

Дотоод аудитын газар нь Монголбанкны бүтцийн нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд газар дээрх аудит, шалгалт хийх зайны болон дараалсан хяналт тавьж, удирдлагыг мэдээллээр хангах, аудит, хяналт шалгалтын үр дүнгээр шийдвэр гаргуулж, биелэлтийг хангаж ажиллах замаар байгууллагын зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, үйл ажиллагааны эрдээлийг бууруулах үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Тайлант хугацаанд Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн баталсан аудитын төлөвлөгөө, удирдамжийн дагуу 16 нэгжийн үйл ажиллагаанд иж бүрэн, 9 нэгжийн үйл ажиллагаанд хэсэгчилсэн аудит хийж, үр дүнг удирдлагад танилцуулан Захирлуудын зөвлөлөөр хэлэлцүүлж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний саналыг батлуулж, биелэлтэд хяналт тавин ажиллалаа.

Монголбанкны санхүүгийн тайлланг хөндлөнгийн аудитын байгууллагаар баталгаажуулах ажлыг удирдан зохион байгуулж, санхүүгийн тайлланг баталгаажуулсан дүгнэлтэд тусгагдсан зөвлөмжүүд болон Монголбанкны Хяналтын зөвлөлийн тогтооолоор өгсөн үүрэг даалгаврын биелэлтийг холбогдох нэгжүүдээс гаргуулан удирдлагад танилцуулж, тогтмол хяналт тавин ажиллалаа.

Дэлхийн банкнаас Монгол Улсад хэрэгжүүлж буй “Төсөв санхүүгийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх төсөл”-ийн хүрээнд дотоод аудитын үйл ажиллагаанд эрсдэлд сууринласан аудит хийх аргачлалыг нэвтрүүлэх зорилготой зөвлөх үйлчилгээнд хамрагдаж олон улсын зөвлөхөөр хөндлөнгийн чанарын үнэлгээ хийлгэсэн. Тус үнэлгээнд үндэслэн боловсруулсан “Чанарын баталгаажуулалт ба сайжруулалтын хөтөлбөрийн”-ийн хэрэгжилийг хангах дунд хугацааны

төлөвлөгөөг (2020-2023) баталж, төлөвлөгөөнд тусгагдсан ажлуудыг шат дараатай хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Тайлант хугацаанд төлөвлөгөөний дагуу хянан шалгагч нарын чадавхийг бэхжүүлэх, эрсдэлд сууринсан аудит хийх аргачлалыг нэвтрүүлэхэд шаардлагатай мэдлэгийг олгох зорилгоор аудитын менежерийн арга хэрэгслүүд, зөвлөх үйлчилгээ, эрсдэлийн үнэлгээг хэрхэн хийх талаар болон бусад сургалтанд ажилтнууд хамрагдсан болно.

Түүнчлэн, дотоод аудитын үйл ажиллагаатай холбоотой олон улсын нэр томьёог орчуулж, дотоод аудит болон эрсдэлийн удирдлагын талаар иэгдсэн нэр томьёог ашиглаж, журам заавартая тусгах ажлыг эхлүүлж, эрсдэлд сууринсан аудитын удирдамжийг төлөвлөх заавар, удирдамжийн төсөл болон аудитын хамрах хүрээ, зорилгыг тодорхойлоходоо нэгжүүдийн удирдлагаас авах асуулгын загварыг боловсруулах зэрэг ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн.

Монголбанкны дотоод аудитын үйл ажиллагааг олон улсын стандартад нийцүүлэн сайжруулах чинглэлээр Дэлхийн банкны зөвлөхтэй үргэлжлүүлэн хамтран ажиллаж байна.

4.6 ЭРСДЭЛИЙН УДИРДЛАГА

Монголбанк гадаад валютын улсын нөөцийн удирдлага, мөнгөний бодлогын үйл ажиллагаа, болон Төв банкны зээл, санхүүжилтийн үйл ажиллагаанд учирч болзошгүй санхүүгийн эрсдэлийн удирдлагын хүрээнд гадаад валютын улсын нөөцийн дунд болон богино хугацаанд баримтлах хөрөнгө оруулалтын бүтэц, бенчмарк, лимитийг тодорхойлох, хэрэгжилтийг хангах, гүйцэтгэлд нь хяналт тавих, тайлагнах, төв банкны зээл, санхүүжилтийн барьцаа хөрөнгийн шалгуурыг тодорхойлох, хөрөнгийн жагсаалтыг боловсруулах, хөрөнгийн үнэ цэнийг тооцох аргачлалыг боловсруулах, эрсдэлийг хямдруулалтын хувийг тогтоох, гүйцэтгэлд нь хяналт тавих зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлэн ажиллалаа. Түүнчлэн үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлагын хүрээнд төв банканд учирч болзошгүй эрсдэлийг тодорхойлж үнэлэх, хяналт тавих, тайлагнах чиг үүргийг хэрэгжүүлж, үүсэх эрсдэлийг хамгийн бага түвшинд байлгахаар удирдан ажиллав.

Санхүүгийн эрсдэлийн удирдлага

Зээлийн эрсдэл

Зээлийн эрсдэлийн удирдлагын хүрээнд гадаад валютын улсын нөөцийг хөрөнгө оруулалтын төрлөөр, харилцагч банк, санхүүгийн байгууллагаар, зээлжих зэрэглэл болон улс орноор тус тус хадгаламжийн лимит тогтоож ажилласан бөгөөд Ковид-19 цар тахлаас үүдэлтэйгээр дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлд тодорхойгүй байдал өндөр байсан тул учирч болзошгүй зээлийн эрсдэлээс сэргийлэх үүднээс нөөцийг хөгжингүй орнуудын төв банкууд, засгийн газрын баталгаатай байгууллага, олон улсын санхүүгийн байгууллагуудад түлхүү байршуулсан. Түүнчлэн зээлийн эрсдэлийг хязгаарлах зорилгоор гадаадын банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулах хадгаламжийн дээд хэмжээг багцын оновчтолын аргаар тодорхойлж, стратегийн хөрөнгө оруулалтын бүтцийг баталж, хэрэгжилтэнд нь хяналт тавьж ажиллалаа.

Тайлант хугацаанд бусад төв банк, олон улсын санхүүгийн байгууллагын тухайн нэг харилцагч банк, санхүүгийн байгууллагад олгох лимитийг тогтоохдоо ашигладаг зээлийн эрсдэлийн загвар, практикийг судалж, үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлж, зээлийн эрсдэлийн загварыг сайжруулах ажлыг үргэлжлүүлэн хийхээр төлөвлөөд байна. Мөн гадаадын харилцагч банк, санхүүгийн

байгууллагуудыг үнэлэх, шинжилгээ хийх аргачлалыг судалж, дотоод үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэн ажиллалаа.

Дотоод захын санхүүгийн эрсдэлийн удирдлагын хувьд Монголбанк санхүүгийн тайлагналын олон улсын 9 дүгээр стандартын дагуу санхүүгийн хөрөнгөөс хүлээж болзошгүй алдагдлыг урьдчилан тооцоолж, түүнд үндэслэн болзошгүй эрсдэлийн нөөц санг байгуулж, бодит эрсдэл учирсан тохиолдолд эрсдэлийг зохицой удирдах боломжийг бий болгон ажиллав. Тайлант хугацаанд Ковид-19 цар тахлын эдийн засагт үзүүлж буй сөрөг нөлөөллийг бууруулах зорилгоор Монголбанк бодлогын цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Энэхүү ажлын хүрээнд төв банкны барьцаа хөрөнгийн төрлийг нэмэгдүүлж, тэдгээр хөрөнгийн эрсдэлийн хямдруулалтын хувь хэмжээг тогтоох, барьцаа хөрөнгийн үнэ цэнийг тооцох аргачлалыг боловсруулах ажлуудыг хийж гүйцэтгэлээ. Монголбанкны барьцаа хөрөнгийн жагсаалтыг өргөжүүлэх, санхүүгийн хөрөнгийн дахин үнэлгээг хийх аргачлалыг улам бүр сайжруулах зорилгоор судалгаа шинжилгээг тогтмол хийж, бусад орны төв банкуудын туршлагыг судалж үр дүнг тооцоололд тусган ажиллав. Мөн банк ~~хоорондын валютын арилжааны системд орошигчдын арилжааны одрийн лимитийг тооцож, валютын арилжааны системийн үндсэн дилерийг улирал тутам сонгох, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих ажлыг хийж гүйцэтгэлээ.~~

Зах зээлийн эрсдэл

Гадаад валютын нөөцийн удирдлагын хүрээнд төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийн талаар баримтлах боллого, Засгийн газрын гадаад зээлийн төлбөр, импортын бүтэц, банкуудын гадаад гүйлгээний гадагшлах урсгал болон дотоодын валютын захын бүтцэд үндэслэн ханшийн эрсдэлийг хамгийн бага байлгахад шаардлагатай валютын төрөл, хэмжээг тодорхойлж, стратегийн хөрөнгө оруулалтын бүтцэд тусган нөөцийн удирдлагыг хэрэгжилтэнд хяналт тавьж ажиллав. Үүний зэрэгцээ зах зээл дэх хүүний өөрчлөлтөөс шалтгаалж хөрөнгө оруулалтын хэрэгслийдийн үнэ цэнэ буурах эрсдэлийг хамгийн бага байлгах үүдиэс нөөцийн дэд багц тус бүрийн хувьд үргэлжлэх хугацаа болон түүний хазайлтын оновчтой хэмжээг тогтоох замаар хүүний хэлбэлзлээс үүсч болзошгүй эрсдэлийг удирдан ажиллалаа.

Ковид-19 цар тахлын дэлхийн эдийн засагт үзүүлсэн сөрөг нөлөөллийн улмаас голлох валютуудын ханш болон үнэт цаасны хүүний муруйнууд өөрчлөлт ихтэй байснаас үүдэн зах зээлийн эрсдэлийг илүү нарийвчлалтайгаар тооцох хэрэгцээ шаардлага өндөр байсан тул гадаад валютын нөөцийн зах зээлийн эрсдэлийн хэмжүүрүүдийг тооцоололд ашиглах програм хангамжийг сайжруулан, үйл ажиллагаандаа өдөр тутам ашиглаж эхэлсэн.

Мөн дотоод актив чанаргүйдэх эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээний хүрээнд “Монголбанкны нягтлан бodoх бүртгэлийн бодлогын баримт бичиг”-т заасны дагуу санхүүгийн хөрөнгийг бодит үнэ цэнээр үнэлж, үүсч болзошгүй зах зээлийн эрсдэлийг тухай бүр тайлан тэнцэлд тусган ажиллалаа. Үүний зэрэгцээ валютын ханшийн эрсдэлээс хамгаалах, гадаад валютын урсгалыг нэмэгдүүлэх, зээлийн хүү, гадаад валютын зээлийн өсөлтийг бууруулах зорилгоор банкуудтай байгуулсан урт хугацаат своп хэлшийг долоо хоног тутам дахин үнэлж холбогдох тооцооллыг хийж, эрсдэлийн үнэлгээг тухай бүр санхүүгийн тайлан тэнцэлд тусгаж байна.

Хөрвөх чадварын эрсдэл

Гадаад валютын нөөцийн удирдлагын хүрээнд хөрвөх чадварыг хангах зорилгоор нөөцийн багцыг богино хугацаат болон хөрөнгө оруулалтын багцад хуваан удирдав. Ковид-19 цар тахлаас үүдэлтэй эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн тодорхойгүй байдал их үед богино хугацаат багцыг олон улсын байгууллага болон төв банкуудад түлхүү байршуулав. Нөөцийн хүрэлцээт байдлыг тодорхойлох

зорилгоор ОУВС болон бусад төв банкуудын түгээмэл ашигладаг аргачлалуудын дагуу богино хугацаат хөрвөх чадвар өндөртэй багцын оновчтой хувь хэмжээг Монгол улсын нийт богино болон урт хугацаат гадаад өр төлбөрийн хэмжээ, экспорт болон импортын төсөөлөл зэрэг макро үзүүлэлтүүд дээр үндэслэн тодорхойлсон. Түүнчлэн төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг хангах зорилгоор нөөцийг харилцах, богино хугацаат хадгаламж, гадаадын засгийн газрын богино хугацаат үнэт цаас зэрэг хөрвөх чадвар өндөртэй хэрэгслүүдэд байршуулж удирдлаа.

Гадаад валютын улсын нөөцийн удирдлагын хянагт, тайлагнаат

Гадаад валютын улсын нөөцийн хөрөнгө оруулалтын хэрэгслийн зах зээлийн үнэлгээ, эрсдэл болон Үр өгөөжийн тооцооллыг өдөр тутам гүйцэтгэж, тогтоосон бүтэц, лимитийн гүйцэтгэлийг тооцон, удирдлагад тайлагнав. Түүнчлэн гадаадын харилцагч банк санхүүгийн байгууллагуудын санхүүгийн үзүүлэлт, зээлжих зэрэглэлийн мэдээллийг улирал тутам шинэчлэн, зээлийн эрсдэлийн шинжилгээг хийж, удирдлагуудад тухай бүр танилцуулж ажиллалаа.

Үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлага

Монголбанк үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлагын хүрээнд олон улсын төв банкуудын тэргүүн туршлага, жишгийн дагуу эрсдэлийн засаглалын тогтолцоог бэхжүүлж, эрсдэлийг үнэлж, тодорхойлох арга хэрэгслүүдийг амжилттайгаар хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Тайлант хугацаанд Монголбанкны үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлагын зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгох, олон улсын сүүлийн үеийн чиг хандлагыг нэвтрүүлэх үүднээс эрсдэлийн удирдлагын баримт бичгүүдийг шинэчлэн баталлаа. Тодруулбал, Монголбанкны үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлагатай холбоотой бодлогын шинжтэй зохицуулалтыг бие даасан баримт бичиг болгож, үүний хүрээнд үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлагад баримтлах ерөнхий зарчим, зорилго, хамрах хүрээ, тогтолцоог тодорхойлов. Харин журмын хүрээнд илүү нарийвчилсан зохицуулалтыг тусгасан бөгөөд журмын шинэчилсэн найруулгад үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлагын хэд хэдэн шинэ хэрэгсэл, аргачлалыг нэвтрүүлэхээр тусгасан. Үүнээс гадна Ковид-19 цар тахлын тархалттай холбоотойгоор Монголбанкны хэмжээнд “Гоц халдварт өвчиний гамшигийн үед Монголбанкны үйл ажиллагааны хэвийн, аюулгүй, тасралтгүй байдлыг хангах төлөвлөгөө”-г боловсруулан баталж, цар тахлын үед энэхүү төлөвлөгөөний дагуу Монголбанкны үйл ажиллагааг тасралтгүй, хэвийн зохион байгуулан ажилласан.

Үйл ажиллагааны эрсдэлийн удирдлагад түгээмэл ашиглагддаг үнэлгээний хэрэгсэл болох “Өөрийн үнэлгээ” (Risk Control and Self-Assessment)-г тав дахь жилдээ цахим хэлбэрээр бүх ажилтнуудаар хийлгэж, үр дүнд үндэслэн холбогдох арга хэмжээг авч ажиллалаа. Мөн үйл ажиллагааны эрсдэлийн гол үзүүлэлт (KRIs)-үүдийг сайжруулан, шинэчлэн баталж, гүйцэтгэлд нь тухай бүр хяналт тавьж, удирдлагад тайлагнан ажиллав. Энэ нь үйл ажиллагааны эрсдэлийг бодит хэмжүүрээр хэмжүүж, эрсдэл үүсгэж буй хүчин зүйлийн гол шалтгааныг олж тодорхойлон тохирсон арга хэмжээ авахад чухал хувь нэмэр оруулж байна. Тайлант хугацаанд алт, бэлэн мөнгөтэй холбоотой Монголбанкны үйл ажиллагаанд эрсдэлийн зураглалын үнэлгээг хийж, үр дүнд үндэслэн үйл ажиллагааны эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр холбогдох арга хэмжээг авч ажилласан.

Тайлант хугацаанд үйл ажиллагааны эрсдэлтэй тохиолдуудын бүртгэл, үйл ажиллагааны эрсдэлийн гол үзүүлэлтийн гүйцэтгэлийг тайлагнах “Үйл ажиллагааны эрсдэлийн програм”-ыг ашиглалтанд оруулснаар үйл ажиллагааны эрсдэлийн гүйцэтгэл тайлагнах үйл явц хялбар. боловсронгуй болсон, мөн үйл ажиллагааны эрсдэлийн мэдээлэл нь Монголбанкны мэдээллийн санд хадгалагдаж, мэдээллийг боловсруулах, ашиглахад илүү хялбар боллоо.

Монголбанкны бүх нэгжүүдэд үйл ажиллагааны эрсдэл хариуцсан ажилтан томилогдсон бөгөөд ЭУА нь эдгээр ажилтнуудад зориулж сургалт, хурал уулзалтыг тогтмол зохион байгуулж байна. Энэ нь байгууллагын хэмжээнд эрсдэлийн удирдлагын талаарх мэдлэг, мэдээллийг түгээж, үйл ажиллагааны эрсдэлийн соёлыг төлөвшүүлэх, нөгөө талаар нэгж тус бүр хоорондоо нягт уялдаа, холбоотой хамтран ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

4.7 БЭЛЭН МӨНГӨНИЙ УДИРДЛАГА

Тайлант оны эцсийн байдлаар гүйлгээнд байгаа мөнгөн дэвсгэртийн тоо ширхэг, мөнгөн дүн өмнөх оны эцсийн байдлаас харгалзан 5.7 ба 10.5 хувиар тус тус өсч. 499.07 сая ширхэг буюу 991.5 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

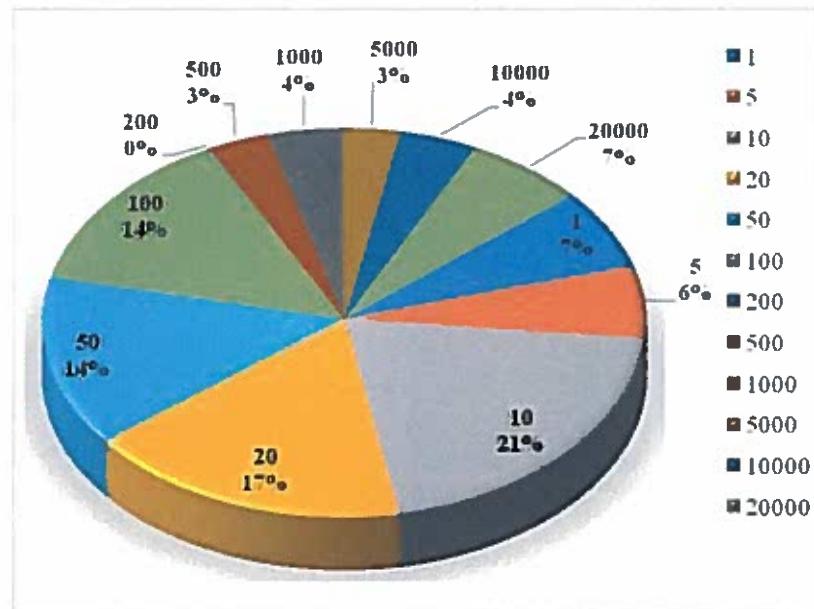
Хүснүүг 4.3. Гүйлгээнд гаргасан бэлэн монго

№	Мөнгөн дэвсгэрт	Сая ширхэг			Сая төгрөг		
		2019 он	2020 он	Оорчолт	2019 он	2020 он	Оорчолт
1	1	32.80	33.20	1.2%	32.8	33.2	1.2%
2	5	29.75	30.13	1.3%	148.7	150.7	1.3%
3	10	97.01	102.52	5.7%	970.1	1,025.2	5.7%
4	20	81.12	85.76	5.7%	1,622.4	1,715.1	5.7%
5	50	66.01	70.66	7.0%	3,300.3	3,532.8	7.0%
6	100	65.96	69.94	6.0%	6,596.3	6,994.0	6.0%
7	200	0.18	0.18	-0.7%	36.9	36.6	-0.7%
8	500	16.62	16.48	-0.9%	8,312.4	8,240.5	-0.9%
9	1000	20.29	20.49	1.0%	20,290.7	20,491.8	1.0%
10	5000	13.51	15.52	14.9%	67,544.7	77,622.8	14.9%
11	10000	18.54	21.20	14.3%	185,443.6	211,986.8	14.3%
12	20000	30.15	32.98	9.4%	603,080.9	659,659.7	9.4%
Нийт		471.96	499.07	5.7%	897,379.9	991,489.2	10.5%

Дэвсгертүүдээс хамгийн өндөр хувийн өсөлттэй нь 5000-таас дээшхи том 3 дэвсгэрт байсан бол 500-тын дэвсгэрт ганцаараа бууралттай байлаа.

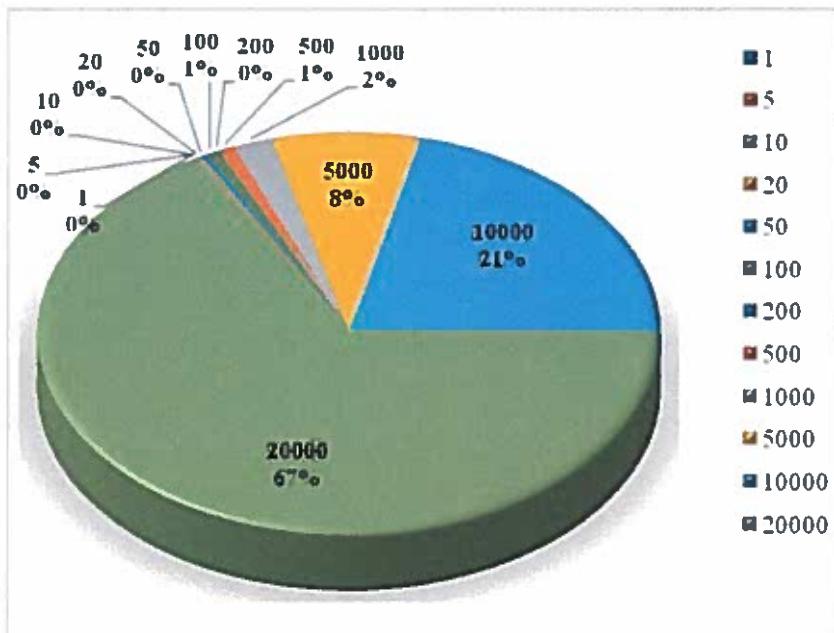
Дэвсгэртийн тоо ширхэгийн хувьд тайлант оны эцсийн байдлаар 10-т, 20-т, 50-т, 100-тын дэвсгэрт нийт дэвсгэртийн 66 хувь, үлдсэн 8 дэвсгэрт нь 44 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4.9. Монголдэвсгэртүүдийн бүтэц, тоо шархагчар

Мөнгөн дунгийн хувьд иййт гүйлгээнд байгаа бэлэн мөнгөний 87.9 хувийг 10,000-т болон 20,000-тын дэвсгэрт, үлдсэн 12.1 хувийг бусад дэвсгэртүүд эзэлж байна.

Зураг 4.10. Дэвсгэртүүдийн бүтэц, монгол дунгэр

Бэлэн мөнгөний тооцийн бүрдүүлэлт

Шинэчилсэн хамгаалалтын элемент бүхий 2019 оны 50-т, 20000-тын дэвсгertiйг 2020 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрөөс эхлэн гүйлгээнд гаргаж, хамгаалалтын хувьд харьцангуй муу байсан 2006 оны 20,000-тын дэвсгertiйг гүйлгээнээс татлаа.

Нөөцийг нь дахин бүрдүүлэх шаардлагатай байсан 100-т, 500-т, 1000-тын дэвсгэртнийг тайлант онд дахин үйлдвэрлэхдээ хамгаалалтын орчин үеийн шинэ технологи болох З-и хэмжээст хөдөлгөөнтэй, хазайлгахад өнгө нь хувирагч элемент, харааны бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан товтор таних тэмдэг зэрэг шинэ элементүүдээр баяжуулж сайжруулан гүйлгээнд гаргахад бэлэн болголоо.

4.8 МЭДЭЭЛЛЭТ ТЕХНОЛОГИ

Монголбанкны Мэдээллийн технологийн газар нь 2020 онд банк хоорондын төлбөр тооцооны систем, банк хоорондын валют арилжааны цахим талбар, зээлийн мэдээллийн сангийн систем болон байгууллагын дотоод үйл ажиллагаанд ашиглаж буй цахим мэдээллийн системүүдийн аюулгүй, найдвартай, тасралтгүй ажиллагааг хангаж ажиллалаа.

Мөн одоо ашиглагдаж байгаа системүүдийг сайжруулах, боловсронгуй болгохын зэрэгцээ шинэ техник, технологийн судалгаа хийн, үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн байна. Тухайлбал:

- Банк хоорондын валютын богино хугацаат своп, форвард хэлэшлийн програмийг шинээр хөгжүүлж, валют арилжааны цахим талбарт нэгтгэсэн.
- Монголбанкны статистик мэдээллийн вэбийг шинээр хөгжүүлж, ашиглалтанд оруулсан.
- Зээлийн мэдээллийн санд алдаатай мэдээлэл нийлүүлэгдэхээс сэргийлэхийн тулд иргэн болон байгууллагын мэдээллийг Хур системтэй автоматаар тулгаж шалгах програмыг хөгжүүлсэн.
- Монголбанкны бусад газар хэлтсүүдийн ажлын хэрэгцээнд зориулсан дотоод аудитын мэдээллийн сан, тоног төхөөрөмжийн сэлбэгийн бүртгэл, захиалга, зарцуулалтын системийг шинээр хөгжүүлэн ашиглалтад оруулсан.
- Монголбанкны цахим оффис системд хүний нөөцийн модулийг шинээр хөгжүүлж нэвтрүүлснээс гадна орон нутаг дахь салбар, хэлтсийн нийт ажилтнууд ашиглах боломжтой модулиуд ашиглалтад оруулсан.
- 2020 онд Монголбанкны ажилтнууд гэрээсээ ажиллах шаардлагатай болсон тул байгууллагын дотоод сүлжээ рүү алсын зайнгаас холбогдон ажиллах VPN технологийг нэвтрүүлж, мэдээллийн аюулгүй байдлыг ханган ажилласан. Үүнтэй холбоотойгоор байгууллагын дотоод цахим оффисийн систем рүү интернэт орчноос хандахад хоёр шатлалт хэрэглэгч таних “Google Authenticator” технологи болон тоон гарын үсэг ашиглах нэмэлт өөрчлөлтийг хөгжүүлж, ашиглалтад оруулсан.
- Монголбанкны дотоод цахим оффисийн системийн тасралтгүй найдвартай ажиллагааг сайжруулах үүднээс виртуал контэйнер /Docker/ технологийг амжилттай нэвтрүүлсэн.
- Монголбанкны шинэ дата төвд сервер, сүлжээний тоног төхөөрөмжийг шилжүүлэн сууринуулж, шинэ барилгын дотоод сүлжээг ашиглалтад оруулсан.
- Монголбанкны улс хоорондын төлбөр тооцооны СВИФТ системийг шинэ хувилбарт амжилттай шилжүүлж, хоёр шатлалт хэрэглэгч таних механизмийг нэвтрүүлсэн.
- Монголбанкны Санхүүгийн мэдээллийн албаны үйл ажиллагаанд ашиглагдах мөнгө угаалтын мэдээллийн сангийн “GoAML” системийг шинээр сууринуулсан.
- Монголбанкинд шинэ суурь бүртгэлийн систем нэвтрүүлэхтэй холбогдуулан гүйцэтгэгч компанийтай хамтран өгөгдөл нэгтгэх, тэстийн орчныг бүрдүүлэх зэрэг ажлууд дээр хамтран ажиллаж байна.

Түүнчлэн мэдээллийн технологийн тасралтгүй үйл ажиллагааг хангах, мэдээллийн аюулгүй байдлыг дээшлүүлэх, вирусын болон алхаа халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, тэдгээрээс хамгаалах, харшу арга хэмжээ авахад чиглэсэн үйл ажиллагааг улам сайжруулахад чиглэсэн арга хэмжээнүүд авч ажиллалаа.

4.9 МОНГОЛБАНКНААС 2020 ОНД ГАРГАСАН ЭРХ ЗҮЙН АКТ, ШИЙДВЭРИЙН ХУРААНГУЙ

Д/д	Эрх зүйн акт, шийдвэр	Огноо	Дугаар	Агуулга
1	Урт хугацаат свои хэлцлийн журамд бөрчлөлт оруулах тухай	1/24/2020	A-22	МБЕ-ийн 2016.12.14-ний одрийн A-341 дүгээр тушаалаар батлагдсан "Урт хугацаат свои хэлцлийн" -ийн журмын "Тухайн одор мордогдож буй Тов банкны Рено хүү" гэснийг "Хамгийн сүүд олон ийнэд зарласан 28 долоо хоногтой Тов банкны үнэт цаасын жигнэсэн дундаж хүү" гэж бөрчлон найруулах.
2	Шинэчилсэн 20.000 тогрог, 50 тогрогийн дэвсгэртийг гүйлгээнд гаргах, 2006 онд хэвлэгдсэн 20000 тогрогийн дэвсгэртийг гүйлгээнээс хасах тухай	1/31/2020	A-25	2019 оны 20.000 тогрог, 50 тогрогийн монгон дэвсгэртийг 2020.2.3-аас гүйлгээнд гаргасугай. 2006 оны 20.000 тогрогийн дэвсгэртийг 2020.03.01-ний одроос эхэн гүйлгээнээс татсугай.
3	Төлбөрийн картын журамд бөрчлөлт оруулах тухай	2/19/2020	A-41	МБЕ-ийн 2019.04.05-ны А-92 тушаалаар батлагдсан Төлбөрийн картын журамын 10.5-д Оролцогч нь энэ журмын 10.3-т заасан үр дүнгийн төлбөр тооцоог дараагийн ажлын одрийн 17.10 цагт багтаан гүйцэтгэж чадаагүй тохиолдолд клирингийн тов нь тухайн оролцогчийн төлбөрийн картын систем ашиглах эрхийг түдгэлзүүлэх. 10.6-д Эрхийн үр дүнгийн төлбөр тооцоог Төлбөрийн картын систем ашиглах эрх түдгэлзүүлэх, эрхийг сэргээх агуулга бүхий заалтууд ижмээн.
4	Зээлийн мэдээллийн сангийн журмыг шинэчилэн найруулах тухай	3/3/2020	A-57	Монголбанкны зээлийн мэдээллийн санг бүрдүүлэх, зээлийн мэдээллийн сангийн үйл ажиллагааны найдвартай, тасралтгүй байдлыг хангах, барийн зээлийн мэдээллийн санг ашиглауулах гэрээ байгуулах, хяншат тавих харилцааг зохицуулах тухай мөн Зээлийн мэдээллийн санд мэдээлэл огох, авах гэрээг баталсан.
5	Тов банкны бодлогын хүүгийн хувир хэмжээг тогтоох тухай	3/11/2020	A-61	Тов банкны бодлогын хүүг I нэгж хувиар бууруулж, жилийн 10 хувиар тогтоох шийдвэрийг 2020 оны 03 сарын 12-ны одроос эхэн мордох
6	Монголбанкнаас банканд олгох барьцаат зээлийн журамд бөрчлөлт оруулах тухай	3/20/2020	A-97	МБ-ны Ерөнхийдөгчийн А-174 дугаар тушаалын 2.2-т заасан "90 хоногоос" гэснийг "6 сараас" гэж бөрчлох

7	Заавал байлгах нооцийн хувь хэмжээг тогтоох	3/11/2020	A-63	Банкны төгрөгийн заавал байлгах нооцийн хувь хэмжээг 8.5 хувиар, валютын заавал байлгах нооцийн хувь хэмжээг 15.0 хувиар тогтоох
8	Дансны нэгдсэн дугаарлалт нэвтрүүлэх тухай	3/13/2020	A-66	Дансны нэгдсэн дугаарлалтын заавар батлан зааврыг 2022.01.01-ээс мордох, дансны дугаарлалтыг тус зааврын дагуу хорвүүлэх ажлыг 2022.01.01-2024.10.31 хүртэй хийх.
9	Монголбанкнаас банканд олгох барьцаат зээлийн журамд оорчлоолт оруулах тухай	3/20/2020	A-97	МБ-ны Ерөнхийлөгчийн А-174 дугаар тушаалын 2.2-т заасан "90 хоногоос" гэснийг "6 сараас" гэж оорчлох
10	Тов банкнаас ээsl, санхүүжилт олгоход барьцаалах хөрөнгө болон худалдан авах үнэт цаасны жагсаалтыг батлах тухай	3/23/2020	A-98	Тов банкнаас банканд ээsl, санхүүжилт олгоход барьцаалах хөрөнгө болон худалдан авах үнэт цаасны жагсаалтыг хавсралт ёсоор шинэчлэн батлах
11	Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн журамд нэмэлт, оорчлоолт оруулах тухай	4/8/2020	A-116	МБ-ны Ерөнхийлөгчийн А-295 дугаар тушаалаар батлагдсанг Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн журамд заалт нэмэр
12	Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай	4/8/2020	A-117	Ковид-19 цар тахал болох гэснийн давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас зээлийн тэрээний нөхцөлийг оорчлох тохиолдолууд.
13	Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн журам"-д нэмэлт, оорчлоолт оруулах тухай	5/20/2020	A-173	Журмын 2.2 дахь заалтыг Зээsl хүснэгч оөрийн эсвэл хамтран эзэлдэгчийн омчилд байгаа орон сууцыг барьцаа болгон орон сууцны ипотекийн хонгололтгүй хүттэй зээsl авч, зээлээр худалдан авах шинэ орон сууцны урьдчилгаа толборийг толж бозно гэж оорчлон наиргуулсан.
14	Тушаалд түр хугацаанд оорчлоолт оруулах тухай	4/13/2020	A-122	Эдийн засгийн хүндэрлэгийн нөхцөл байдлын улмаас 2020.02 сараас эхлэн эргэн төлөлт нь догойдсон хэрэглээний зээлжүүдийн хувьд үзүүлэгээд хугацаа 12 сар хүртэлх хугацаагаар, зээлийн үзүүлэгээд хэмжээг нэмэгдүүлэхгүйгээр, ног удаа сунгахыг зовшиорох тухай.
15	Монголбанканд худалдан авах алт, цагаан мөнгөний үнийг тодорхойлох журамд нэмэлт оорчлоолт оруулах тухай	4/21/2020	A-129	МБ-ны Ерөнхийлөгчийн 2018 оны А-138 дугаар тушаалаар баталсан "МБ-нд худалдан авах алт, цагаан мөнгөний үнийг тодорхойлох журам"-ын 2.3 дахь заалтыг "ГВУН-ийн" удирдлага, гадаад, дотоод санхүүгийн зах зээлийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж худалдан авах алтын үнийг тухай бүр оорчилж болно. Энэ тухай үзүүлэлт бүхий саналыг ЭУА боловсруулж, Хөрөнгө оруулалтын хорооны хурлаар хэлэлцүүлнэ" гэж оорчлох.
16	Т картын шинэ лого, холограмыг ашиглах тухай	5/5/2020	A-143	Үзүүлэлийн төлбөрийн Т картын шинэ лого, түүнийг байршуулах зааврыг энэ тушаалын хавсралт 1-т заасны дагуу, Т картын шинэ холограм, түүнийг байршуулах зааврыг энэ тушаалын хавсралт 2-т заасны дагуу ҮЦГТ шинэ лого, түүнийг байршуулах зааврыг энэ тушаалын хавсралт 3-т заасны дагуу баталсугай.

17	Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн журамд нэмэлт, оорчлоолт оруулах тухай	5/20/2020	A-173	МБ-ны Ерөнхийлогчийн А-295 дугаар тушаалаар батлагдсан "Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн журам"-ын 2.2 дахь заалтыг "Ээsl хүснэгч оорийн эсвэл хамтран эзэлдэгчийн омчилолд байгаа орон сууцыг барьцаа болгон орон сууцны ипотекийн хонгололттэй хүйтэй зээл авч, зээлээр авч, зээлээр худалдан авах шинийн орон сууцны урьдчилгаа төлбөрийг толж болно гэж оорлох.
18	Алт-2 үндэсний хотолборийг хэрэгжүүлэх ерөнхий толовлогоо батлах тухай	5/20/2020	A-177	Алт-2 үндэсний хотолборийг эрчимжүүлэх толовлогоог I дүгээр, хотолборийг эрчимжүүлэх зорилгоор олгох хонгололттэй санхүүжилтийн түр журмыг 2 дугаар, алт агуулсан хүдэр, эслэвээрлан баяжуулах, хамгаалах, хадгалах, тээвэрлэх болон худалдахтай холбогдсон шаардлагыг 3 дугаар хавсралтаар тус тус батлав.
19	"МБ-ас банканд олгох зээлийн түр журам" батлах тухай	6/3/2020	A-192	Коронавирус цар тахлын үед шийгэм, эдийн засагт үүссэн похцэл байдлыг харгалзан банкны санхүүгийн байдлыг сайжруулж, салбарын тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор 2020.12.31 хүртэл хугацаанд мөрдох банканд олгох зээлийн түр журам.
20	"Төв банкны үнэт цаасны арилжааны журам"-ыг хансалтаар шинжилж батлах тухай	6/17/2020	A-205	Монголбанк монголийн бодлогыг хэрэгжүүлэх зорилгоор ишсэлтэй захын үйл ажиллагааны хүрээнд Монголбанкаас үнэт цаас гаргах, арилжаалах үйл ажиллагааг зохицуулах.
21	Журам хүчингүй болсонд тооцох тухай	6/17/2020	A-207	Монголбанкаас банк, банкны ажилтнуудын үйл ажиллагаатай холбогдсон эрүү, иргэний хэрэгт магадлан шинжилгээ хийх журамыг хүчингүй болсонд тооцеугай.
22	"МБ-ны гадаад валютын спот арилжааны журам"-ыг шинжилж батлах тухай	7/2/2020	A-227	Монголбанкаас гадаад валютын дотоод захад оролцох үйл ажиллагаанд баримтлах зарчим, оролцогч талтуудын эрх, үүргийг тодорхойлох, түүнд тодорхойлох, түүнд хяналт тавих похцолийг бурлуулэх.
23	"Зээлийн мэдээллийн үйлчилгээ эзүүлэх эхүүлжээдийн зээлийн мэдээллийг хадгалах, хамгаалах, ишуулал, энэ үйл ажиллагааг эрхлэхтэй холбоотой аюулгүй байдлын стандарт, хяналт удирдлагын тогтолцоо болон зээлийн мэдээллийг холбоотой зээлдэгчийн эрхийг хамгаалах харилцааг зохицуулах.	7/3/2020	A-231	Зээлийн мэдээллийн үйлчилгээ эзүүлэх эхүүлжээдийн зээлийн мэдээллийн сангийн мэдээллийг хадгалах, хамгаалах, ишуулал, энэ үйл ажиллагааг эрхлэхтэй холбоотой аюулгүй байдлын стандарт, хяналт удирдлагын тогтолцоо болон зээлийн мэдээллийг холбоотой зээлдэгчийн эрхийг хамгаалах харилцааг зохицуулах.
24	Толборийн картын журам батлах тухай	7/6/2020	A-233	Монгол улсын шутаг давсгэр дэх толборийн картын үйл ажиллагааг зохицуулах, зовшөөрөл олгох, хүчингүй болгох, оролцогчийн эрх, үүргэг, хариуцлагыг тодорхойлох, хэрэгжилтэд хяналт тавих.
25	Журамд нэмэлт, оорчлоолт оруулах тухай	8/24/2020	A-340	Банкны заавал байглагах пооцийг тогтоох, тооцох, хяналт тавих журамд 4.3 заалт нэмэх, түүнд хяналт тавин ажиллах.
26	Төв банкны бодлогын хүүгийн хувь хэмжээг тогтоох тухай	9/14/2020	A-367	Төв банкны бодлогын хүүг I нэгж хувиар бууруулж, жилийн 8 хувиар тогтоох

27	Урт хугацаат своп хэлцлийн журамд оорчлолт оруулах тухай	9/21/2020	A-379	Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2016.12.14-ний А-341 тушаалын хавсралтыг Своп хэлцлийн үндсэн иөхцөл, Урт хугацаат своп хэлцэл хэсгийн загварыг оорчлох тухай.
28	Урт хугацаат своп хэлцлийн хүчиний иөхцөлд оорчлолт оруулах тухай	9/21/2020	A-380	Урт хугацаат своп хэлцлийн журмын 3.3 дахь заалтын дагуу 2020.06.24-ний өдрөөс хойш шинэчилсэн, шинээр байгуулсан бодит бус хэлцлүүдийн амдолларын эх үүсвэрийн хүүгийн бүрэлдэхүүн хэсэг болох валютын харилцах дансын жигтийн дундаж хүйт 1.2 хувиар тооцож оорчлов.
29	Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн журамын 1.2.13, 2.1.2 заалтыг оорчлон нийруулах.	10/1/2020	A-392	Амины орон сууц гэсэн тодорхойлолтын оорчлох, Зээлийн хүү 2020.10.1-ээс омно олгосон нь 8 хувь, хойш олгосон нь 6 хувь байхаар тогтоов.
30	“Төв банкны репо арилжааны журам”-ыг батлах тухай	11/25/2020	A-425	Монголбанк монголийн бодлого хэрэгжүүлэх зорилгоор банканд репо арилжаагаар -санхүүжилт-олгох-харизгааг-зохицуулна.

Мөнгөний бодлогын хорооны шийдвэрүүд

1	Бодлогын хүүг бууруулах, тогрогийн заавал байлгах иооцийн хувийг баасгах болон бодлогын хүчиний коридорыг шинэчлэн тогтоох тухай	3/11/2020	2020/01	1) Бодлогын хүүг 1 иэгж хувиар бууруулж, 10 хувьд хүргэх, 2) Банкны тогрогийн заавал байлгах иооцийн хувь хэмжээг 2 иэгж хувиар бууруулж, 8.5 хувьд тогтоох болон бодлогын хүчиний коридорыг бодлогын хүчинэс +1, -1 иэгж хувийн оронтой болгон оорчлох шийдвэрнийг тус тус гаргалаа.
2	Бодлогын хүүг бууруулах, хэрэглээний зээлийн хугацааг сунгах тухай	4/13/2020	2020/02	1) Бодлогын хүүг 1 иэгж хувиар бууруулж 9 хувьд хүргэх; 2) Эргэн тололт нь хүндрэлд орсон зээлдэгчийн хэрэглээний зээлийн хугацааг 12 хүртэлх сараар сунгах шийдвэр гаргалаа.
3	Бодлогын хүүг хэвээр хадгалах, банкны эх үүсвэрийн долларжинтийг бууруулах арга хэмжээний тухай	6/26/2020	2020/03	1) Эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн иноогийн байдал, ирсэдүйн төлов болон гадаад, дотоод орчны тодорхой бус байдлыг харгалзан үзээд бодлогын хүүг хэвээр хадгалах; 2) Банкны системийн тогтвортой байдлыг хангах үзүүлсэ банкны эх үүсвэрийн долларжилтыг бууруулах, тогрогийн харьцангуй өгөөжийг хадгалах зорилгоор ондор хүйтэй гадаад валютын хадгаламж болон хүү толж буй гадаад валютын харилцахын эзлэх хувиар банкинд олгох тогрогийн заавал байлгах иооцийн урамшууллыг бууруулан тооцох шийдвэрнийг тус тус гаргалаа.
4	Хэрэглээний зээлийн хугацааг сунгах тухай	8/7/2020	2020/04	Эдийн засгийн хүндрэлтэй иөхцлийн улмаас эргэн тололт нь доголдсон хэрэглээний зээлд бүтцийн оорчлолт хийж, хугацааг сунгах арга хэмжээг 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний одрийг дуустал хэрэгжүүлэх шийдвэр гаргалаа.
5	Бодлогын хүүг бууруулах, урт хугацаат репо санхүүжилтийн хэрэгсэл нэвтрүүлэх тухай	9/14/2020	2020/05	1) Бодлогын хүүг 1 иэгж хувиар бууруулж 8 хувьд хүргэх; 2) Урт хугацаат репо санхүүжилтийн хэрэгслийг нэвтрүүлэх шийдвэр гаргалаа.

6	Бодлогын хүү, заавал байлагах нөөцийн хувийг бууруулах, хэрэглэсний зээлийн хугацааг сунгах, урт хугацаат дахин санхүүжилтийн хэрэгслийг нэвтрүүлэхтүхай	11/23/2020	2020/06	1) Бодлогын хүүг 2 пэгж хувиар бууруулж 6 хувьд хүргэх; 2) Банкны төгрөгийн заавал байлагах нөөцийн хувь хэмжээг 2.5 нэгж хувиар бууруулж 6 хувьд тогтоох; 3) Эргэн төлөлт нь доголдсон хэрэглэсний зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийж, хугацааг сунгах арга хэмжээг 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний одрийг хүргэлжлэхэн хэрэгжүүлэх; 4) Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, уул уурхайн бус экспортыг дэмжихэд зориулсан урт хугацаат дахин санхүүжилтийн хэрэгслийг нэвтрүүлэх эзргэ багц шийдвэрийг гаргалаа.
7	Бодлогын хүүг хэвээр хадгалах, санхүүжилтийн хэмжэсний тухай	12/18/2020	2020/07	1) Бодлогын хүүг хэвээр хадгалах; Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, 2) Уул уурхайн бус экспортыг дэмжихэд зориулсан урт хугацаат дахин санхүүжилтийн хэрэгслээр 2021 оны 1-р улиралд 250 хүргэлжлэх тэрбум тогрогийг олгох шийдвэрийг гаргалаа.

4.10 ЭДИЙН ЗАСГИЙН СУДАЛГАА, СУРГАЛТЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Судалгааны ажил

ЭЗССХ нь 2020 онд Монгол улсын хөгжлийн, эдийн засгийн болон санхүүгийн бодлогын шийдвэрт дэмжлэг болох чиг үүргийн хүрээнд дараах судалгааны ажлуудыг хийж гүйцэтгэв. Үүнд:

- “Ханшийн худалдан авах чадварт үзүүлэх нөлөө”
- “Мөнгөний бодлогын ханшид үзүүлэх нөлөө”
- “Төсвийн бодлогын ханшид үзүүлэх нөлөө”
- “Хөрөнгийн урсгалын ханшид үзүүлэх нөлөө”
- “Монгол улсын эдийн засгийн 2019 оны гүйцэтгэлийн дун шинжилгээ, 2020 оны төлөв байдал, “өндөржүүлсэн бэлэн байдлын” үеийн эдийн засгийн бодлого”
- “Инфляцийн календарь”
- “Мөнгөний бодлогын орлогын ялгаатай бүлгүүдэд үзүүлэх нөлөөлөл”
- “Бүсүүдийн эдийн засаг” – тоо мэдээний тойм
- “Уул уурхайн бус экспортын тооны мэдээллийн шинжилгээ. Уул уурхайн бус экспортыг хөгжүүлэх маркетинг, санхүүжилтийн зорилтот төлөвлөгөөний агуулга”
- “The Effectiveness of Currency Intervention in a Commodity-Exporter: Evidence from Mongolia”

Монгол улсын хэмжээнд шаардлагатай, эдийн засгийн бодлогын судалгаагаар төрийн байгууллагуудыг хангаж ажиллах чиг үүргийн хүрээнд дараах ажлыг зохион байгуулав:

- Монгол улсын эдийн засгийн 2019 оны гүйцэтгэлийн дун шинжилгээ, 2020 оны төлөв байдал, “өндөржүүлсэн бэлэн байдлын” үеийн эдийн засгийн бодлогын зөвлөмжийг УИХ-ын гишүүд, Эдийн засгийн байнгын хороо, МУ-ын Ерөнхийлөгчийн тамгын газар, УИХ-ын даргын тамгын газар зэрэг төрийн байгууллагуудад хүргүүлэв;
- Мөнгө, санхүү баялаг сэтгүүлд хэвлэгдсэн судалгааны ажлуудыг төрийн байгууллагуудад хүргүүлэв.

Сургалт

Монголбанкны ажилтнуудад холбогдох газруудтай хамтран дараах сургалт, арга хэмжээг зохион байгуулав:

- Монголбанкны орон нутаг дахь салбар, хэлтсийн захиарлуудад "Үр дүнтэй харицаа, зөрчилдөөнийг удирдах нь" сургалт;
- Монголбанкны холбогдох газруудын ахлах эдийн засагч нарт "Манлайлал ба цагийн менежмент" семинар;
- Хянан шалгагч нарт зориулсан сургалтад "Манлайлал, харицааны менежмент" сэдвээр сургалт;
- Монголбанкны шинэ ажилтны чиглүүлэх сургалтыг 2020 онд хоёр удаа зохион байгуулав.

Мөн энэхүү чиглэлийн хүрээнд Монголбанкны нийт газруудын сургалтын хэрэгцээний үнэлгээг хийсэн ба цахим сургалтын үйл ажиллагааг нэвтрүүлэхээр ажиллаж байна.

Хамтрын ажиллагаа

Төрийн бусад байгууллага яам, тамгын газар, агентлагуудтай нягт хамтран ажиллах орчныг бүрдүүлэх чиг үүргийн хүрээнд дараах уулзалтыг зохион байгуулав:

- Швейцар дахь Элчин сайдын яам нь Швейцарын Эдийн засгийн яамнаас санхүүжүүлдэг хөгжиж буй орнуудын Төв банкуудад зориулсан хоёр талын тусlamж, чадавхийг бэхжүүлэх хөтөлбөрт оролцохоор Швейцар дахь ЭСЯ, Швейцарын Эдийн засгийн яам болон Төв банктай холбогдох уулзалтуудыг хийж, шаардлагатай бичиг баримтаар хангаж ажиллав.

СТАТИСТИКИЙН ХАВСРАЛТ (ХУРААНГУЙ)

6

Сум, тосгодааор харилцах, хадгаламж болон зээл, 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн
байдлаар

сая.тогросоор

Аймаг/Зүй	Хөдөлжин			Хөдөлжин			Зээл			
	Сүүгийн	Төгрөг	Балот	Үнэс. Нийт	Төгрөг	Балот	Үнэс. Нийт	Төгрөг	Балот	Үнэс. Нийт
Үзүүлэлийн шалтгаалалтад	3,420,727.2	1,980,821.1	1,561,111.9	13,214,286.6	4,640,996.7	15,254,440.1	15,124,088.3	1,531,148.4	9,455,087.1	151,576.9
Баруун бүс	112,678.6	2,920.7	90,431.4	694,486.8	13,405.0	695,291.0	783,917.9	2,641.4	722,801.1	-
Нийтийн	20,539.2	179.7	17,642.5	155,934.5	5,210.4	139,626.7	159,889.6	-	-	-
Үзүүлэлийн	8,202.2	173.4	6,375.3	51,106.2	4,671.7	54,612.6	63,710.2	-	-	56,047.5
Ашиглалт	588.6	-	578.8	1,827.1	-	1,827.1	5,301.8	-	-	5,252.0
Агаат	139.1	-	134.2	1,983.9	-	1,983.9	1,922.1	-	-	1,907.1
Балот	391.1	-	385.4	2,384.1	-	2,384.1	5,450.6	-	-	5,450.6
Банкайртан	434.9	-	427.2	2,392.0	-	2,392.0	2,546.7	-	-	2,546.7
Доржийн	529.5	0.1	326.7	4,241.2	256.2	4,497.4	4,424.6	-	-	4,417.9
Завсанчандал	231.8	0.0	224.5	2,696.4	-	2,696.4	2,155.0	-	-	2,155.0
Нийр	431.9	0.0	418.1	2,810.9	-	2,810.9	4,218.1	-	-	4,218.1
Ний-үүг	1,093.6	0.0	1,053.4	7,090.7	1.2	7,091.9	5,929.1	-	-	5,740.5
Намр	353.7	0.0	342.3	3,749.0	0.0	3,749.1	3,840.1	-	-	3,840.1
Огов	550.7	0.0	536.7	3,226.7	111.5	3,338.2	5,449.7	-	-	5,449.7
Сангийн	340.4	-	324.1	3,825.1	-	3,825.1	4,052.9	-	-	4,052.9
Сондсан	443.3	0.0	435.9	2,898.9	-	2,898.9	2,841.2	-	-	2,843.2
Тосончийн	2,326.4	5.1	2,051.5	15,524.2	58.2	15,329.5	17,984.4	-	-	17,694.5
Түүрэгийн	312.7	-	321.3	3,585.9	26.8	3,612.6	3,599.2	-	-	3,599.2
Тэмдэн	651.3	0.0	589.1	3,145.7	3.5	3,149.2	4,006.4	-	-	3,906.4
Тэс	719.8	0.0	585.2	5,102.0	1.7	5,103.8	5,724.2	-	-	5,724.2
Үргамал	194.0	0.0	189.2	2,762.1	72.7	2,834.7	1,979.8	-	-	1,979.8
Цагланчархан	314.9	0.1	308.0	1,870.9	0.1	1,871.0	2,431.6	-	-	2,431.6
Цагланчут	382.0	0.5	371.4	3,080.7	0.2	3,080.9	1,886.5	-	-	1,886.5
Цэвэр-Үүг	407.6	0.0	401.5	2,402.5	0.2	2,402.7	3,159.0	-	-	3,159.0
Шинчүүрт	502.5	-	468.8	2,368.3	6.4	2,374.7	2,905.0	-	-	2,905.0
Эрдэнчархан	401.7	-	339.3	3,180.7	-	3,180.7	1,989.5	-	-	1,989.5
Яруу	455.6	0.4	454.4	2,579.4	-	2,579.4	2,379.9	-	-	2,379.9
Нийт ЗЧН	19,502.2	57.7	16,396.9	122,621.6	477.0	122,464.6	124,537.7	-	-	116,149.5
Есөөбүр	9224.3	40.5	6,423.3	54,151.3	459.8	53,997.1	53,582.8	-	-	46,909.9
Алтai	690.9	-	684.5	4,306.9	1.1	4,308.0	16,420.2	-	-	15,012.4
Баян-Үүд	637.3	0.0	600.9	5,026.8	0.1	5,026.8	2,875.3	-	-	2,875.3
Бийр	842.4	0.0	841.1	4,531.8	0.0	4,531.8	3,251.8	-	-	3,190.8
Бигэт	647.3	0.0	638.0	5,407.2	-	5,407.2	2,700.3	-	-	2,600.3

	Дарин	521.9	0.0	-406.8	3,400.4	6.2	3,386.6	2,402.1	-	2,339.4
	Дэлгэр	759.4	0.0	756.4	4,600.8	0.2	4,600.9	6,016.6	-	6,016.6
	Жаргалан	480.5	0.0	-476.7	3,203.5	-	3,203.5	2,595.8	-	2,595.8
Говь-Алтай	Газын	332.0	0.0	324.5	1,063.0	-	1,053.2	2,264.9	-	2,264.9
	Токийн	566.9	0.2	581.4	8,100.0	0.2	8,100.5	2,492.9	-	2,492.9
	Төрөг	471.1	-	470.0	1,483.5	0.7	4,434.2	2,834.5	-	2,834.5
	Халчун	593.2	16.5	592.9	3,860.1	-	1,860.1	1,931.2	-	1,931.2
	Хөхбори	496.8	0.0	479.7	2,511.3	-	2,511.3	3,699.5	-	3,662.5
	Цэц	1,078.8	0.4	1,041.8	5,458.4	8.9	5,467.3	5,452.9	-	5,452.9
	Цээл	948.3	0.0	923.7	5,668.1	-	5,668.1	2,889.9	-	2,885.3
	Чандман	409.9	0.0	408.8	3,436.6	0.0	3,436.7	4,129.4	-	3,990.3
	Шарга	340.2	-	335.2	2,582.5	0.0	2,582.5	2,614.0	-	2,614.0
	Эрдэнэ	461.0	0.0	439.4	2,888.8	0.0	2,888.8	5,383.5	-	5,380.5
	Нийт дүн	22,116.6	1,275.5	18,353.4	135,125.6	2,029.5	134,555.4	154,065.9	2,640.4	141,300.9
	Өлүйн	13,580.3	691.0	10,574.5	91,694.7	2,347.1	90,642.1	107,839.9	2,640.4	95,133.5
	Алтай	512.7	0.0	495.5	4,527.3	73.5	4,600.8	3,183.5	-	3,183.5
	Алтанзүр	461.8	0.0	461.7	1,109.1	1.4	1,110.5	2,746.5	-	2,746.5
	Баянзүр	651.5	0.0	632.1	3,703.2	1.0	3,704.2	3,063.1	-	3,063.1
	Бугат	297.7	583.7	282.9	2,228.7	105.9	2,334.6	3,301.3	-	3,262.8
	Бүлгээн	751.0	-	727.9	7,253.6	-	7,253.6	2,476.2	-	2,476.2
Баян-Өлтий	Бүнт	282.3	0.0	277.1	1,560.7	-	1,560.7	2,424.0	-	2,424.0
	Дамуух	1,218.3	0.0	1,200.6	5,439.1	0.4	5,439.5	3,513.7	-	3,513.7
	Ногоонхүүр	753.3	0.3	745.0	3,365.6	98.8	3,464.4	4,964.7	-	4,964.7
	Сагсай	446.2	0.1	432.8	2,589.2	-	2,589.2	5,098.0	-	5,098.0
	Тоббо	529.6	-	500.2	2,177.2	0.2	2,177.5	2,911.9	-	2,911.9
	Үзүүлэхүүс	947.2	-	901.5	4,176.6	0.3	4,176.9	5,043.3	-	5,043.3
	Цагаанхүүр	213.9	0.0	212.0	2,312.3	0.1	2,312.4	1,911.3	-	1,911.3
	Цэргэл	1,470.7	0.3	909.5	2,988.3	0.8	2,989.1	5,588.7	-	5,568.5
	Нийт дүн	26,954.8	669.2	20,108.8	131,971.5	1,697.3	132,000.2	179,492.4	1.0	163,280.0
	Жаргалан	13,222.7	482.3	10,693.2	60,284.1	1,328.9	79,492.5	111,984.0	1.0	95,989.6
	Алтай	497.0	0.0	482.3	5,591.0	2.5	5,593.4	3,643.0	-	3,641.0
	Бутган	4,865.2	186.8	1,710.6	28,120.7	310.4	8,883.1	15,816.7	-	15,662.8
	Бүнт	530.3	0.0	524.1	2,893.4	-	2,893.4	2,815.4	-	2,815.4
	Дарин	588.8	0.0	526.7	4,183.5	0.8	4,384.3	3,747.8	-	3,747.8

Хөвд	Дарийн		581.8	0.0	526.7	4,383.5	0.8	4,384.3	3,747.8	-	3,747.8
	Дүүг	327.9	-	312.9	1,732.1	9.1	1,731.2	2,598.2	-	2,598.2	
Доргөн		342.3	-	319.1	1,873.9	0.2	1,874.2	3,444.3	-	3,444.3	
Зэрэг		582.9	-	539.7	3,469.6	0.0	3,469.7	3,307.4	-	3,307.4	
Манхан		591.5	0.0	569.8	2,979.7	3.9	2,983.6	4,921.9	-	4,921.7	
Мөнхтайхан		452.4	0.0	429.6	1,862.7	0.0	1,862.7	2,783.9	-	2,783.9	
Мөст		767.4	0.0	727.3	3,456.5	0.0	3,456.5	2,870.3	-	2,866.4	
Мянгац		566.9	0.0	556.9	1,716.0	0.7	1,716.8	2,996.2	-	2,996.2	
Үснч		715.6	0.0	696.5	4,037.0	38.7	4,035.8	6,402.1	-	6,399.7	
Ховд		437.9	-	431.7	2,796.2	0.0	2,796.2	2,513.8	-	2,513.8	
Цэргүй		1,533.1	-	693.2	3,208.1	1.9	3,210.0	3,378.5	-	3,378.5	
Чандмань		533.4	0.1	506.7	2,059.9	-	2,059.9	3,749.9	-	3,749.9	
Эрдэнэбүрэн		406.4	0.0	388.6	1,507.1	-	1,507.1	2,466.0	-	2,463.3	
Харинтак		Хадгалалж		Зөвлө		Үүнээс: Иргэд		Үүнээс: Иргэд		Үүнээс: Иргэд	
Аймаг/Хот		Сүм/Голстоон	Төгрөг	Банкот	Төгрөг	Банкот	Төгрөг	Төгрөг	Банкот	Төгрөг	Төгрөг
УВС	Нийтийн зүйн	23,565.8	738.6	17,939.9	169,933.5	3,390.8	166,844.0	165,932.2	-	150,494.7	
	Улаанбаатар	13,247.4	737.8	8,809.9	101,593.3	3,302.3	99,456.8	93,204.4	-	79,320.9	
	Баруунтуруун	1,334.7	0.1	668.7	4,323.4	1.2	4,324.6	6,934.3	-	5,459.3	
	Бекчирен	425.0	-	395.5	3,192.5	0.0	3,192.5	3,616.6	-	3,616.6	
	Давс	249.5	-	235.3	1,805.6	-	1,805.6	3,054.0	-	3,054.0	
	Завхан	252.9	0.0	241.2	2,930.8	-	2,930.8	3,411.8	-	3,411.8	
	Зүйлжийн	621.4	-	585.3	2,528.5	0.0	2,528.6	4,576.5	-	4,576.5	
	Зүйнчилгэй	639.6	0.1	569.7	6,897.0	0.1	6,885.7	3,125.0	-	3,125.0	
	Манчын	463.7	-	461.3	2,797.7	0.0	2,797.7	2,707.7	-	2,707.7	
	Нарийнбүлаг	597.0	-	570.0	3,555.9	0.0	3,556.0	5,279.8	-	5,250.2	
	Өлтгий	360.0	0.0	356.2	2,063.3	0.3	2,063.6	3,125.9	-	3,125.9	
	Өмнөтөвь	658.3	-	613.4	4,910.4	1.5	4,911.9	5,897.4	-	5,897.4	
	Өндөрхангалай	686.0	-	658.6	4,829.0	0.1	4,829.1	4,946.5	-	4,946.5	
	Сагийн	509.3	0.0	434.8	1,988.9	-	1,988.9	3,359.0	-	3,359.0	
	Тарынлан	657.0	0.0	612.8	5,329.5	-	5,329.5	2,943.0	-	2,921.0	
	Түрийн	323.9	-	279.0	1,515.2	0.1	1,515.3	2,215.0	-	2,215.0	
	Тэс	1,012.5	-	997.7	5,172.4	-	5,172.4	7,314.8	-	7,314.8	

	Ховд	359.7	0.0	350.7	3,432.5	6.7	3,439.2	3,510.4	-	3,483.0
	Хөвьсөн	586.8	0.0	544.8	4,906.8	78.4	4,985.2	3,377.3	-	3,377.3
	Цагаанхийн	581.1	0.7	554.8	5,160.7	-	5,160.7	3,332.7	-	3,332.7
	Хангай бүс	197,153.0	27,595.2	158,321.1	1,124,509.4	64,810.6	1,153,556.3	1,226,185.6	69.9	1,126,650.9
Орхон	Нийт лүн	51,503.5	26,308.6	41,705.1	331,655.3	53,225.1	358,150.7	326,058.6	56.9	276,469.4
	Баян-Өгүөр	50,654.0	26,308.5	41,072.1	328,951.6	53,221.1	355,457.9	321,848.1	56.9	272,259.9
	Жаргалант	649.5	0.1	633.0	2,703.7	4.0	2,692.7	4,210.4	-	4,209.4
	Нийт лүн	36,361.0	218.0	27,419.0	190,822.9	2,956.1	191,288.8	205,620.3	6.6	189,531.7
	Арвайхэр	15,991.7	182.4	9,415.9	83,871.7	793.9	83,538.3	110,879.5	4.2	95,562.9
	Баруунбаян-Үл	564.5	-	547.7	3,897.1	-	3,897.1	3,088.0	-	3,088.0
	Баг-Өлзий	2,141.3	11	2,015.9	14,241.6	244.3	14,485.8	11,455.8	-	11,353.0
	Баянтол	851.4	0.0	842.8	4,351.1	0.0	4,351.1	3,418.0	-	3,418.0
	Баян-Өгүөр	1,000.6	-	933.5	5,921.6	3.6	5,925.1	2,814.3	-	2,814.3
	Богд	1,020.9	0.4	996.7	5,470.0	22.6	5,492.6	5,616.7	-	5,616.7
	Бүрд	703.4	-	669.0	5,049.1	0.0	5,049.1	3,426.4	-	3,426.4
	Гучин-Ус	505.8	0.1	492.3	2,954.0	1.0	2,955.0	2,426.1	-	2,426.1
	Есөнзүйр	535.4	-	525.6	1,938.5	4.2	1,962.7	2,599.7	2.4	2,602.2
Өвөрхангай	Зүйлбаян-Үзээ	906.9	0.7	901.8	2,191.2	0.7	2,191.9	3,221.8	-	3,221.8
	Нарийнтуяа	996.2	-	781.6	4,795.8	0.9	3,546.1	4,236.2	-	4,236.2
	Өмчийт	426.9	-	424.4	2,140.6	45.1	2,185.7	2,356.9	-	2,356.9
	Санг	617.9	0.0	593.6	3,912.3	37.4	3,949.7	3,397.5	-	3,397.5
	Таралт	473.7	0.0	464.0	2,712.0	0.0	1,232.5	2,284.4	-	2,284.4
	Төгрөг	489.7	0.0	480.9	2,444.0	20.8	2,444.8	3,102.0	-	3,102.0
	Үүнэга	2,543.3	0.0	2,526.5	1,839.1	5.1	12,874.8	8,269.7	-	8,269.7
	Хайрхатын	808.3	2.8	806.3	3,158.9	0.0	3,458.9	3,536.3	-	3,536.3
	Хархорин	3,436.8	30.0	2,816.7	21,689.5	1,768.2	23,440.7	21,367.0	-	20,718.7
	Хүчирг	2,946.3	0.1	1,483.2	8,394.4	8.3	8,306.9	8,124.0	-	8,100.6
	Нийт лүн	15,735.7	243.2	13,822.9	78,441.2	552.2	78,835.6	117,735.8	-	110,577.5
	Бүсээ	5,337.8	174.7	4,059.1	27,419.4	400.9	27,682.5	40,061.3	-	34,467.6
	Баян-АТ	671.2	2.8	661.4	3,170.4	11.3	3,181.7	5,444.8	-	5,332.0
	Баянхүр	473.2	0.3	471.4	1,517.6	-	1,507.6	4,408.8	-	4,408.8
	Бугат	373.2	-	334.2	1,961.4	0.0	1,961.4	2,636.9	-	2,476.9
	Бүрхэнтай	715.8	0.0	653.5	3,460.6	23.7	3,484.3	5,045.4	-	5,045.4
	Гурвалжилт	544.6	0.2	530.7	4,295.6	3.4	4,289.0	4,755.0	-	4,735.4

	Гурванбулаг	544.6	0.2	530.7	4,295.6	3.4	4,289.0	4,755.0	-	4,735.4
	Дашнүүцэн	451.8	0.0	435.4	1,926.4	18.0	3,944.3	5,838.2	-	5,796.7
	Мөрд	715.0	-	713.7	5,889.0	-	5,889.0	3,807.6	-	3,807.6
	Рашант	653.1	0.0	611.3	1,917.6	1.4	3,919.0	6,768.6	-	6,688.6
	Сайхан	691.2	0.0	671.0	4,917.5	55.7	4,973.2	4,399.5	-	4,389.5
	Сэлэнгэ	907.6	0.0	779.7	2,001.8	0.1	2,001.9	4,936.7	-	4,892.4
	Тэмүүг	728.2	-	654.1	2,295.9	2.9	2,298.7	4,965.6	-	4,821.6
	Хангай	1,180.1	1.9	1,173.5	3,677.3	3.2	3,680.5	7,052.6	-	6,833.3
	Хүйтн-Өндөр	684.1	59.3	555.6	1,162.2	10.6	3,372.8	4,703.5	-	4,681.5
	Хутаг-Өндөр	1,127.5	3.8	1,044.9	4,843.2	21.1	4,864.3	8,832.1	-	8,249.9
	Орхон	481.4	0.0	473.5	1,785.2	-	1,785.2	4,059.0	-	3,930.2
	Нийт ААН	26,663.5	298.8	21,394.2	157,022.4	2,578.3	156,905.1	204,081.6	-	194,154.8
	Баянхонгор	10,212.8	251.6	6,303.3	66,512.5	2,324.1	66,084.5	115,558.8	-	105,850.8
	Баалагаан	1,082.9	-	977.9	4,212.1	-	4,212.1	5,112.6	-	5,112.6
	Баянбулаг	515.5	0.0	468.5	3,439.6	5.0	3,444.4	3,270.3	-	3,270.3
	Баянтоёвь	550.9	0.0	534.3	2,645.2	1.6	2,646.8	4,657.8	-	4,657.8
	Баяншиг	710.0	-	558.6	6,510.8	37.9	6,548.7	6,211.8	-	6,211.8
	Баян-Овоо	478.5	-	377.6	853.7	0.0	853.8	3,095.3	-	3,095.3
	Баян-Өндөр	349.3	0.0	333.1	6,649.1	0.0	6,649.1	3,309.8	-	3,309.8
	Баянзагаан	671.4	1.1	652.0	6,128.0	7.3	6,135.3	4,750.4	-	4,750.4
	Богд	602.0	0.0	519.8	4,294.0	4.2	4,255.5	4,368.3	-	4,366.2
	Бөмбөгөр	657.4	34.3	579.3	4,554.4	0.2	4,554.6	6,740.6	-	6,740.6
	Буудагаан	687.9	0.0	660.7	5,276.3	0.0	5,276.3	6,970.8	-	6,970.8
	Галуут	817.2	8.8	811.6	3,342.5	0.0	3,342.5	6,187.0	-	6,168.1
	Гурванбулаг	610.7	0.0	599.2	4,616.6	0.4	4,617.0	4,504.8	-	4,504.8
	Жаргалант	4,439.3	1.9	4,085.6	17,999.7	162.0	18,161.7	3,806.8	-	3,806.8
	Жинсүү	673.1	0.0	555.2	1,797.7	-	1,797.1	3,658.5	-	3,498.7
	Заг	506.0	-	496.1	3,192.0	-	3,192.0	3,725.5	-	3,707.0
	Өннүүр	588.3	0.0	576.5	2,898.7	0.2	2,898.9	4,986.2	-	4,986.2
	Хүрээндээ	515.3	0.0	491.8	3,382.4	1.3	3,383.7	3,486.8	-	3,467.2
	Шаралдах	362.3	-	358.9	1,417.9	0.0	1,417.9	1,159.8	-	1,159.8
	Шилжүүчт	557.5	1.0	422.3	4,490.8	33.8	4,524.6	3,162.8	-	3,162.8
	Эрдээнийт	1,075.2	0.0	1,021.9	2,808.4	0.1	2,808.5	5,357.0	-	5,357.0

	Нийт дүн	29,510,8	92,1	25,371,8	165,857,8	1,526,3	166,467,5	151,955,2	-	146,663,1
Эрдэлбүтэн	12,413,8	44,4	8,610,3	76,827,9	1,401,4	77,312,8	55,810,2	-	51,412,2	
Батнашэл	762,9	-	757,9	5,808,6	18,3	5,826,9	6,107,7	-	6,107,7	
Жаргалант	1,232,9	0,0	1,186,1	5,945,6	2,9	5,948,5	4,083,7	-	4,064,8	
Ихгамир	1,141,1	30,8	1,140,5	4,155,5	60,8	4,216,3	5,864,6	-	5,781,4	
Өтөйнүүр	461,3	0,0	437,7	2,950,8	0,6	2,951,4	5,169,8	-	5,157,1	
Өтнийт	744,4	10,7	730,8	5,864,5	0,6	5,865,0	6,982,6	-	6,982,6	
Өндөр-Улаан	1,513,3	-	1,498,9	6,059,3	0,2	6,059,5	4,650,4	-	4,650,4	
Тарнак	1,475,0	0,0	1,437,6	5,401,3	0,5	5,401,9	6,757,8	-	6,528,7	
Төвчүүрүүк	730,8	0,0	727,7	2,971,2	18,0	2,989,2	5,372,9	-	5,170,4	
Хайрхан	807,4	0,0	764,5	6,723,7	0,4	6,724,1	6,507,4	-	6,507,4	
Хангай	601,4	-	594,4	3,564,2	-	3,564,2	3,209,8	-	3,209,8	
Хашаар	671,9	-	667,3	3,848,2	-	3,848,2	4,270,0	-	4,270,0	
Холонг	1,128,7	0,0	1,115,0	5,095,4	0,8	5,096,2	6,996,8	-	6,924,7	
Цахир	718,7	-	690,3	4,099,0	-	4,099,0	3,077,5	-	3,077,5	
Цэвхэр	1,257,1	0,0	1,192,1	4,708,4	0,3	4,708,7	7,045,5	-	6,849,6	
Цэцэрэг	890,8	-	867,8	5,957,4	-	5,957,4	4,714,3	-	4,714,3	
Чүүлүг	1,026,0	0,2	1,003,5	4,089,0	21,2	4,110,2	3,220,8	-	3,220,8	
Эрдэнэзандай	1,072,6	-	1,063,0	9,023,4	0,4	9,023,8	7,665,9	-	7,586,2	
Бүжган	860,7	5,8	866,3	2,764,3	-	2,764,3	4,473	-	4,473	
Нийт дүн	37,378,6	434,5	28,618,1	200,709,7	3,972,8	201,988,6	220,734,1	6,4	209,254,4	
Мөрөн	18,933,6	412,8	12,202,4	111,808,8	3,645,8	112,760,7	103,028,5	6,4	95,310,3	
Алаг-Эрдэнэ	629,6	-	596,7	2,424,0	0,2	2,424,2	4,461,8	-	4,461,8	
Арбулаг	720,9	2,8	704,8	2,095,5	-	2,095,5	5,078,3	-	5,078,3	
Баянзүрх	593,7	0,1	587,2	3,794,9	0,0	3,795,0	5,998,2	-	5,979,3	
Бүрэнголот	1,037,5	0,9	1,034,1	2,961,8	0,0	2,961,8	5,450,8	-	5,450,8	
Галт	1,183,1	1,2	1,156,8	6,652,2	5,5	6,657,7	6,820,9	-	6,820,9	
Жаргалант	898,5	0,1	719,0	6,719,3	0,1	6,719,4	5,516,9	-	5,511,5	
Ик-Үүл	1,120,9	0,4	1,039,3	4,494,1	0,1	4,494,2	6,419,0	-	6,379,0	
Рашант	1,240,8	0,0	763,1	4,651,0	88,0	4,739,0	5,277,6	-	4,637,6	
Ренчинчүмбэ	732,6	0,0	657,8	4,699,1	72,3	4,771,4	4,269,6	-	4,266,0	
Тарнажин	1,778,6	0,6	1,059,2	6,004,3	43,9	6,048,3	11,119,7	-	8,888,3	
Тосончиргэл	705,3	0,0	623,1	3,984,8	-	3,984,8	5,537,2	-	5,537,2	
Төмөрбүтэл	591,7	0,0	578,2	3,040,0	0,0	3,040,0	5,551,8	-	5,551,8	
Түнэл	601,6	0,0	591,9	2,251,6	-	2,251,6	5,097,4	-	5,097,4	

Улаан-Үүл	791.3	0.0	745.1	3,618.4	-	3,638.4	4,899.7	-	4,899.7
Ханх	435.5	0.0	200.0	2,014.9	-	2,004.9	4,913.5	-	4,913.5
Хатгал	716.3	11.8	625.3	3,114.7	0.7	3,315.1	4,627.2	-	4,519.2
Цагаан-Үүр	417.6	1.0	412.5	1,913.0	0.8	1,904.5	2,729.6	-	2,714.8
Цагаан-Үүл	1,261.6	0.0	1,261.6	1010.5	2.5	6,713.0	5,495.0	-	5,495.0
Цагаан-Үүр	450.1	0.4	446.5	2,404.6	3.6	2,408.3	2,618.1	-	2,618.1
Цэвэртг	966.9	0.0	843.9	4,385.5	65.7	4,451.2	5,237.7	-	5,237.7
Чандмань-Өнж	468.7	0.0	458.3	2,179.5	0.4	2,180.0	3,062.2	-	3,061.3
Шинэ-Цидэр	843.9	-	606.2	3,952.0	-	3,952.0	2,976.1	-	2,976.1
Эрээнбүтээн	598.3	0.1	578.9	4,634.6	43.1	4,677.6	3,947.3	-	3,248.9
Төвийн бүс	233,317.1	158,293.4	171,021.8	1,155,283.7	44,562.3	1,130,259.6	1,414,570.1	495.3	1,280,704.4
Нийт дүн	31,103.9	1,107.5	25,845.4	127,432.2	1,408.0	128,604.0	191,950.6	14.6	183,609.9
Зуунмод	9,624.7	923.1	6,473.5	42,513.2	862.0	43,324.6	65,054.0	-	57,539.9
Алтанбулаг	1,007.5	0.0	941.1	2,760.8	13.3	2,774.1	6,258.3	-	6,258.3
Аргалант	453.2	-	344.6	1,921.0	0.5	1,921.5	2,626.9	-	2,566.9
Архуст	643.2	0.0	315.7	1,616.4	3.5	1,619.9	2,377.1	-	2,377.1
Багцынхор	2,075.5	0.1	1,496.4	3,632.5	16.4	3,648.9	6,546.6	-	6,522.8
Базн	445.1	0.0	443.2	2,295.3	0.0	2,295.3	5,411.7	-	5,411.7
Базн-Өнекүл	525.5	95.4	484.1	3,434.5	151.8	3,586.3	4,589.9	-	4,589.9
Базншэлтг	361.5	-	357.0	1,293.5	59.9	1,353.4	1,486.9	14.6	1,501.5
Базнхоргалин	348.3	19.3	358.0	3,005.2	131.6	3,116.7	2,156.3	-	2,156.3
Базнхангай	440.0	0.1	400.2	1,040.1	0.3	1,040.5	3,170.7	-	3,170.7
Базнхагас	517.2	-	511.5	2,592.2	0.4	2,592.6	3,711.3	-	3,711.3
Базнцогт	772.8	0.0	581.2	2,466.1	-	2,466.1	3,326.0	-	3,326.0
Базнчадмынч	856.0	0.1	837.5	3,865.7	6.5	3,872.2	5,987.0	-	5,987.0
Борнүүр	1,083.7	0.1	1,022.6	4,113.1	1.1	4,114.2	6,617.7	-	6,592.8
Бүрэн	699.4	2.6	701.4	4,224.2	15.1	4,229.3	5,884.1	-	5,884.1
Дэшэрийн	324.8	0.0	324.5	2,248.0	-	2,248.0	4,136.6	-	4,136.6
Залмар	2,684.9	64.7	2,719.8	14,578.1	37.2	14,429.6	7,916.6	-	7,916.6
Жаргалант	1,308.7	0.0	1,193.7	7,024.4	66.6	7,091.0	18,284.1	-	18,205.1
Лян	583.1	0.4	551.0	3,203.8	28.8	3,232.6	4,678.9	-	4,678.9
Мөнгөнчиргэлт	1,293.7	0.0	1,284.1	2,021.2	0.0	2,021.2	2,567.3	-	2,567.3
Өндөршилжээт	434.7	0.0	428.8	2,071.3	0.0	2,071.3	4,533.2	-	4,533.2
Сэргээн	158.4	0.0	158.1	469.2	-	469.2	3,087.8	-	3,087.8
Сумбэл	488.6	0.0	473.3	1,256.1	0.1	1,256.1	2,561.5	-	2,561.5

Аймаг/Нийт	Сүм/Гостон	Төгрөг	Банкот	Үүзэс нийтийн			Үүзэс нийтийн	Төгрөг	Банот	Үүзэс нийтийн	Төгрөг	Банот	Үүзэс нийтийн
				Нийт лүн	44,804.5	9,495.5	36,975.0	154,017.2	3,538.7	156,335.4	263,085.3	451.7	241,321.6
Цэцэрхлийн нийтийн	Цэцэрхлийн нийтийн	Цэцэрхлийн нийтийн	Цэцэрхлийн нийтийн	Нийт лүн	1,025.3	0.0	650.3	2,181.8	5.8	2,187.6	5,417.9	-	4,913.8
Дэлгэрэнголын нийтийн	Дэлгэрэнголын нийтийн	Дэлгэрэнголын нийтийн	Дэлгэрэнголын нийтийн	Цэцэрхлийн нийтийн	1,067.0	1.4	1,020.8	2,331.8	0.1	3,336.0	4,311.2	-	4,191.7
Эрдэнэсант	Эрдэнэсант	Эрдэнэсант	Эрдэнэсант	Дэлгэрэнголын нийтийн	1,106.0	0.0	786.7	5,436.9	0.2	5,437.1	2,272.5	-	2,272.5
Говьсүмбэр	Говьсүмбэр	Говьсүмбэр	Говьсүмбэр	Эрдэнэсант	7,850.6	53.0	4,943.5	28,584.1	194.4	28,355.8	61,153.9	-	6,918.8
Сүмбэр	Сүмбэр	Сүмбэр	Сүмбэр	Говьсүмбэр	6,846.6	50.3	4,122.7	24,926.7	192.4	24,696.4	49,263.4	-	44,846.3
Баянзүрх	Баянзүрх	Баянзүрх	Баянзүрх	Сүмбэр	158.4	0.0	151.5	1,105.5	0.6	1,106.1	3,161.2	-	3,161.2
Шивээговь	Шивээговь	Шивээговь	Шивээговь	Баянзүрх	845.6	2.6	669.2	2,551.9	1.4	2,553.3	8,729.2	-	8,626.8
Хамгийн их													
Сэхнүүд													
Нийт лүн	2,920.7	0.7	2,461.9	9,921.3	76.2	9,997.5	14,847.0	-	12,986.9				
Хэвээрчигт	Хэвээрчигт	Хэвээрчигт	Хэвээрчигт	Нийт лүн	750.3	0.1	653.7	1,221.0	0.0	1,221.0	3,348.6	-	3,348.6
Зүйлүүрийн	Зүйлүүрийн	Зүйлүүрийн	Зүйлүүрийн	Хэвээрчигт	739.2	0.0	732.8	3,059.6	5.3	3,064.8	2,995.1	-	2,998.0
Мандаан	Мандаан	Мандаан	Мандаан	Зүйлүүрийн	13,629.2	120.2	11,746.6	44,103.0	751.9	44,849.4	71,212.2	-	69,989.2
Орхон	Орхон	Орхон	Орхон	Мандаан	462.9	-	421.2	903.6	2.3	905.8	3,240.9	-	2,878.2
Орхонтуул	Орхонтуул	Орхонтуул	Орхонтуул	Орхон	1,262.6	0.1	1,219.1	3,639.1	0.5	3,639.6	6,810.4	-	6,781.4
Сант	Сант	Сант	Сант	Орхонтуул	571.6	0.0	559.7	1,442.2	0.4	1,442.6	5,731.4	-	5,731.4
Сайхан	Сайхан	Сайхан	Сайхан	Сант	3,937.6	251.8	3,323.8	15,325.7	386.2	15,711.3	22,375.1	-	19,311.9
Түшээ	Түшээ	Түшээ	Түшээ	Сайхан	540.7	0.1	536.3	1,257.0	3.2	1,260.2	2,666.2	-	2,666.2
Цагаанчур	Цагаанчур	Цагаанчур	Цагаанчур	Түшээ	1,442.0	0.1	1,192.1	6,836.1	40.6	5,738.0	6,445.2	-	5,833.6
Хүшиг	Хүшиг	Хүшиг	Хүшиг	Цагаанчур	743.8	0.5	597.2	1,898.7	0.1	1,808.8	2,968.3	-	2,768.3
Худэр	Худэр	Худэр	Худэр	Хүшиг	873.5	0.0	854.3	2,374.1	0.1	2,374.1	4,094.2	-	4,069.1
Шамаар	Шамаар	Шамаар	Шамаар	Худэр	1,002.7	2.3	942.7	3,070.2	16.6	3,086.9	8,917.4	0.5	8,917.9
Нийт лүн	Нийт лүн	Нийт лүн	Нийт лүн	Шамаар	29,229.6	1,228.5	22,726.0	143,888.6	6,241.5	146,495.3	253,678.3	1.8	240,017.9
Сайнцанд	Сайнцанд	Сайнцанд	Сайнцанд	Нийт лүн	12,963.8	770.7	7,976.8	56,686.5	2,003.4	56,475.1	104,222.1	-	95,497.1
Айраг	Айраг	Айраг	Айраг	Сайнцанд	858.7	5.9	808.1	3,524.0	1.9	3,525.8	6,584.5	-	6,584.5
Аягийнчилгээ	Аягийнчилгээ	Аягийнчилгээ	Аягийнчилгээ	Айраг	311.0	0.0	301.7	1,187.1	0.0	1,187.1	2,521.3	-	2,521.3
Даланхийдэг шатал	Даланхийдэг шатал	Даланхийдэг шатал	Даланхийдэг шатал	Аягийнчилгээ	845.4	60.6	867.5	4,448.8	5.4	4,454.2	8,089.0	-	8,033.9

	Даланхаралын	845.4	60.6	867.5	4,448.8	5.4	4,454.2	8,089.0	-	8,033.9
	Дэлэрх	392.6	0.2	560.5	1,295.2	0.4	1,295.6	4,727.1	-	4,727.1
	Замын-Үүд	8,766.1	355.1	7,798.4	62,174.5	4,106.2	59,860.7	94,351.4	1.8	89,515.0
Дорногөль	Икзэт	772.8	27.6	682.2	2,533.7	1.8	2,535.5	5,567.6	-	5,523.6
	Мандж	540.7	0.0	526.3	2,382.5	0.3	2,382.8	2,907.3	-	2,907.3
	Өргөн	504.1	0.3	496.3	2,109.9	85.3	2,195.2	5,310.8	-	5,310.8
	Сайншандын	397.0	-	395.2	1,164.5	0.1	1,164.6	2,740.8	-	2,740.8
	Улаанбаатарх	437.0	0.0	420.4	2,284.4	0.1	2,284.5	2,764.6	-	2,764.6
	Хаганбүтэг	1,224.6	1.6	944.1	4,785.2	25.0	4,810.2	5,812.3	-	5,812.3
	Хөвсгөл	375.8	6.2	373.7	1,954.8	6.1	1,960.9	3,304.5	-	3,304.5
	Эрдэнэ	689.9	0.2	574.8	2,357.7	5.6	2,363.3	4,775.1	-	4,775.1
Нийт дүн	1,924.6	33,334.1	346,152.7	22,087.8	361,071.6	277,947.1	25.5	225,599.8		
	Дархан	40,877.2	1,920.0	29,506.8	325,652.0	21,555.3	340,704.5	254,632.1	25.5	202,889.5
Дархан-Үүд	Хонгор	1,416.6	1.7	1,343.8	4,751.5	56.9	4,808.4	7,966.4	-	7,387.6
	Шарьин гол	3,532.8	2.8	2,029.4	13,576.2	472.2	13,382.3	11,057.4	-	11,057.4
	Орхон	494.8	0.0	454.1	2,173.0	3.4	2,176.5	4,291.1	-	4,215.3
Нийт дүн	60,239.7	144,375.3	34,827.8	232,707.3	10,587.6	221,508.1	254,606.4	1.7	229,385.2	
	Даланзагал	34,331.1	74,934.1	17,236.3	130,071.1	6,838.1	115,300.3	98,703.6	-	79,848.3
	Баянзай	491.8	0.0	48.4	109.6	0.2	2,409.7	4,314.7	-	4,265.6
	Баян-Овоо	526.0	0.1	399.1	3,133.9	8.1	3,342.0	3,074.0	-	3,074.0
	Булган	623.8	1.0	547.9	1,094.1	14.1	3,108.2	3,324.4	-	3,324.4
	Гурванцэ	5,014.3	67,859.8	2,693.2	19,113.3	490.5	19,603.9	9,910.1	-	9,896.1
	Манзай	872.8	10.5	822.2	7,481.2	4.2	7,485.5	3,257.9	-	3,257.9
	Мандал-Овоо	611.7	3.3	551.4	2,350.0	0.5	2,350.5	3,773.3	-	3,557.0
	Номгон	695.6	0.1	572.4	4,558.3	0.6	4,558.9	4,792.4	-	4,792.4
	Ноён	468.3	0.4	404.6	2,888.2	26.7	2,912.4	2,937.5	-	2,937.5
	Сэврэн	690.5	0.5	600.8	5,076.0	5.8	5,081.9	2,776.7	-	2,776.7
	Ханбогд	5,977.8	677.0	4,751.2	23,936.6	1,862.0	25,789.4	63,200.1	-	62,709.5
	Ханхинзор	560.8	-	559.2	1,347.7	0.7	1,271.5	2,732.8	-	2,732.8
	Хүрмэн	616.0	-0.1	480.4	1,529.9	0.1	1,530.0	3,186.0	-	3,186.0
	Цогт-Овоо	478.6	0.0	377.3	2,909.1	8.1	2,917.3	3,324.3	-	3,324.3
	Цогцолбуй	8,330.7	847.7	4,301.4	22,608.1	1,327.9	23,846.6	45,098.6	1.7	39,502.6
Нийт дүн	13,827.4	109.1	12,370.0	87,501.6	504.1	87,889.5	112,148.5	-	104,185.7	
	Сайншандын	6,179.3	86.5	5,092.7	42,750.1	453.3	43,087.1	50,154.4	-	43,085.5

	Сайншагаан	6,179.3	86.5	5,092.7	42,750.1	453.3	43,087.1	50,154.4	-	43,085.5	
	Алгаатар	589.2	0.0	554.4	2,324.0	-	2,324.0	5,795.0	-	5,723.4	
	Баянзүрхчан	330.6	0.0	307.1	1,927.3	0.5	1,927.8	3,391.2	-	3,391.2	
	Говь-Үтгээл	445.9	0.0	438.5	4,337.4	0.0	4,337.4	3,238.9	-	3,071.3	
	Гурвасайтан	765.1	0.3	746.1	3,601.5	-	3,601.5	4,189.5	-	4,178.3	
	Дэшигчийн	329.6	0.1	302.2	2,260.3	0.2	2,260.5	4,564.0	-	4,564.0	
	Дэшчиргэг	429.4	0.0	404.9	1,778.8	0.1	1,778.9	2,911.2	-	2,903.5	
	Дэржин	498.5	-	465.7	2,949.6	0.6	2,950.2	4,316.4	-	4,316.4	
	Лүүс	519.0	0.0	415.8	3,665.9	-	3,665.9	3,475.7	-	3,226.2	
	Өлзийт	559.9	0.0	558.4	2,650.4	-	2,650.4	6,289.1	-	6,287.7	
	Өндөршил	456.0	0.0	440.7	4,547.4	12.7	4,560.1	3,832.6	-	3,709.6	
	Сайнхан-Овоо	501.6	1.5	491.0	2,805.9	0.5	2,806.4	3,542.6	-	3,383.6	
	Хүүц	564.9	0.0	545.0	4,430.8	0.0	4,430.9	4,747.7	-	4,747.7	
	Цагааншүрээр	208.2	0.0	189.0	1,374.7	19.0	1,393.7	3,019.4	-	3,001.9	
	Эрдэнэзүлэй	1,450.0	20.5	1,418.6	6,097.6	17.2	6,114.8	8,880.8	-	8,595.5	
	Зүйн бүс		73,238.3	6,408.6	56,470.9	369,164.3	41,527.9	377,888.4	504,173.2	27.0	469,155.3
	Нийт түн	29,154.2	4,645.5	21,095.8	137,223.3	7,924.5	143,349.2	203,050.6	26.2	181,926.5	
	Хэрээн	21,911.7	4,617.4	14,354.7	108,266.3	7,785.7	114,254.9	147,066.3	26.2	126,034.0	
	Баянзүн	772.0	0.0	647.3	3,241.6	0.8	3,242.4	5,760.5	-	5,760.5	
	Баян-Уул	750.3	0.0	629.8	2,650.8	4.2	2,653.5	6,439.1	-	6,439.1	
	Баянгүйэн	210.5	0.0	177.8	1,391.4	3.3	1,394.7	1,968.1	-	1,968.1	
	Бүжигч	384.0	-	373.6	1,173.8	34.8	1,208.6	3,130.6	-	3,082.8	
	Гурвасагал	473.4	-	464.2	1,455.8	0.0	1,455.8	3,267.9	-	3,167.9	
	Дашбаатар	661.1	0.7	613.3	4,025.1	0.9	4,026.0	6,441.5	-	6,441.5	
	Магад	670.7	14.6	659.9	2,539.3	26.6	2,565.9	3,309.2	-	3,309.2	
	Сэргээн	561.8	-	551.6	1,865.9	-	1,865.9	3,688.0	-	3,688.0	
	Халхил	794.8	12.7	741.1	2,197.1	26.9	2,224.0	5,510.5	-	5,507.5	
	Хөгөөнбүр	285.8	0.0	269.9	1,558.7	0.1	1,558.8	2,937.4	-	2,907.4	
	Цагаан-Овоо	613.4	0.0	568.2	3,532.4	0.0	3,532.4	6,207.2	-	6,207.2	
	Чойбалсан	521.7	0.0	507.2	1,985.2	11.8	1,997.0	3,578.0	-	3,567.1	
	Чүүгчлийн	542.9	0.0	537.2	1,339.9	29.4	1,369.2	3,646.1	-	3,646.1	

Нийт зүн	21,451.1	1,277.1	16,228.0	98,911.7	29,641.9	98,268.5	134,495.0	-	127,695.0
Баруун-Үргэлж	11,385.5	622.5	6,065.0	37,527.5	15,876.5	38,577.0	54,022.6	-	50,065.4
Асгал	682.3	0.0	665.6	4,047.9	114.0	4,161.9	4,017.6	-	4,001.6
Баянзүрх	1,058.0	3.7	1,035.3	7,374.5	1,994.9	9,369.3	7,344.2	-	7,302.7
Дарынгаа	855.3	0.2	814.6	4,863.8	0.7	4,864.5	3,539.0	-	3,539.0
Мөнхцээн	829.2	0.1	814.5	4,509.9	11.7	4,521.6	7,768.7	-	7,768.7
Нархан	434.3	0.0	418.8	2,997.7	23.2	3,020.9	2,217.0	-	2,217.0
Онгот	913.2	55.4	907.9	4,996.1	17.5	5,013.6	6,464.7	-	6,418.6
Сүхбаатар	1,774.8	586.6	1,474.6	15,594.2	11,459.0	11,592.2	21,948.2	-	19,336.2
Түвшиншифрээ	547.9	0.0	543.2	2,402.0	9.6	2,411.6	5,392.4	-	5,392.4
Гүмзэвчлийт	614.3	0.1	593.3	3,792.2	1.2	3,794.4	3,189.3	-	3,137.0
Уулзаны	473.7	-	454.2	2,243.2	2.1	2,245.3	4,546.5	-	4,546.5
Халзан	490.7	-	486.7	2,480.5	-	2,480.5	2,426.5	-	2,426.5
Эрдээсэргээн	1,392.0	8.4	1,324.4	6,082.3	131.5	6,213.8	11,618.2	-	11,543.4
Нийт зүн	22,633.0	486.1	19,147.1	133,029.3	3,961.4	136,265.7	166,627.7	0.7	159,533.8
Хэрээн	8,280.9	658.1	6,214.0	57,392.0	2,768.2	59,497.6	65,344.7	0.7	59,796.0
Батноров	602.3	0.0	596.5	1,163.9	86.4	4,150.3	7,471.7	-	7,471.7
Батцээрэгт	814.3	0.1	798.1	3,583.0	0.1	3,581.1	2,505.6	-	2,455.6
Баян-Айрага	716.4	-	643.6	2,083.9	0.0	2,683.3	3,336.0	-	3,202.5
Баянзүрх	293.9	0.3	287.7	2,000.0	-	2,700.0	2,862.5	-	2,862.5
Баян-Овоо	414.8	0.0	316.3	2,497.7	0.0	2,491.8	4,345.5	-	4,345.5
Бийшээр	1,905.7	0.0	1,332.4	5,934.5	9.3	5,943.7	4,273.8	-	4,080.8
Галттар	385.2	0.0	372.3	1,568.7	0.2	1,568.9	3,994.5	-	3,994.5
Гурвалжийн	475.5	0.2	404.9	1,411.0	0.6	1,411.7	1,960.6	-	1,890.6
Далан	446.5	0.1	433.9	5,491.1	14.5	5,505.6	4,486.3	-	4,486.3
Дархан	346.7	0.0	310.4	4,610.2	103.5	4,713.6	3,560.3	-	3,560.3
Бор-Өндөр	3,089.3	409.4	2,861.1	16,395.9	735.4	17,068.8	29,258.2	-	28,192.1
Дэлгэрэхэн	465.1	1.4	411.0	2,295.7	0.1	2,295.8	4,549.7	-	4,549.7
Харгальхан	467.8	0.0	464.1	2,858.5	1.0	2,859.5	3,317.4	-	3,284.6
Мөрөн	517.5	0.0	507.0	877.1	0.0	877.1	3,421.9	-	3,421.9
Норьдэн	633.8	0.2	467.3	4,401.3	69.7	4,471.0	4,282.6	-	4,282.6
Өмнөнэлжүрээ	1,257.5	5.0	1,248.7	5,444.1	0.5	5,444.6	8,301.5	-	8,301.5
Бэрх	639.9	3.5	626.7	5,591.6	26.2	5,617.8	1,743.3	-	1,743.3
Цэцэлжүрэншүүл	478.7	0.1	457.5	1,848.5	145.5	1,993.9	4,085.4	-	4,085.4

Аймаг/Хөг	Сүм/Голгот	Харчийн			Харгалсаныг			Зээл		
		Төгрөг	Банкот	Үүзэс. Иргэд	Төгрөг	Банкот	Үүзэс. Иргэд	Төгрөг	Банкот	Үүзэс. Иргэд
Цэцэрхамжийн эзлэх	478.7	0.1	457.5	1,818.5	145.5	1,993.9	4,085.4	-	-	4,085.4
Банхуятуг	330.8	0.0	329.1	950.6	0.4	951.0	3,526.3	-	-	3,526.3
Өлзийт	70.4	-	68.8	430.7	-	430.7	-	-	-	-
Нийт сорон шугат	616,387.0	195,217.9	476,245.2	3,313,444.2	164,305.8	3,356,971.3	3,928,846.8	3,233.5	3,599,312.6	3,233.5
У.Даланбаялагч хот	2,812,340.2	1,765,603.2	1,084,866.7	9,900,845.4	4,476,691.0	11,927,369.8	11,196,141.5	1,527,914.9	4,888,774.5	4,888,774.5

